

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

В. В. Шаблистий, Л. Г. Якименко

**ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ
ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

Монографія

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
В. В. Шаблистоого*

Дніпро
«Ліра ЛТД»
2017

УДК 343.851
Ш 13

*Рекомендовано до друку вченою радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 9 від 25.05.2017 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, доцент **Конопельський В. Я.** – професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ;

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник **Яковець І. С.** – начальник управління пробації Північно-Східного міжрегіонального управління з питань виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України.

Шаблистий В.В.

Ш 13 Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монограф. / В. В. Шаблистий, Л. Г. Якименко; за заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Шаблистого. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 168 с.

ISBN 978-966-383-889-2

Проаналізовано стан наукового розроблення проблеми проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань та сформульовано методологію її дослідження. З'ясовано сутність та обґрунтовано небезпечність проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань. Визначено поняття та досліджено правову основу діяльності щодо запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань. Розроблено кримінологічну характеристику і запропоновано систему (загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи) запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань.

Видання розраховано на науковців, викладачів, аспірантів (ад'юнктів), студентів (курсантів) ВНЗ, в яких готують правників, співробітників правоохоронних органів, прокуратури та суду, а також на усіх, хто цікавиться розвитком наук кримінально-правового циклу.

ISBN 978-966-383-889-2

© Шаблистий В.В., Якименко Л.Г., 2017
© ДДУВС, 2017
© Ліра ЛТД, 2017

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
ВСТУП.....	5
Розділ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАВОВА ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	8
1.1. Стан наукового розроблення проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань та методологія її дослідження.....	8
1.2. Суспільна небезпека проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань	26
1.3. Правова основа запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань.....	39
Розділ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОНИКНЕННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	60
2.1. Стан, структура та динаміка проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань.....	60
2.2. Причини і умови проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань.....	77
2.3. Характеристика особи, яка вчиняє пронесення заборонених предметів до установ виконання покарань.....	86
Розділ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	98
3.1. Загальносоціальні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань.....	98
3.2. Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань.....	115
ВИСНОВКИ.....	145
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	148

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВТК	Виправно-трудова колонія
ДДУПВП	Державний департамент України з питань виконання покарань
ДІЗО	Дисциплінарний ізолятор
ДКВС	Державна кримінально-виконавча служба
ДПтС	Державна пенітенціарна служба
КВК	Кримінально-виконавчий кодекс
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
КПП	Контрольно-пропускний пункт
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	Міністерство внутрішніх справ
ОВС	Органи внутрішніх справ
ОК	Одиночна камера
ПВР	Правила внутрішнього розпорядку
ПКТ	Приміщення камерного типу
СПС	Соціально-психологічна служба
УВП	Установа виконання покарань
ЧПНУ	Черговий помічник начальника установи

ВСТУП

Конституція України у п. 14 ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань. Положення Основного Закону однозначно зобов'язують усіх без винятку осіб, відповідальних за виправлення та ресоціалізацію засуджених, керуватися у своїй діяльності принципом законності. Таку вимогу ускладнює криміногенна ситуація в установах виконання покарань Державної пенітенціарної служби України – в останні роки вона характеризується неоднозначними тенденціями, що полягають у такому.

Станом на 1 вересня 2016 року у сфері управління ДПтС України перебувало 148 УВП та слідчих ізоляторів, розташованих на території, що контролюється українською владою, в яких тримається усього 60771 особа. З них 6,8 тис. осіб засуджено на строк понад 10 років; 9 тис. осіб – за умисне вбивство, у тому числі 4,2 тис. осіб, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах; 3,7 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 10,2 тис. осіб – за розбій, грабіж та вимагання; 971 особа – за згвалтування; 5,3 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення¹.

На оперативно-профілактичному обліку в ДПтС України перебуває понад 2900 осіб, у тому числі: 4 – «зłodії у законі», 92 – «авторитети» злочинного середовища та 148 – лідери організованих злочинних угруповань. Зазначена категорія засуджених намагається протидіяти адміністрації місць позбавлення волі, схилити окремих її представників до встановлення неслужбових стосунків шляхом підкупу, шантажу, погроз, введення в оману, психологічного тиску з метою налагодження каналів надходження наркотичних речовин, мобільних телефонів тощо.

Дослідження окремих аспектів відповідальності за проникнення заборонених предметів до УВП та його запобігання здійснювали Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, Ю. В. Баулін, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, В. В. Василевич, О. В. Ведмідський, В. В. Голіна, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, Т. А. Денисова, С. Ф. Дени-

¹ <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

сов, В. П. Ємельянов, З. В. Журавська, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, Р. А. Калюжний, В. Є. Квашиш, А. В. Коваленко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, К. Б. Марисюк, М. І. Мельник, В. О. Меркулова, Д. Й. Никифорчук, М. С. Пузирьов, А. В. Савченко, Т. І. Созанський, П. Л. Фріс, С. І. Халимон, І. С. Яковець та ін.

Праці вказаних вчених стали підґрунтям для проведення кримінологічної характеристики та вироблення науково обґрунтованих заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, проте окремі питання специфіки такого дослідження розглядалися або фрагментарно і переважно в межах злочинів, вчинених засудженими, після звільнення з виправних колоній, або на основі кримінального, виправно-трудового та адміністративного законодавства, відомчих нормативно-правових актів, що втратили чинність (І. Ф. Обушевський, А. В. Чепелев), або законодавства іншої держави (О. О. Зерняєва, В. Д. Крачун, О. В. Пенін, О. В. Старков).

Можна констатувати, що стан розробки питань запобігання проникненню заборонених предметів до УВП не відповідає вимогам сьогодення, що зумовлює актуальність і важливість обраної для дослідження теми.

Отже, вищевикладене зумовило проголошення загальної мети дослідження – створення науково обґрунтованої системи запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, розроблення на цій основі пропозицій з удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі задачі:

– проаналізувати стан наукового розроблення проблеми проникнення заборонених предметів до УВП та сформулювати методологію її дослідження;

– з'ясувати сутність та обґрунтувати суспільну небезпечність проникнення заборонених предметів до УВП;

– визначити поняття та дослідити правову основу діяльності щодо запобігання проникненню заборонених предметів до УВП;

– проаналізувати стан, структуру та динаміку проникнення заборонених предметів до УВП;

– визначити причини і умови проникнення заборонених предметів до УВП;

– установити специфічні ознаки особи, яка вчиняє пронесення заборонених предметів до УВП;

– розробити систему запобігання проникненню заборонених пред-

метів до УВП;

– сформулювати пропозиції з удосконалення чинного законодавства та рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності діяльності УВП щодо запобігання проникненню заборонених предметів до засуджених.

Як бачимо, виконання однієї задачі є логічним продовженням наступної, що дозволило нам сформулювати висновки.

Сподіваємось, що наші зусилля не будуть марними, а їх результат зацікавить читача. Будемо вдячні за висловлені думки з приводу написаного, особливо критичні. Усі побажання просимо надсилати на e-mail: vo-1_shablisty@ukr.net.

Автори висловлюють слова щирої вдячності рецензентам цієї роботи – доктору юридичних наук, старшому науковому співробітнику *Ірині Станіславівні Яковець* та доктору юридичних наук, доценту *Віктору Ярославовичу Конопельському* за доброзичливість та цінні зауваження з приводу видання, а також усім тим, за підтримки яких ця робота побачила світ.

Розділ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАВОВА ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

1.1. Стан наукового розроблення проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань та методологія її дослідження

Забезпечення режиму, ізоляції і безпеки осіб при відбуванні покарань є основою діяльності УВП ДПтС України. УВП ДПтС України здійснюють свою діяльність у складній соціально-політичній та економічній обстановці, що складається останні десятиліття в Україні. Як наслідок, спроби з боку окремих осіб поліпшити своє матеріальне становище за рахунок купівлі-продажу заборонених предметів у місцях відбування покарання засудженими – не рідкість.

Тенденції проникнення заборонених предметів на територію УВП є суспільно небезпечними в силу того, що заборонені предмети сприяють вчиненню такого злочинного діяння засудженими, як втеча, і сприяють іншим протиправним діям з боку засуджених у місцях відбування покарання (масові заворушення, захоплення заручників, групова непокоря, напад на співробітників і т. п.).

УВП є об'єктами підвищеного кримінального ризику. Концентрація злочинців в одній установі сама по собі не створює сприятливих умов для їх декриміналізації та ресоціалізації. Наявність у засуджених заборонених предметів ускладнює криміногенну та оперативну обстановку в УВП, прискорює реалізацію ними злочинних задумів, у тому числі і втеч. Усе це виявляє суспільну небезпеку проникнення заборонених предметів на території УВП.

Квінтесенцією нашого дослідження можна обрати тезу відомого вченого О. В. Старкова, за якою циркуляція різних заборонених речовин у місцях позбавлення волі – процес закономірний, оскільки основний принцип позбавлення волі – ізоляція, припускає апріорі його порушення, бо людина здатна не тільки пристосуватися практично до будь-яких, навіть до самих нелюдських умов існування, але і в будь-якій ситуації вона з необхідністю, підсвідомо, філогенетично запрограмована на по-

шуки свободи, до самовираження, спілкування за вибором, тобто до того, що ізоляція зводить нанівець¹.

Логіка будь-якого дослідження передбачає звернення до наукових напрацювань з тієї або іншої проблеми, що мають місце на момент його проведення з тим, щоб виявити, що вже досліджено, а що потребує поглибленого наукового пошуку й розроблення з метою задоволення потреб сучасної практики, зокрема у сфері кримінально-виконавчої діяльності та запобігання злочинам й іншим правопорушенням серед засуджених, персоналу ДКВС України та інших осіб. Викладене повною мірою охоплює проблему запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

Аналіз наукових праць із пенітенціарної проблематики засвідчив, що в цілому проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до УВП досліджені неповно через недостатню увагу до них. Ці прогалини зумовлені такими причинами².

По-перше, до початку 1990-х років про діяльність УВП було відомо обмеженому колу суб'єктів: засудженим, які відбували покарання у виді позбавлення волі, персоналу зазначених установ, відповідним інстанціям МВС, органам прокуратури, суду.

По-друге, відомості про діяльність УВП, чисельність засуджених, стан злочинності та інші дані були таємними або цілком таємними. Ними могли скористатися далеко не усі співробітники ОВС (Національної поліції) і УВП.

По-третє, наукові дослідження проводилися тільки вченими системи МВС і в основному з правових проблем, пов'язаних із виконанням покарань.

По-четверте, кримінологічна наука до першої половини 90-х років ХХ ст. не в повному обсязі включала у предмет дослідження криміногенні і кримінальні явища та процеси, що мали місце в УВП. Зокрема, при дослідженні рецидивної злочинності увага радянських учених була звернена переважно на її постпенітенціарну складову, ніж на пенітенціарну, тобто досліджувалася злочинна поведінка осіб, звільнених від відбування покарання, а не засуджених у процесі його відбування.

По-п'яте, учинювані в УВП втечі, вбивства, захоплення заручни-

¹ Старков О. В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Старков Олег Викторович. – М., 1998. – С. 309.

² Гаврилюк Е. Д. Предупреждение преступлений и правонарушений, совершаемых осужденными в воспитательных колониях : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / Е. Д. Гаврилюк. – Рязань, 2005. – С. 19–21.

ків, напади на персонал, масові заворушення, незаконний обіг наркотичних засобів та інші кримінальні явища відбувалися в умовах очевидності для засуджених, співробітників, населення, що проживало за місцем дислокації установ. Про негативні процеси, що тривали серед засуджених, знали їх родичі.

Окрім того, наукові праці з цієї проблеми були недоступні широкому колу працівників кримінально-виконавчої системи через їх необґрунтоване засекречування і залишилися незатребуваними. У цьому зв'язку наведемо влучні висловлювання вітчизняних учених, за якими значна кількість результатів наукових пошуків, що містяться у дисертаційних дослідженнях, часто залишаються невідомими для вчених, практиків, майбутніх працівників правоохоронних органів. Це зумовлено існуючими недоліками в організації наукового й інформаційного забезпечення практики боротьби зі злочинністю¹.

В. Я. Конопельський стверджує, що сучасний стан виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні, а також рівень реалізації принципу диференціації та індивідуалізації даного покарання не забезпечує безпечні умови його відбування засудженими у виправних і виховних колоніях та зумовлює вчинення останніми різноманітних правопорушень та злочинів. Вчений визначив основні детермінанти такого стану в ДКВС України:

1) неналежна ізоляція засуджених у відповідних дільницях виправних і виховних колоній, що зумовлено моральним і фізичним зношенням інженерно-технічних засобів охорони і нагляду за засудженими, 50,4 % з яких потребують модернізації та переоснащення;

2) порушення вимог ізоляції, а також порядку виконання покарань у СІЗО ДКВС України: у цих установах відбувають покарання засуджені до арешту, а також до довічного позбавлення волі, допускаються випадки міжкамерних зав'язків між останніми і ув'язненими під варту й інших осіб, які тримаються у СІЗО;

3) недотримання вимог принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у лікувальних установах ДКВС України;

¹ Бахин В. П. Преступная деятельность : понятие, характеристика, принципы, изучение : монография / Бахин В. П., Карпов Н. С., Цымбал П. В. ; под ред. П. В. Мельника. – К. : АГНС Украины, 2001. – С. 12 ; Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за I квартал 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/717019> ; Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / Коваленко В. В., Джу́жа О. М., Колб О. Г. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. – К. : Атіка, 2012. – С. 16.

4) постійний некомплект (до 10 % щорічно) персоналу підрозділів охорони і нагляду виправних і виховних колоній та ін¹.

Наведені обставини зумовили недостатню наукову розробленість питань запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, відсутність системних, комплексних досліджень пенітенціарних, кримінологічних, правових та організаційних аспектів порушеної проблематики, що підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Водночас більшість вітчизняних учених-кримінологів одноставно переконані у важливості дослідження саме пенітенціарної складової рецидивної злочинності, що обумовлено процесом реформування ДКВС України взагалі і системи УВП зокрема, а також з точки зору запобігання злочинам у цих установах, іншим криміногенним явищам, особливо протидії професіоналізації і консолідації злочинців, подальшому поширенню кримінальної субкультури в суспільстві тощо².

У вітчизняній кримінологічній науці проблеми запобігання пенітенціарній злочинності й пов'язаним із нею криміногенним явищам, починаючи з 60-х років ХХ ст., були предметом пильної уваги науковців ще за часів існування радянської держави. Підвищенню ефективності діяльності УВП щодо запобігання кримінально карним діям серед засуджених присвячено такі навчальні та науково-практичні праці: «Відповідальність за злочини, що вчиняються в місцях позбавлення волі»

¹ Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України : монографія / В. Я. Конопельський. – Одеса : ОДУВС, 2014. – С. 393–394.

² Бадира В. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі : монографія / В. А. Бадира, Т. А. Денисова. – Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2009. – С. 60 ; Голіна В. В. Теоретичні та практичні проблеми втілення кримінологічної політики запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 52 ; Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Литвак Олег Михайлович. – Х., 2001. – С. 73 ; Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. Ю. Лукашевич. – Х., 2001. – С. 19 ; Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Мельник Микола Іванович. – К., 2002. – С. 72–73 ; Пузирьов М. С. Пенітенціарний вектор розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань / М. С. Пузирьов // Ступенева професійна освіта у вітчизняному та європейському освітньому просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 7 черв. 2012 р.). Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2012. – С. 258–259 ; Фріс П. Л. Кримінологічна (профілактична) політика і права людини / П. Л. Фріс // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 271.

(Ю. М. Ткачевський, 1967 р.)¹, «Виховна робота щодо запобігання втечам із виправно-трудових установ» (В. Є. Квашис, Ю. К. Шевелєв, 1971 р.)², «Проблеми боротьби з втечами засуджених із місць позбавлення волі. Кримінально-правовий та кримінологічний аспекти» (В. К. Сауляк, В. Є. Квашис, Ю. К. Шевелєв, 1978 р.)³, «Вивчення факторів, що впливають на стан, структуру і динаміку злочинності у виправно-трудових установах» (М. П. Журавльов, І. В. Каретніков, А. Я. Марков та ін., 1978 р.)⁴, «Виявлення у процесі розслідування причин і умов, що сприяють вчиненню втеч із виправно-трудових установ» (А. Я. Марков, А. Н. Волобуєв, 1979 р.)⁵, «Організаційно-методичні основи комплексного планування профілактики правопорушень у виправно-трудових установах» (І. В. Каретніков, О. П. Василєга, С. Л. Дановський, 1981 р.)⁶, «Розслідування втеч із виправно-трудових колоній» (В. І. Соколовський, 1983 р.)⁷, «Боротьба з тяжкими злочинами проти особи у виховно-трудових колоніях» (В. О. Грішин, 1984 р.)⁸, «Обставини, що детермінують злочинність у виправно-трудових колоніях» (І. В. Каретніков, 1986 р.)⁹, «Характеристика злочинів, вчинених у виправно-трудових колоніях» (І. В. Каретніков, 1986 р.)¹⁰, «Запобіган-

¹ Ткачевський Ю. М. Ответственность за преступления, совершаемые в местах лишения свободы / Ткачевський Ю. М. – М., 1967. – 39 с.

² Квашис В. Е. Воспитательная работа по предупреждению побегов осужденных из ИТУ / В. Е. Квашис, Ю. К. Шевелєв ; под ред. И. М. Голобородько. – М., 1971. – 56 с.

³ Сауляк В. К. Проблемы борьбы с побегами осужденных из мест лишения свободы. Уголовно-правовой и криминологический аспекты / Сауляк В. К., Квашис В. Е., Шевелєв Ю. К. – К. : КВШ МВД СССР, 1978. – 80 с.

⁴ Изучение факторов, влияющих на состояние, структуру и динамику преступности в исправительно-трудовых учреждениях / Журавлев М. П., Каретников И. В., Марков А. Я и др. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1978. – 98 с.

⁵ Марков А. Я. Выявление в процессе расследования причин и условий, способствующих совершению побегов из ИТУ / А. Я. Марков, А. Н. Волобуєв. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1979. – 40 с.

⁶ Каретников И. В. Организационно-методические основы комплексного планирования профилактики правонарушений в ИТУ / Каретников И. В., Василєга О. П., Дановський С. Л. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1981. – 73 с.

⁷ Соколовский В. И. Расследование побегов из исправительно-трудовых колоний : пособие / Соколовский В. И. – Л. : Высш. полит. училище МВД СССР, 1983. – 78 с.

⁸ Гришин В. А. Борьба с тяжкими преступлениями против личности в ВТК / Гришин В. А. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. – 45 с.

⁹ Каретников И. В. Обстоятельства, детерминирующие преступность в исправительно-трудовых колониях : учеб. пособие / Каретников И. В. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1986. – 56 с.

¹⁰ Каретников И. В. Характеристика преступлений, совершенных в исправительно-трудовых колониях : учеб. пособие / Каретников И. В. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1986. – 60 с.

ня злочинам у виправно-трудовах колоніях» (І. В. Каретніков, 1987 р.)¹, «Соціально-правова характеристика неправомірної поведінки засуджених у виправно-трудовах установах» (В. І. Бистрих, 1987 р.)², «Роль, завдання і діяльність режимних апаратів виправно-трудовах колоній щодо запобігання проникненню та використанню заборонених предметів у виправно-трудовах установах» (В. А. Максимов, А. В. Михайличенко, 1987 р.)³, «Злісна непокора вимогам адміністрації виправно-трудової установи» (О. С. Міхлін, О. В. Бриліантов, М. Б. Метелкін, 1988 р.)⁴, «Профілактика втеч із місць позбавлення волі» (В. Д. Пахомов, А. Н. Волобуєв, М. П. Кирєєв, 1988 р.)⁵, «Злочини засуджених: причини і запобігання. Основні проблеми пенітенціарної кримінології» (Г. С. Саркісов, Г. Ф. Хохряков, 1988 р.)⁶, «Правове регулювання боротьби з недозволеними зв'язками із позбавленими волі» (В. І. Горобцов, 1988 р.)⁷, «Запобігання проникненню, виготовленню та зберіганню заборонених предметів у виправно-трудовах колоніях» (А. В. Чепелєв, 1988 р.)⁸, «Прийоми, що застосовуються у ВТУ для передачі заборонених предметів» (М. П. Кирєєв, В. А. Овчинников, А. В. Чепелєв, 1990 р.)⁹, «Розслідування втеч із місць позбавлення волі»

¹ Каретніков І. В. Предупреждение преступлений в исправительно-трудовах колоніях : учеб. пособие / Каретніков І. В. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1987. – 88 с.

² Быстрых В. И. Социально-правовая характеристика неправомерного поведения осужденных в ИТУ : учеб. пособие / Быстрых В. И. – Рязань : РВШ МВД СССР, 1987. – 115 с.

³ Максимов В. А. Роль, задачи и деятельность режимных аппаратов ИТК по предупреждению проникновения и использования запрещенных предметов в ИТУ : лекция / В. А. Максимов, А. В. Михайличенко. – Домодедово : ВИПК МВД СССР, 1987. – 30 с.

⁴ Михлин А. С. Злостное неповиновение требованиям администрации исправительно-трудового учреждения : учеб. пособие / Михлин А. С., Бриллиантов А. В., Метелкин М. Б. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 56 с.

⁵ Пахомов В. Д. Профилактика побегов из мест лишения свободы : метод. рекомендации / Пахомов В. Д., Волобуев А. Н., Киреев М. П. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 52 с.

⁶ Саркисов Г. С. Преступления осужденных : причины и предупреждение. Основные проблемы пенитенциарной криминалогии / Г. С. Саркисов, Г. Ф. Хохряков ; отв. ред. Сахаров А. Б. – Ереван : Айастан, 1988. – 280 с.

⁷ Горобцов В. И. Правовое регулирование борьбы с недозволенными связями с лишними свободы : лекции / Горобцов В. И. – Омск : Высшая школа милиции МВД СССР, 1988. – 28 с.

⁸ Чепелєв А. В. Предупреждение проникновения, изготовления и хранения запрещенных предметов в исправительно-трудовах колоніях : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминалогия; исправительно-трудовање право» / А. В. Чепелєв. – М., 1988. – 23 с.

⁹ Кирєєв М. П. Уловки, применяемые в ИТУ для передачи запрещенных предметов : учеб. пособие / Кирєєв М. П., Овчинников В. А., Чепелєв А. В. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1990. – 56 с.

(С. І. Медведєв, 1991 р.)¹, «Правові та кримінологічні проблеми боротьби з незаконною передачею заборонених предметів особам, які тримаються у виправно-трудовах колоніях (за матеріалами Української РСР)» (І. Ф. Обушевський, 1991 р.)² та ін.

Зокрема, за даними М. П. Кирєєва, В. А. Овчинникова, А. В. Чепелева, в 70-ті роки загальна кількість вилучених у місцях позбавлення волі предметів збільшувалася щорічно на 10 %, у 80-ті – на 15–17 %. За даними О. В. Старкова, в 90-ті роки ця кількість збільшувалася на 21–23 %, причому різке збільшення спостерігалось в 1997 р., що, ймовірно, не в останню чергу пов'язано з відміною кримінальної відповідальності за передачу заборонених речовин, а також із зростанням загального беззаконня в УВП поряд зі зниженням зареєстрованої там злочинності. При цьому вилучення заборонених предметів на підступах до УВП становило в 1978 р. 62 %, в 1987 р. – 58 %, а в 1996 р. – 43 %. У період з 1986 по 1987 р. в УВП вилучено понад 48 тисяч літрів спиртних напоїв, понад 33 кілограми наркотичних речовин і 32 тисячі колючо-ріжучих предметів. А тільки за 1994 р. і лише загонами спеціального призначення без урахування діяльності оперативного апарату, служби безпеки вилучено близько 23 кг наркотичних речовин, понад 18 тисяч колючо-ріжучих предметів, 70 стволів вогнепальної зброї. Навіть із простого переліку предметів видно, що найбільш актуальними і небезпечними для діяльності УВП на практиці визнаються насамперед наркотики, спиртне, предмети, що використовуються як зброя³.

Таким чином, встановлено, що за радянських часів було виконано лише два дисертаційні дослідження за напрямом запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, зокрема: А. В. Чепелевим («Запобігання проникненню, виготовленню та зберіганню заборонених предметів у виправно-трудовах колоніях», 1988 р.) та І. Ф. Обушевським («Правові та кримінологічні проблеми боротьби з незаконною передачею заборонених предметів особам, які тримаються у виправно-трудовах колоніях (за матеріалами Української РСР)», 1991 р.).

Зокрема, представляють безперечний інтерес дані, наведені за результатами вибіркового дослідження А. В. Чепелева про типи проник-

¹ Медведєв С. І. Расследование побегов из мест лишения свободы : лекция / Медведєв С. І. – Уфа : УВШ МВД СССР, 1991. – 45 с.

² Обушевський І. Ф. Правовые и криминалогические проблемы борьбы с незаконной передачей запрещенных предметов лицам, содержащимся в исправительно-трудовах колониях (по материалам Украинской ССР) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Обушевський Іван Федорович. – К., 1991. – 198 с.

³ Старков О. В. Основы криминопенологии : монография / Старков О. В. – Уфа : УЮИ МВД РФ, 1997. – С. 211.

нення заборонених речовин (контрольно-пропускний пункт (КПП) для транспорту – провезення (24,1 %); КПП для особового складу – пронесення (20,5 %); подолання зовнішньої огорожі – перекидання (5,9 %); виробничі об'єкти – приховування в тайниках (1,0 %); приміщення для приймання посилок та ін. – приховування в посылках та ін. (6,9 %); кімнати побачень – пронесення (47,6 %)) і про види правопорушників. Крім того, за тими самими даними, правопорушники розділилися на такі категорії громадян: родичі засуджених – 47,5 %, знайомі – 7,3 %, вільнонаймані співробітники УВП – 13,5 %, атестовані співробітники – 2,6 %, військовослужбовці строкової – 3,0 % і надстрокової служби – 2,0 %, інші особи – 24,1 %.

Показово, що одне з двох зазначених дисертаційних досліджень було проведено саме українським ученим і на базі Київської вищої школи МВС СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського. Так, за результатами виконаної дисертації І. Ф. Обушевським, виходячи з положень Конституції СРСР і Конституції УРСР, кримінального, виправно-трудового та адміністративного законодавства, відомчих нормативно-правових актів, положень кримінології, вивчено, проаналізовано найбільш важливі теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують нормальну діяльність виправно-трудових установ, пов'язані із застосуванням ст. 183⁴ КК УРСР. На основі комплексного вивчення питань незаконної передачі заборонених предметів особам, які тримаються у ВТК, автором визначено основні напрями вдосконалення кримінального, виправно-трудового та адміністративного законодавства, а також практики його застосування. Зокрема, здійснено юридичний аналіз норм виправно-трудового права, що встановлюють ізоляцію засуджених до позбавлення волі; виявлено обставини, що впливають на дієвість правових заходів щодо боротьби з проникненням до ВТК заборонених предметів; обґрунтовано та розроблено пропозиції до кримінального, виправно-трудового та адміністративного законодавства щодо вдосконалення норм, що забезпечують ізоляцію засуджених у місцях позбавлення волі та передбачають відповідальність за вчинення незаконних передач заборонених предметів особам, які тримаються у ВТК.

Ураховуючи наявний пласт наукових доробок із предмета нашого дослідження, можемо зазначити неабияку цінність названої роботи, оскільки вона є єдиним вітчизняним дисертаційним дослідженням (утім, виконаним ще за радянських часів) у напрямі запобігання проникненню заборонених предметів до УВП. Однак вона виконана на основі старого кримінального, виправно-трудового та адміністративного законодавства, відомчих нормативно-правових актів. Окрім того, у ній не знайшли

належного відображення заходи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

З часу здобуття Україною незалежності й особливо у зв'язку зі вступом 1995 р. до Ради Європи посилилася увага як міжнародних інституцій, так і вищих органів державної влади до вітчизняного пенітенціарного відомства. Ураховуючи те, що стан правопорядку у кримінально-виконавчій системі завжди виступав якісним критерієм її ефективності, не довелося довго чекати «нову хвилю» наукових розроблень проблем запобігання злочинам та іншим правопорушенням у процесі виконання та відбування покарань. Серед подібних напрацювань певну увагу було приділено й питанням запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

1997 року в Національній академії внутрішніх справ України виходить перше у своєму роді монографічне дослідження на теренах незалежної України з питань пенітенціарної злочинності «Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність» за авторською реакцією А. В. Кирилюка та О. М. Джузи¹, в якому поіменовані науковці висвітлили такі питання: злочинність в УВП як особливий вид загальної злочинності; риси кримінального професіоналізму та групової злочинності в місцях позбавлення волі; риси латентної злочинності в місцях позбавлення волі; детермінанти злочинності в УВП; криміногенні властивості особистості засудженого до позбавлення волі та їх місце і роль у механізмі вчинення злочинів; віктимологічний фактор у місцях позбавлення волі. Що стосується предмета нашого дослідження, то автори зазначеного навчального посібника цілком справедливо віднесли до предмета «Пенітенціарної кримінології та спеціально-попереджувальної діяльності», з-поміж інших компонентів, наявність криміногенних антисоціальних явищ, пов'язаних із злочинністю у місцях позбавлення волі (кримінальний професіоналізм та існування угруповань антисоціального напрямку; заборонені зв'язки та передача заборонених предметів засудженим; соціальний паразитизм; алкоголізм, наркотизм; суїцид; поширення венеричних захворювань, СНІДу та ін.), виділивши у специфічний вид у структурі злочинності серед засуджених такий злочин, як «Незаконна передача заборонених предметів особам, яких тримаються у виправно-трудовах установах, слідчих ізоляторах, лікувально-трудовах і лікувально-виховних профілакторі-

¹ Кирилюк А. В. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина : навч. посібник / А. В. Кирилюк, О. М. Джуза. – К. : НВТ «Правник», 1997. – 118 с.

ях» (ст. 183⁴ КК України)¹.

Із зарубіжних кримінологічних досліджень за обраною нами проблематикою слід назвати докторську дисертацію О. В. Старкова «Кримінологічні проблеми виконання кримінального покарання» (1998 р.)². Так, у названій науковій праці в одному із підрозділів дисертації розглянуто саме поводження засуджених із забороненими речовинами. Зокрема, автор наголошує на тому, що заборона державою поводження з різними речовинами і предметами здійснюється з міркувань: а) безпеки; б) охорони здоров'я; в) з політичних; г) економічних; д) загальнолюдської моралі, а іноді відразу за декількома підставами, наприклад, із міркувань безпеки, охорони здоров'я, загальнолюдської моралі забороняється поводження з наркотичними засобами, радіоактивними матеріалами та ін. При цьому О. В. Старков пропонує виділяти насамперед види: а) заборонених речовин і предметів та б) види забороненого поводження, коли саму по собі речовину не заборонено, але визнаються неприпустимими або усі види поводження з нею або деякі з них³.

Зазначену тезу покладено нами в основу обґрунтування суспільної небезпечності проникнення заборонених предметів до УВП. Стосовно досліджуваних нами УВП, то вказаний учений зазначає, що при виконанні позбавлення волі (порівняно з виконанням покарань без позбавлення волі. – *В. Ш. та Л. Я.*), з одного боку, розширюється коло заборонених речовин і предметів, а також видів поводження з ними, а з іншого – звужується, оскільки це пов'язано з вузькістю потреб та інтересів засуджених, їх примітивізмом, орієнтацією переважно на задоволення природних фізіологічних потреб, а також з їх можливостями.

Одним із перших вітчизняних дисертаційних досліджень, у якому розглянуто кримінологічні засади кримінально-виконавчої діяльності, стала праця С. Ю. Лукашевича «Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі» (2001 р.)⁴, у якій на основі кримінологічної характеристики злочинності в місцях позбавлення волі та вивчення її специфіки, а також вивчення заходів попередження злочинності засуджених, розроблено наукові рекомендації для подальшого вдосконалення попереджувальної діяльності органів та установ, що виконують покарання у виді позбавлення волі.

¹ Там само, с. 21, 37.

² Старков О. В. Кримінологические проблемы исполнения уголовного наказания : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Старков Олег Викторович. – М., 1998. – 429 с.

³ Там само, с. 310, 312.

⁴ Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сергій Юрійович Лукашевич. – Х., 2001. – 200 с.

Також поіменованим ученим розроблено загальне поняття злочинності в місцях позбавлення волі; надано розгорнуту кримінологічну характеристику злочинності в місцях позбавлення волі; виявлено основні кримінологічні ознаки особи злочинця і потерпілого в місцях позбавлення волі; обґрунтовано специфіку дії причин і умов вчинення злочинів у місцях позбавлення волі; вивчено роль кримінальної субкультури як одного із факторів негативного впливу на осіб, що відбувають покарання; визначено й обґрунтовано основні заходи попередження злочинності в місцях позбавлення волі; піддано науковому аналізу специфіку спеціально-кримінологічного попередження злочинності в місцях позбавлення волі та розроблено рекомендації для органів і установ виконання покарань з питань попередження злочинності засуджених у місцях позбавлення волі.

Зокрема, досліджуючи причини та умови вчинення злочинів і специфіку їх дії в місцях позбавлення волі, С. Ю. Лукашевич до організаційно-управлінських факторів у системі детермінант пенітенціарної злочинності відносить саме надходження заборонених предметів, канали надходження яких у деяких випадках залишаються невідомими. Організуючи доставку в установи кримінально-виконавчої системи заборонених предметів, засуджені нерідко залучають до позаслужбових відносин співробітників УВП, які йдуть на це за винагороду з боку засуджених або з інших корисливих мотивів. Серед мотивів цих порушень, зазначає автор, переважає корислива зацікавленість, бажання отримати винагороду від засуджених або осіб, що передають недозволені предмети і речі. Все це призводить до грубого порушення законності в місцях позбавлення волі, порушення режиму відбування покарання, вимог нагляду та ізоляції засуджених.

2007 року в Київському національному університеті внутрішніх справ О. Г. Колб захистив докторську дисертацію «Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам»¹. У дисертації автором запропоновано цілісну концепцію запобігання злочинам в УВП, розроблено в її межах оптимальну модель системи норм КВК України та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в галузі боротьби з рецидивною злочинністю та становлять їх зміст, і вироблено на цій основі пропозиції з удосконалення чинного кримінально-виконавчого законодавства та практики його застосування.

Зокрема, досліджуючи обставини, що негативно впливають на процес виконання покарань та на стан запобігання злочинності, назва-

¹ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Колб Олександр Григорович. – К., 2007. – 509 с.

ний учений виокремив неналежний стан правопорядку, а в його межах – той факт, що із року в рік на охоронюваних об'єктах у засуджених відбувається значна кількість заборонених для користування в УВП предметів і речей (наркотичні засоби, гроші, спиртні напої, т. ін.), що використовуються останніми у ході вчинення злочинів у колоніях.

Черговим вітчизняним пенітенціарно-кримінологічним дослідженням, заснованим на новому кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві, стала кандидатська дисертація З. В. Журавської «Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі»¹, в якій науковець визначила історичні закономірності становлення інституту потерпілого від злочину та його захисту в кримінології і на практиці, зокрема засобами кримінально-виконавчого характеру; для обґрунтування пропозицій з уніфікації вітчизняних та міжнародно-правових норм з'ясувала соціально-правову природу понять «потерпілий» та «жертва» злочину та їх співвідношення; визначила роль потерпілого від злочину в криміналізації та пеналізації суспільно небезпечних діянь, що вчиняються в місцях позбавлення волі; проаналізувала сучасний стан злочинності в місцях позбавлення волі, зокрема в контексті віктимологічних засад боротьби із зазначеним видом злочинності; встановила віктимологічні детермінанти злочинності в місцях позбавлення волі; розробила науково обґрунтовані пропозиції з підвищення рівня віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі.

Зокрема, З. В. Журавська, аналізуючи якості й властивості потерпілого від злочину в місцях позбавлення волі, що мають значення обов'язкових ознак злочину, зазначає, що «така поведінка проявляється у залученні засуджених до пронесення, зберігання тощо заборонених до використання в УВП предметів і речей (грошей; спиртних напоїв; продуктів харчування та ін.) та встановлення неслужбових зв'язків з персоналом місць позбавлення волі. Так, щорічно кількість таких зловживань з боку адміністрації УВП зростає та є найбільш поширеним порушен-

¹ Журавська З. В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Журавська Зоряна Валентинівна. – К., 2010. – 263 с.

ням у структурі їх службових проступків і злочинів¹.

2013 року вийшла друком монографія І. М. Копотуна «Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях»², у якій автором досліджено проблему запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях; запропоновано виділення групи складів злочинів, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, одні з яких є найбільш небезпечними та резонансними (ст. 115 (348), 147 (349), 294, 392, 393 КК України), а інші – найбільш поширеними, але мають меншу соціальну небезпечність (ст. 391 КК України); вивчено причини та умови вчинення злочинів, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, особу злочинця у виправних колоніях, а також особу потерпілого; запропоновано заходи запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях.

Зокрема, І. М. Копотун, досліджуючи причини та умови вчинення злочинів, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, пов'язані з організацією виконання покарання у виді позбавлення волі, виокремив детермінанти, пов'язані з прогалинами в різних сферах діяльності виправних колоній, серед яких, зокрема, проблеми в організації запобігання та припинення надходження до засуджених заборонених предметів (виробів, речовин). Як зазначає автор монографії, до найбільш поширених видів заборонених предметів, що надходять до виправних колоній незаконним шляхом, належать: гроші, спиртні напої, наркотичні засоби. Надходження до засуджених даних предметів спричиняє негативні наслідки, пов'язані з ускладненням оперативної обстановки у виправних колоніях, учиненням злочинів. Це зумовлює проведення постійної роботи персоналу з виявлення та вилучення у засуджених заборонених предметів. Проблема надходження до засуджених заборонених предметів, на думку І. М. Копотуна, посилюється наявністю недозволених зв'язків окремих співробітників виправних колоній із засудже-

¹ Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2005 році : доповідь // Аспект : інформ. бюл. – Донецьк : Донец. меморіал, 2005. – № 2(15). – С. 39–41 ; Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. – К. : Атіка, 2012. С. 52–55 ; Лисенко В. О. Запобігання злочинам корупційної спрямованості у Державній кримінально-виконавчій службі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. О. Лисенко. – Х., 2014. – С. 8.

² Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – 472 с.

ними¹.

Також важливо наголосити, що серед засуджених, які вчинили протягом 2008–2012 рр. умисні вбивства у виправних колоніях, на 33,3 % накладалися стягнення за виготовлення, зберігання та поширення заборонених предметів, а «в установах, у яких вчинено захоплення заручників, близько 90 % осіб, які їх учинили, не були забезпечені належним наглядом, унаслідок чого засуджені вільно пересувалися територією установи, покидали гуртожиток і робочі місця, виготовляли заборонені предмети, зустрічалися з жертвами злочину і входили до них у довіру» (курсив наш. – В. Ш. та Л. Я.).

Одним із найбільш повних і найновітніших досліджень проблем, пов'язаних із вчиненням злочинів засудженими під час відбування покарань в УВП, є колективна праця, що знайшла своє втілення в посібнику за редакцією О. М. Джужи «Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія)»². Слід наголосити, що в названому посібнику в розділі 13 міститься найновітніше дослідження проблем запобігання проникненню в УВП заборонених речей і предметів, а також недозволених зв'язків персоналу із засудженими.

Звернімо увагу на дослідження, проведене 2014 р. авторським колективом – І. Г. Богатирьовим, О. І. Богатирьовою, М. С. Пузирьовим – «Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні»³, в якому досліджено пенітенціарну злочинність як феномен кримінально-виконавчої практики; здійснено аналіз структури, стану, динаміки та детермінантів пенітенціарної злочинності; визначено організаційно-управлінські, правові засади та суб'єктів запобігання пенітенціарній злочинності; сформульовано загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання пенітенціарній злочинності. Серед висвітлення зазначених питань авторами посібника зроблено наголос на тому, що «...детермінантами, котрі значною мірою сприяють вчиненню засудженими злочинів в установах виконання покарань, є

¹ Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів / І. М. Копотун // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 486–491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kimvzp.pdf>.

² Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – 620 с.

³ Богатирьов І. Г. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 96 с.

упущення і недоліки у здійсненні нагляду, слабкий контроль за поведінкою засуджених, що призводить до виникнення нелегальних зв'язків, проникнення на режимні об'єкти заборонених предметів, вчинення інших правопорушень» (курсив наш. – В. Ш. та Л. Я.). Однак питанням запобігання проникненню заборонених предметів до УВП зазначені дослідники не приділили детальної уваги в силу загальності предмета свого дослідження. Отже, можна підсумувати, що названі в цьому підрозділі дослідження науковців зробили вагомий внесок у теорію і практику протидії злочинам та порушенням режиму в УВП, але важливі питання специфіки запобігання проникненню заборонених предметів до УВП розглядалися або на основі старого кримінального та виправно-трудоного законодавства, або фрагментарно і переважно в межах загальних видів злочинів кримінальної спрямованості¹.

Разом із тим, як справедливо підкреслюється окремими науковцями, дослідження вчинення злочинів засудженими в місцях позбавлення волі в період відбування покарання взагалі, і особливо насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи, та явищ, що сприяють злочинності в місцях позбавлення волі, природи конфліктності в колективах засуджених, набуває нового змісту з точки зору подальшого реформування кримінально-виконавчої системи взагалі і системи органів виконання покарання у вигляді позбавлення волі зокрема, а також з точки зору попередження злочинності в місцях позбавлення волі, протидії професіоналізації і консолідації злочинців, подальшого розповсюдження кримінальної субкультури в суспільстві тощо»². Слід погодитися з Ю. М. Ткачевським, який зазначає, що будь-який злочин, вчинений у місцях позбавлення волі, порушує їх нормальну роботу³. Внаслідок вчинення злочину, як правило, УВП переводиться на особливий режим роботи, відбувається зміна функціонально-організаційної системи з тим, щоб найбільш оптимально здійснити розстановку сил і засобів, що пе-

¹ Якименко Л. Г. Обґрунтування актуальності дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / М. С. Пузирьов, Л. Г. Якименко // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2013. – № 2. – С. 385.

² Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сергій Юрійович Лукашевич. – Х., 2001. – С. 18.

³ Ткачевский Ю. М. Ответственность за преступления, совершаемые в местах лишения свободы / Ткачевский Ю. М. – М., 1967. – С. 6.

решкоджають подальшому розвитку криміногенної ситуації¹.

Водночас при усій значущості вказаних та інших наукових праць на сьогодні усе ж таки відсутні комплексні кримінологічні дослідження питань запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, що свідчить про актуальність пропонованої нами теми та зумовлює необхідність проведення відповідного комплексного наукового пошуку.

Слід наголосити, що конструктивне розв'язання таких завдань як обґрунтування суспільної небезпеки проникнення заборонених предметів до УВП; визначення правової основи діяльності щодо запобігання проникненню заборонених предметів до УВП; аналіз стану, структури та динаміки проникнення заборонених предметів до УВП; визначення причин і умов проникнення заборонених предметів до УВП; характеристика особи, яка вчиняє пронесення заборонених предметів до УВП; здійснення аналізу загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП; розроблення пропозицій з удосконалення діяльності режимних і оперативних підрозділів щодо запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, так само як і вирішення ряду інших проблем запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, вимагає формування цілісної методології його дослідження.

Кримінологія, будучи самостійною міждисциплінарною наукою зі своїм минулим, сучасним і майбутнім, відповідно, характеризується оригінальними методами дослідження. Як зазначав Г. А. Аванесов, будь-яка наука досліджує власні методи, оскільки її предметом є не тільки пізнавальні закономірності, але й процес їх пізнання².

З цього приводу відомий німецький кримінолог Ганс Йоахим Шнайдер пише, що кримінологія ґрунтується на розробці і застосуванні суспільствознавчих методів дослідження (наприклад, інтерв'ювання або психодіагностичне тестування) щодо правопорушників, жертв злочинів, а також поліцейських, суддів у кримінальних справах і службовців у місцях позбавлення волі; водночас вона настільки переорієнтувала методи соціального пізнання для своїх потреб, що вже можна говорити про власні кримінологічні методи. Суть і особливості кримінологічних методів представляють специфічну модифікацію і синтез методів соціології,

¹ Якименко Л. Г. Обґрунтування актуальності дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / М. С. Пузирьов, Л. Г. Якименко // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2013. – № 2. – С. 383.

² Аванесов Г. А. Теория и методология криминалогического прогнозирования / Аванесов Г. А. – М. : Юрид. лит., 1972. – С. 27.

психіатрії, психології, педагогіки і, природно, кримінального права. Загальновідомо, що «розгляд проблем злочинності й антигромадської поведінки (наприклад, зловживання наркотиками...) з позицій тільки однієї науки, скажімо, соціології або психіатрії, незмінно виявляється однобоким і через це не завжди достовірним»¹.

Саме всебічністю забезпечується наукове вивчення проблем запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, а також органічної взаємозумовленості обігу заборонених предметів в УВП і пенітенціарної злочинності.

У процесі кримінологічного пізнання з'являється можливість одержати фактичні дані про цю взаємозумовленість, отримати ніби фотографію проникнення заборонених предметів до УВП і злочинності в їхній взаємодії, правда, специфічно відбитих у системі різноманітних ознак і характеристик. Таке пізнання поточних станів злочинності, пов'язаної з проникненням заборонених предметів до УВП, дає підставу і відкриває широкі можливості для прогностичної діяльності, припинення і попередження злочинності, в тому числі її ранньої профілактики².

Методи кримінологічного дослідження злочинності за своєю спрямованістю класифікуються на вивчення: об'єктів відображення (що відображається), форм відображення (як відображається); мети відображення (чого слід досягти в результаті). Дана класифікація науково обґрунтована, тому що віднайдення порядку в хаосі, виявлення необхідності у просторі випадків, тобто логічне пізнання закономірностей дійсності, розкриття її законів – мета, властива саме науці³.

Розв'язання будь-якої суспільної проблеми потребує, як правило, вирішення різних за своєю природою і змістом складових її проблем. Серед них: соціально-економічні, політичні, правові, організаційно-управлінські, соціокультурні та ін. Перша частина цих проблем за методами і засобами розв'язання є прикладними, які вирішуються через практичну діяльність. Друга частина – наукові проблеми, вирішення яких потребує застосування наукових методів, або ширше, наукового

¹ Филатова Т. В. К вопросу о предмете, методах, некоторых персоналиях зарубежной и отечественной криминологии / Т. В. Филатова // Государство и право. Юридические науки. – 2013. – Вып. 4. – С. 60.

² Долгова А. И. Предмет и задачи анализа преступности / А. И. Долгова, С. В. Тюрин // Методика анализа преступности. – М., 1986. – С. 57.

³ Яковлев А. М. Борьба с рецидивной преступностью / А. М. Яковлев. – М. : Наука, 1964. – С. 13–14.

забезпечення¹.

Загальноприйнятою у науці є точка зору, згідно з якою під методологією розуміють сукупність методів, прийомів, процедур наукового дослідження. Методологія дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до УВП передбачає застосування різних за змістом і формою методів пізнання.

Зокрема, *діалектичний метод* використовувався для наукового пізнання соціально-правових явищ, які виникають у сфері обігу та запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, при обґрунтуванні суспільної небезпеки проникнення заборонених предметів до УВП, а також при виокремленні предмета правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених предметів до УВП, визначенні понять «проникнення заборонених предметів до УВП», «правова основа запобігання проникненню заборонених предметів до УВП», «система запобігання проникненню заборонених предметів до УВП». Цей метод дозволив провести якісне розмежування рівнів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, зокрема: загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання, сформулювавши відповідні заходи.

Історико-правовий метод дозволив дослідити процес становлення і розвитку норм про юридичну відповідальність за незаконну передачу заборонених предметів особам, яких тримають в УВП, слідчих ізоляторах, а також виділити певні закономірності, характерні для запобігання проникненню заборонених предметів до УВП того чи іншого історичного періоду. Також цей метод використано при аналізі наукового супроводу запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, здійсненого вченими різних періодів.

Статистичні методи використано при дослідженні емпіричної бази: дані судової практики; результати вивчення 120 адміністративних проваджень про проникнення заборонених предметів до УВП; 70 профілактичних карток на засуджених, схильних до виготовлення та зберігання заборонених предметів; результати анкетування персоналу УВП (260 співробітників). У роботі також було використано інформацію, висвітлену в оглядах, бюлетенях, інформаційних листах, наказах ДПтС України.

Соціологічні методи використані при здійсненні моніторингу осіб, які вчиняють пронесення заборонених предметів до УВП, дослідженні

¹ Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посібник / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін. ; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 12.

їх соціально-демографічних та соціально-рольових ознак, що у підсумку дало змогу скласти узагальнений кримінологічний портрет особи, яка вчиняє пронесення заборонених предметів до УВП, з урахуванням її соціально-рольового статусу (персонал УВП, близькі родичі засуджених, інші особи).

Наведений перелік методів, що застосовуються для дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, не є вичерпним, оскільки сама методологічна система кримінологічної науки, якій властивий динамізм, перебуває на стадії формування і постійно поповнюється новими методами.

Таким чином, робимо висновок, що застосована нами методологія дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, що включає у себе систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів із визначеною процедурою їх застосування, дозволяє сподіватися на оригінальність і достовірність отриманих результатів, спрямованих на удосконалення практики діяльності УВП щодо запобігання проникненню заборонених предметів до засуджених, а також відповідного галузевого законодавства.

1.2. Суспільна небезпека проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань

Пенітенціарній системі вже протягом не одного століття відводиться роль «дзеркала суспільства». Ця тенденція бере початок з тих часів, коли «батьки» пенітенціарії Ч. Беккарія, Д. Говард та І. Бентам у XVIII ст. привернули увагу до стану справ у тюрмах, обґрунтувавши необхідність не лише карати злочинців ізоляцією їх від суспільства, а й акцентувати увагу пенітенціарного персоналу на необхідності запобігання злочинам і виправлення засуджених. Так було закладено концептуальну ідею про те, що від безпеки в пенітенціарній системі значною мірою залежить безпека й розвиток усього суспільства. Тому на сучасному етапі розбудови в Україні правової держави та громадянського суспільства вагома роль відводиться кримінально-виконавчій (пенітенціарній) системі як одному з найважливіших соціально-правових інститутів держави. Зазначимо, що протягом останніх років система органів і УВП набула якісно нового вигляду. Навіть коли, здавалося б, було прийнято КВК України 2003 р., який визначив систему виправних колоній за прийнятою в Європі класифікацією за рівнями безпеки, деякі питання виконання покарань, пов'язаних з обмеженням особистої волі, залиши-

лися на порядку денному пенітенціарного відомства. Так, передбачивши чітку класифікацію за рівнями безпеки для кримінально-виконавчих установ закритого типу, законодавець не визначив подібної диференціації для кримінально-виконавчих установ відкритого типу (виправних центрів), виховних колоній, чітко не зазначив, яке місце в системі органів і УВП посідають слідчі ізолятори. Це все викликало багато запитань не лише в науковців, а й у практиків, що позначалося на рівні їх професійної компетентності і, як результат – на стані правопорядку в УВП, важливим показником оцінювання якого є ефективність запобігання проникненню до засуджених заборонених предметів¹.

У зв'язку з цим, починаючи зі схвалення Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012 Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, розвиток органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, вийшов на якісно новий рівень, зокрема в частині прийняття рішення імплементувати кращі зразки світового досвіду виконання покарань та запобігання злочинам й іншим правопорушенням в УВП шляхом поступового запровадження такого явища, як технопревенція, за якого роль людського чинника мінімізується (що, відповідно, знижує рівень неслужбових відносин персоналу із засудженими) і особлива увага приділяється якісному оновленню технічної бази УВП, заміні інженерно-технічних засобів охорони, залишених у спадок від радянської виправно-трудової системи².

Не останню роль відіграє і оновлений підхід до правового забезпечення функціонування пенітенціарної системи. 8 квітня 2014 р. ст. 11 КВК України було доповнено положенням, згідно з яким слідчі ізолятори у випадках, передбачених кримінально-виконавчим законодавством, віднесено до УВП. Більше того, робочою групою зі складу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів ДПтС України із залученням практиків розроблено якісно нові проекти законів України «Про загальні засади функціонування пенітенціарної системи України», «Про спеціалізовану пенітенціарну установу закритого типу», котрі однозначно запропонували вирішення нагального питання оптимізації існуючих органів і установ виконання покарань у пенітенціарні установи,

¹ Богатирьов І. Г. Правові та кримінологічні ознаки правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених речей і предметів в установи виконання покарань та недозволені зв'язки персоналу із засудженими / І. Г. Богатирьов // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 551–553.

² Там само.

установи попереднього ув'язнення (спеціальні пенітенціарні установи закритого типу), органи пробації. Таким чином, можна підсумувати, що останнім часом ДПтС України проведено великомасштабну, соціально орієнтовану й державно-значиму роботу з удосконалення діяльності органів і установ, що належать до її відання. Вирішено низку завдань, спрямованих на лібералізацію кримінально-виконавчої політики, гуманізацію виконання покарань (зокрема, з 2014 р. засудженим до обмеження волі надано право мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них, мобільні телефони та аксесуари до них, користуватися засобами мобільного зв'язку; засудженим до позбавлення волі – вести з особами, які знаходяться за межами колоній, телефонні розмови у мережах рухомого (мобільного) зв'язку, користуватися глобальною мережею Інтернет)¹, створено передумови для впровадження концептуально нової програми пенітенціарної діяльності. З 2001 р. декриміналізовано пронесення заборонених предметів, які не є предметами інших складів злочинів, до УВП. Однак ще залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з основною метою кримінально-виконавчого законодавства – виправленням засуджених та запобіганням вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами².

Особливої яскравості зазначені цілі набувають у процесі виконання покарань, пов'язаних з обмеженням особистої волі, оскільки до засуджених у такому разі повним обсягом застосовуються основні засоби виправлення і ресоціалізації. Тому не випадково в теорії та радянському виправно-трудовому законодавстві було розроблено класифікацію покарань на такі, що пов'язані і не пов'язані з виправно-трудовим впливом. У зв'язку з цим нині УВП являє створену державою складну соціальну систему, в рамках якої адміністрація УВП здійснює керівний (каральний, виправний, виховний) вплив на засуджених, які відбувають покарання. Управлінська діяльність адміністрації УВП спрямована на досягнення відповідного рівня організованості (планомірного, продуманого устрою) спільноти засуджених, обумовленого вимогами установленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), що забезпечує застосування до них основних засобів виправлення і ресоціалізації, на що прямо вказує ч. 3 ст. 102 КВК України.

¹ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого : Закон України від 08.04.2014 № 1186-VII // База даних «Законодавство України / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим дорстпу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1186-18?test=Up9Mf3o6firtCB8e2ZibE/Wb.HI4mEs80msh8Ie6>.

² Богатирьов І. Г. Вказ. праця. – С. 551–553.

У свою чергу, спільнота засуджених, як керована підсистема, здійснює певний опір керівному впливу. Даний вид протидії обумовлений специфікою виду покарання, виконання якого покладено на адміністрацію УВП. Позбавлення волі, пов'язане з обмеженням прав і свобод засудженого, припускає штучне обмеження його можливостей у задоволенні виникаючих потреб. Дана обставина є причиною прагнення особи, позбавленої волі, до розширення рамок обмежень, установлених законом, що незмінно призводить до порушення з її боку порядку відбування покарання, а нерідко і до вчинення злочину, що посягає на кримінально-виконавчі правовідносини, котрі забезпечують порядок виконання та відбування покарання в місцях позбавлення та обмеження волі¹.

Досягнення цілей, що стоять перед розглянутим видом покарання, багато в чому залежить від забезпечення ізоляції засуджених, як основної вимоги режиму, на що вказано у ч. 1 ст. 102 КВК України. Ізоляція, на думку М. О. Стручкова, досягається шляхом поміщення засудженого у спеціальне місце позбавлення волі – виправно-трудоу установу. Передусім це означає фізичну ізоляцію засудженого. Вона полягає в тому, що засуджений, як правило, постійно перебуває в огороженій та охоронюваній зоні, а в колоніях особливого режиму і в тюрмах, як правило, – завжди в камері. Поза виправно-трудоу установою засуджені перебувають під конвоєм, що не допускає їх спілкування з іншими особами. Ізоляція забезпечується і тим, що встановлюється особливий порядок контактів засудженого із зовнішнім світом².

Так, при поміщенні особи в місця позбавлення волі одні канали зв'язків з особами, які перебувають на волі, виключаються, інші, використання яких дозволяється засудженим, знаходяться під контролем адміністрації УВП. Оскільки ізоляція засуджених як основна вимога режиму визначена в законодавчому порядку, то і дозвіл на їх контакти з особами, які перебувають на волі, та обсяг таких контактів ґрунтуються на нормативних документах. Виконання позбавлення волі, пов'язане з обмеженням прав і свобод засудженого, саме по собі продукує протидію з його боку тій діяльності, яку здійснює адміністрація УВП. Основу цієї протидії становить прагнення особистості, фізична свобода якої обмежена, розширити встановлені законом рамки, що не дають можливості задовольняти виникаючі потреби. Дезорганізаційна діяльність є різновидом цієї

¹ Хохрин С. А. Правовые и организационные проблемы перекрытия каналов проникновения в пенитенциарные учреждения запрещенных предметов / С. А. Хохрин // Вестник Воронежского института МВД России. – 2012. – Вып. 3. – С. 75.

² Стручков Н. А. Курс исправительно-трудоу права : Проблемы Особенной части / Стручков Н. А. – М. : Юрид. лит., 1985. – С. 80.

протидії. Однак специфіка цієї діяльності проявляється в тому, що, на відміну від порушень встановленого порядку відбування покарання або злочинного діяння, спрямованого на перешкоджання окремому співробітнику УВП у виконанні покладених на нього службових обов'язків, вона спрямована в цілому на руйнування організованості усєї системи управління в УВП (об'єкт – суб'єкт управління)¹.

Тому, як справедливо зазначають сучасні дослідники у сфері пенітенціарної кримінології, важливе місце в забезпеченні встановленого законодавством порядку виконання та відбування покарання посідає вжиття заходів з недопущення в УВП усіх можливих проявів злочинності. Вагому роль у цьому напрямі відіграє робота пенітенціарного персоналу та працівників правоохоронних органів щодо перекриття каналів потрапляння в місця позбавлення волі заборонених предметів та речей, їх виявлення та вилучення безпосередньо в засуджених, адже беззаперечним є той факт, що від рівня обігу заборонених предметів у виправних установах залежить стан криміногенної та оперативної обстановки в них².

Разом із тим, за даними ДПтС України, при середньомісячній списочній чисельності засуджених у 130 тис. осіб, протягом 2013 р. в УВП та слідчих ізоляторах засудженими та особами, взятими під варту, вчинено 515 злочинів³. Серед них: 11 – вчинено засудженими після вживання спиртних напоїв, 3 – з використанням холодної зброї (порушено кримінальні справи за статтею 263 КК України у ВК № 20, 11 Запорізької та Луганської областей та ВЦ № 103 Миколаївської області), 2 – умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України), 6 – умисне тяжке тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 121 КК України – 5, ч. 2 ст. 121 КК України – 1), 167 – злочини у

¹ Хохрин С. А. Правовые и организационные проблемы перекрытия каналов проникновения в пенитенциарные учреждения запрещенных предметов / С. А. Хохрин // Вестник Воронежского института МВД России. – 2012. – Вып. 3. – С. 76-77.

² Богатирьев І. Г. Правові та кримінологічні ознаки правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених речей і предметів в установи виконання покарань та недозволенних зв'язків персоналу із засудженими / І. Г. Богатирьев // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джузи. – К. : НАВС, 2013. – С. 551 ; Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі / Джуза О. М., Василевич В. В., Колб О. Г., Наливайко В. С. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джузи та О. Г. Колба. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2010. – 544 с ; Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – С. 301–302.

³ Про стан злочинності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за 2013 рік та заходи щодо його поліпшення : лист ДПтС України від 18 лют. 2014 р. № 10/1-797-Дк/2-14. – 26 с.

сфері обігу наркотичних засобів (ст. 307, 309 КК України), 39 – втечі (ст. 393 КК України), 14 засуджених перебувало в розшуку.

Злочинність у місцях позбавлення волі має свою специфіку, яка пояснюється особливістю формальних і неформальних стосунків між засудженими, з одного боку, та ними й адміністрацією виправних установ – з іншого. Важливою ознакою цієї злочинності є те, що вона порушує нормальну роботу УВП, перешкоджає процесу ресоціалізації засуджених, формує почуття загальної недовіри до кримінально-виконавчої системи та її працівників. Пенітенціарна злочинність тісно пов'язана з іншими негативними явищами – алкоголізмом, наркоманією, незаконним обігом холодної зброї, суїцидом. Тому підхід до боротьби з нею має бути комплексним та охоплювати усі ці явища. Це саме стосується кримінологічних досліджень у вказаній сфері¹.

При цьому слід наголосити, що вчинення деяких злочинів пов'язано з проникненням у місця позбавлення волі заборонених до використання засудженими речей та предметів. Часто стала і здійснювана без збоїв робота УВП виявляється підірваною в результаті вчинення таких досить поширених правопорушень, як передача в місця позбавлення волі заборонених речей і предметів різними способами.

Слід зазначити, що одним з основних факторів, що посилює важливість заходів, які спрямовані на перекриття каналів проникнення заборонених предметів в УВП та їх вилучення з обігу, є складний криміногенний склад засуджених. Станом на 1 вересня 2016 року у сфері управління ДПтСУ перебувало 148 УВП та слідчих ізоляторів, розташованих на території, що контролюється українською владою, в яких тримається усього 60771 особа. З них 6,8 тис. осіб засуджено на строк понад 10 років; 9 тис. осіб – за умисне вбивство, у тому числі 4,2 тис. осіб, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах; 3,7 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 10,2 тис. осіб – за розбій, грабїж та вимагання; 971 особа – за згвалтування; 5,3 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. При цьому на оперативно-профілактичному обліку в ДПтС України перебуває понад 2900 осіб, у тому числі: 4 – «зłodії у законі», 92 – «авторитети» злочинного середовища та 148 – лідери організованих злочинних угруповань. Зазначена категорія засуджених намагається протидіяти адміністрації місць позбавлення волі, схилити окремих її

¹ Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2-х кн. / Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – С. 201.

представників до встановлення неслужбових стосунків шляхом підкупу, шантажу, погроз, введення в оману, психологічного тиску з метою налагодження каналів надходження наркотичних речовин, мобільних телефонів тощо¹.

Крім того, окремі дослідники зазначають, що серед детермінантів злочинів, що призводять до надзвичайних ситуацій, котрі пов'язані з прогалинами в різних сферах діяльності виправних колоній, лежать і проблеми в організації запобігання та припинення надходження до засуджених заборонених предметів (виробів, речовин),² і додають, що на продовження цього персонал виправних колоній може піддаватися більшому, ніж втягнення у позаслужбові зв'язки, ступеню небезпеки ризику стати об'єктом злочинного посягання з боку засуджених (чинення останніми опору, вчинення ними нападів, вбивств, захоплень заручників, завдання шкоди здоров'ю та ін.)³.

Одразу хочемо зауважити, що предметом нашого дослідження обрано запобігання проникненню *заборонених предметів* до УВП (курсив наш. – В. Ш. та Л. Я.). У монографії ми виходимо з позиції, що предметом правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених предметів до УВП, є предмети, вироби та речовини, зберігання яких засудженим заборонено, і перелік яких визначено відомчими нормативно-правовими актами ДПтС України⁴. До предметів, наявність яких у засу-

¹ Богатирьов І. Г. Правові та кримінологічні ознаки правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених речей і предметів в установи виконання покарань та недозволені зв'язки персоналу із засудженими / І. Г. Богатирьов // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 555–556.

² Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – С. 215.

³ Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів / І. М. Копотун // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 486–491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kimvzp.pdf>.

⁴ Про додаткові заходи щодо підвищення ефективності протидії злочинності і корупції в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах у світлі вимог постанови координаційної наради керівників правоохоронних органів України від 26 квіт. 2012 р. : засідання колегії Державної пенітенціарної служби України (м. Київ) від 22 трав. 2012 р., протокол № 5РК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/641798> ; Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

джених негативно впливає на забезпечення встановленого законодавством порядку виконання та відбування покарання, насамперед належать: наркотичні засоби, алкогольні напої, гроші, засоби мобільного зв'язку, колючо-ріжучі предмети, вибухові пристрої, холодна і вогнепальна зброя, спеціальні засоби активної оборони. Більшість вказаних заборонених предметів та речовин потрапляє до засуджених з-за меж УВП.

Проаналізувавши офіційні дані ДПтС України про стан злочинності в УВП та слідчих ізоляторах за 2008–2015 рр., нами встановлено, що при вчиненні більшості злочинів проти життя та здоров'я особи як знаряддя засуджені використовували саморобні колючо-ріжучі предмети, у деяких випадках – інструменти і предмети, видані для роботи. В результаті проведеного дослідження встановлено, що у процесі роботи, спрямованої на запобігання проникненню заборонених предметів, яка проводиться співробітниками оперативних підрозділів УВП, не вдається вилучити з обігу в середньому близько третини заборонених предметів, які потрапляють до установ. Проникнення заборонених предметів до УВП негативно впливає на оперативну обстановку, а рівень організації боротьби з ними не адекватний поставленим вимогам¹.

Суспільна небезпечність проникнення заборонених предметів до УВП полягає не лише в тому, що деякі з них можуть стати знаряддям нападу (як на персонал установ, так і на інших засуджених), на що звертали увагу окремі дослідники², а й бути предметами злочинів, зокрема, передбачених ст. 263, 307, 309, 321 та ін. КК України. Більше того, засуджені, які перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, схильні до вчинення протиправних проступків (у т.ч. злочинів), які б вони у тверезому стані не вчинили.

Крім того, на суспільно небезпечний характер обігу заборонених предметів серед засуджених звертає увагу і Пленум Верховного Суду України в постанові «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі». Зокрема, дії осіб, які полягають у незаконній передачі засудженим зброї, бойових припасів, вибухових, отруйних, сильнодіючих

¹ Якименко Л. Г. Обґрунтування актуальності дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / М. С. Пузирьов, Л. Г. Якименко // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2013. – № 2. – С. 381.

² Пузирьов М. С. Пенітенціарний вектор розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань / М. С. Пузирьов // Ступенева професійна освіта у вітчизняному та європейському освітньому просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 7 черв. 2012 р.). Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2012. – С. 256–260.

психотропних речовин, наркотичних засобів, якщо вони вчинені з метою сприяння втечі, слід кваліфікувати також і за ст. 27 та відповідною частиною ст. 393 КК України (абз. 3 п. 30 постанови)¹.

До найбільш поширених видів заборонених предметів, що надходять до кримінально-виконавчих установ незаконним шляхом, належать: гроші, спиртні напої, наркотичні засоби. Надходження до засуджених цих предметів має негативні наслідки, пов'язані з ускладненням оперативної обстановки у кримінально-виконавчих установах, виникненням надзвичайних подій кримінально-правового характеру. Це обумовлює проведення постійної роботи персоналу з виявлення та вилучення у засуджених заборонених предметів².

Наявність у засуджених грошей прискорює реалізацію злочинних задумів. Гроші виступають в якості засобу для підкупу співробітників та інших осіб з метою схиляння їх до вчинення незаконних дій, що виражаються в доставленні засудженим спиртних напоїв і наркотичних засобів, надання їм різного роду пільг, встановленні зв'язків зі злочинцями поза місцями позбавлення волі.

Згідно з результатами досліджень, проведених С. В. Растороповим, умисні протиправні дії засуджених, спрямовані проти особи в місцях позбавлення волі, в 27 % випадків вчинені у стані алкогольного і в 4 % – наркотичного сп'яніння³. Якщо брати статистику за усіма пенітенціарними злочинами, то відсоток кримінально карних посягань, учинених у стані сп'яніння, є незначним й у різні роки протягом 2008–2015 рр. коливається в межах 0,7–4,3 %.

На даний час в УВП особливої гостроти набула проблема поширення наркоманії. Засуджені, які вживають наркотичні засоби, нерідко втрачають корисні зв'язки із сім'єю. За даними останніх досліджень, 24 % наркозалежних засуджених не одружені, а 38,8 % – є розлученими.

¹ Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбuvання покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 берез. 1993 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-93>.

² Копотун І. М. Кримінологічні заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із проникненням заборонених предметів до установ виконання покарань, та недозволенним (неслужбовим) зв'язкам персоналу із засудженими / І. М. Копотун // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). – К.: Державна пенітенціарна служба України, 2013. – С. 61–63.

³ Расторопов С. В. Борьба с умышленным причинением тяжкого вреда здоровью граждан в исправительных колониях / С. В. Расторопов. – М., Рязань: Рязанский филиал Московского ин-та экономики, менеджмента и права, 2000. – С. 86.

Якщо провести певні узагальнення, то можна помітити, що переважна більшість засуджених не має власних сімей (62,8 %). Це пояснюється, насамперед, негативним ставленням суспільства до таких осіб, у тому числі й у родинному колі, що сприяє частому розпаду сім'ї або небажанню брати шлюб. Відсутність власної сім'ї обумовлює більш вільний погляд на життя, сприяє спілкуванню з друзями, з-поміж яких можуть зустрічатися такі, котрі мають кримінальне минуле, вживають спиртне, наркотики¹.

Предметами з'ясування відносин серед засуджених, що призводять до вбивств та інших злочинів, можна віднести гральні карти, порнографічні матеріали і предмети. Значна кількість втеч із місць відбування покарань відбулася при використанні топографічних карт, компасів, літератури з топографії, єдиноборств, службового собаківництва. В окремих випадках використовувалася література для службового користування. Різні види хитрощів застосовують засуджені для вчинення втеч з місць позбавлення волі з використанням військового та іншого форменого одягу, головних уборів і взуття. Викрадені або передані службові документи, документи, що посвідчують особу, можуть стати предметом для вчинення втеч. До таких предметів можна віднести такі: фотоапарати, фотоматеріали, хімікати, кінокамери, відео- та аудіотехніка, засоби зв'язку та інші предмети, визначені в ПВР УВП.

Юридична природа правопорушень, пов'язаних з проникненням заборонених предметів до УВП, полягає в тому, що в результаті вчинення подібних діянь насамперед відбувається порушення режиму тримання засуджених.

Згідно з ч. 1 ст. 102 КВК України, режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених.

У зв'язку із цим слід погодитися із А. П. Закалюком стосовно того, що предметно-сутнісне поняття злочинності слід розуміти як феномен суспільного життя у вигляді неприйнятної або небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активно-

¹ Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавча характеристика наркозалежних осіб в умовах позбавлення волі : монографія / Богатирьов І. Г., Голець В. В., Коломієць Н. В. – К. : ВД «Дакор», 2013. – С. 73.

сті частини членів цього суспільства. Таке визначення має також важливе методологічне значення. Саме через «олюднення» поняття злочинності у кримінології має реалізовуватися соціально-антропологічний метод, якому тривалий час не знаходилося місця у радянській науці¹.

У зв'язку з викладеним, для підтвердження теоретичних засад обґрунтування суспільної небезпечності проникнення заборонених предметів до УВП, наведемо й відповідні практико-емпіричні відомості.

Так, протягом 2008–2015 рр. тенденція вчинення злочинів засудженими після вживання спиртних напоїв, а також із використанням колюче-ріжучих предметів має таку динаміку:

2008 р. – вчинення 23 злочинів допущено після вживання засудженими спиртних напоїв (по одному вбивству у ВК № 85 Київської та ВК № 53 Миколаївської областей, по одній втечі з контрагентського об'єкта ВК № 53 Миколаївської області та дільниці соціальної реабілітації ВК № 66 Сумської області, 19 ухилень від відбування покарання у виправних центрах № 113 Вінницької, № 136 Полтавської та № 130 Сумської областей).

Три злочини вчинено з використанням колюче-ріжучих предметів (по одному вбивству у ВК № 85 Київської, ВК № 53 Миколаївської областей та замах на вбивство у ВК № 105 Херсонської області).

2009 р. – вчинено 6 злочинів після вживання засудженими спиртних напоїв (умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості у ВК № 62 Черкаської, втеча з контрагентського об'єкта ВК № 105 та дільниці соціальної реабілітації ВК № 10 Херсонської, ухилення у ВЦ № 130 Сумської та втеча з ВК № 109 Харківської областей).

Чотири злочини вчинено із використанням колюче-ріжучих предметів, а саме: вбивство у ВК № 101 Запорізької та ВК № 62 Черкаської областей, тяжкі тілесні ушкодження у ВК № 90 Херсонської та ВК № 62 Черкаської областей.

2010 р. – вчинено 16 злочинів після вживання засудженими спиртних напоїв, з яких 7 – в установах Вінницької, 5 – Київської, 3 – Сумської областей та 1 – в установах АР Крим. Один злочин вчинено після вживання засудженим наркотичних речовин у ВК № 99 Запорізької області (ч. 1 ст. 309 КК України). Три злочини вчинено із використанням колюче-ріжучих предметів, а саме: тяжкі тілесні ушкодження у ВК № 26, 94 Дніпропетровської та ВК № 33 Донецької областей.

2011 р. – 4 злочини вчинено засудженими після вживання спирт-

¹ Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посібник / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін. ; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 139.

них напоїв.

2012 р. – 4 злочини вчинено засудженими після вживання спиртних напоїв, 2 – з використанням холодної зброї, 4 – з використанням колючо-ріжучих предметів.

2013 р. – 11 злочинів вчинено засудженими після вживання спиртних напоїв, 3 – з використанням холодної зброї (порушено кримінальні справи за ст. 263 КК України у ВК № 20, 11 Запорізької та Луганської областей та ВЦ № 103 Миколаївської області).

6 із 9 тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи вчинено засудженими з використанням колючо-ріжучих предметів, що свідчить про необхідність покращення організації нагляду за засудженими у житлових зонах установ, забезпечення більш якісного проведення обшукових заходів, орієнтування оперативних підрозділів на отримання упереджувальної інформації про злочинні наміри засуджених.

Поширення наркоманії в УВП пов'язано зі злочинністю, що виражається в такому: самі дії з незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту є кримінально карними діяннями (відповідно ст. 307 і 309 КК України). Придбання засудженими наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є неможливим без здійснення особами, які перебувають поза УВП, таких протиправних (кримінально карних) діянь, як контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України); викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України); посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України); незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 318 КК України); незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК України); порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК України); вступ окремих співробітників УВП у злочинні зв'язки з наркоманами і особами, які займаються наркобізнесом. Окрім того, засуджені-наркомани мають підвищену схильність до

вчинення злочинів, особливо під впливом наркотиків. До того ж ці особи часто самі стають жертвами злочинів, тому що відрізняються більш високим ступенем віктимності, емоційної нестриманості.

Незаконне вживання засудженими наркотичних засобів призводить до ускладнення оперативної обстановки в УВП, дестабілізує їх діяльність, робить ці установи важкокерованими. Засуджені, які вживають наркотики, нерідко порушують правопорядок, відмовляються від роботи, грають в азартні ігри. У ряді випадків засуджені негативної спрямованості використовують хворобливий стан засуджених-наркоманів, їх фізичну залежність від наркотиків для вчинення злочинів. За результатами досліджень, проведених Т. А. Боголюбовою та К. А. Толпекіним, під безпосереднім впливом наркотиків на психіку їх споживачі часто вчиняють різного роду насильницькі посягання, поширення наркоманії спричиняє погіршення оперативної обстановки¹.

Зростання наркоманії в УВП обумовлює нелегальний обіг великих грошових сум, які є засобом підкупу співробітників та інших осіб, створення багатоланкових організованих злочинних груп як в установах, так і поза ними. УВП розглядаються наркоділками як ринки збуту наркотиків.

Виявлення та перекриття каналів надходження до засуджених наркотиків – одна з основних проблем у боротьбі з поширенням наркоманії в місцях позбавлення волі. Проте рівень професіоналізму співробітників УВП із виявлення як серед засуджених, так і на волі осіб, які вчиняють протиправні дії, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, недостатній. Підтвердженням є та обставина, що в УВП притягуються до кримінальної відповідальності переважно споживачі наркотиків та особи, в яких вони вилучаються. Наркотики, як правило, вилучаються в малій кількості (в 66,6 % випадків від 0,2 до 10 г). Це є одним зі свідчень того, що механізм постачання та збуту наркотиків засудженим налагоджений, законспірований, а ті наркотики, які доставляються засудженим, швидко реалізуються².

Досліджуючи будь-яке поняття, необхідно пам'ятати, що визначення його змісту нерозривно поєднане із встановленням обсягу. Розкрити обсяг поняття – означає встановити, на які види воно поділяється. Отже, встановлюючи обсяг будь-якого поняття, необхідно поділити його

¹ Боголюбова Т. А. Прокурорский надзор за соблюдением законов в борьбе с наркоманией : метод. пособие / Т. А. Боголюбова, К. А. Толпекин. – М. : Всесоюз. науч.-исслед. ин-т проблем укрепления законности и правопорядка, 1991. – С. 3.

² Хохрин С. А. Правовые и организационные проблемы перекрытия каналов проникновения в пенитенциарные учреждения запрещенных предметов / С. А. Хохрин // Вестник Воронежского института МВД России. – 2012. – Вып. 3. – С. 77.

го на види так, щоби при складанні усіх видів утворювалося це поняття в цілому. Будь-яке юридичне поняття повинно містити усі його основні ознаки і визначатися шляхом їхнього складання¹.

Отже, під поняттям «проникнення заборонених предметів до УВП» пропонується розуміти сукупність взаємопов'язаних загальних і особливих ознак караних діянь, що виявляються у способах, механізмах, обстановці їх вчинення (місце, час і т. д.), причинно-наслідкових зв'язках із навколишнім середовищем, а також у рисах особи правопорушників.

1.3. Правова основа запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань

Для оптимізації діяльності органів системи юстиції Кабінет Міністрів України 18 травня 2016 року ліквідував 24 територіальні органи управління ДПтС України. Одночасно утворено 6 міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України. Рішення дасть змогу оптимізувати структуру кримінально-виконавчої системи, спростити управління її підрозділами та зробити її більш гнучкою, оперативною, дієвою, впровадити нові підходи до заохочення її персоналу і запровадити ефективне управління підприємствами установ виконання покарань. Крім того, прийняття акта сприятиме реалізації заходів, спрямованих на покращення умов відбування покарань та тримання під вартою засуджених та осіб, узятих під варту, та раціональному використанню бюджетних коштів².

Запобігання злочинам становить собою різноманітну, багатоаспектну, різнорівневу практичну діяльність численних державних органів, громадських організацій, трудових колективів і окремих громадян, спрямовану на перешкоджання вчиненню злочинів, усунення їх причин і умов³.

Як справедливо зазначає І. М. Копотун, ця діяльність диференцію-

¹ Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів : монографія / Т. І. Созанський. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 62.

² Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 105.

³ Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика / Аванесов Г. А. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – С. 339 ; Гаврилюк Е. Д. Предупреждение преступлений и правонарушений, совершаемых осужденными в воспитательных колониях : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное и криминальное право; уголовно-исполнительное право» / Е. Д. Гаврилюк. – Рязань, 2005. – С. 6.

ється за низкою підстав, у тому числі за такою, як урегульованість правовими нормами, тобто на регламентовану та не регламентовану законом або іншими нормативно-правовими актами¹.

Не менш правильно наголошує О. Г. Колб, «...за допомогою права забезпечується злагодженість і упорядкованість дій суб'єктів запобігання злочинам. Об'єктивні властивості і функції правових норм є серйозною гарантією доцільності організації даного виду діяльності»².

Різноманітність завдань, що виконують підрозділи УВП як спеціальні суб'єкти запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, вимагає розгалуженого правового регулювання.

С. С. Алексєєв до елементів (складових) механізму правового регулювання відносить: юридичні норми, правові відносини, акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, нормативні юридичні акти, правову культуру і правосвідомість, які в послідовному, закономірному зв'язку утворюють єдину систему юридичних засобів впливу на суспільні відносини³. До елементів механізму правового регулювання, на думку А. М. Вітченка, належать норми права різного призначення, акти застосування права і діяльність організацій та посадових осіб щодо втілення їх у життя⁴.

Досліджуючи правову основу запобіжної діяльності щодо предмета власного дослідження, І. М. Копотун зробив висновок, що «правову систему запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, становить сукупність своєрідно взаємопов'язаних і різнобічно співвіднесених матеріально-правових, процесуально-правових та організаційно-управлінських норм, що регулюють профілактичну діяльність, здійснювану в умовах цих установ із метою запобігання злочинам та іншим правопорушенням з боку осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі»⁵. Водночас названий учений не надав визначення поняття «правова основа» за досліджуваним

¹ Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – С. 264.

² Колб О. Г. Правове регулювання та суб'єкти спеціально-кримінологічного запобігання в органах та установах Державної пенітенціарної служби України / О. Г. Колб // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 269.

³ Алексєєв С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / Алексєєв С. С. – М., 1966. – С. 35.

⁴ Вітченко А. М. Механизм правового регулирования социалистических общественных отношений, его понятие и структура / А. М. Вітченко // Вопросы теории государства и права : сб. статей. – Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та, 1968. – Вып. 1. – С. 95.

⁵ Копотун І. М. Вказ. праця. – С. 390.

ним напрямом запобіжної діяльності виправних колоній.

При цьому І. М. Копотун установив, що «...правова основа запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, характеризується відсутністю єдиного нормативно-правового регулювання цього напрямку діяльності досліджуваних установ. Тому з метою усунення цієї правової прогалини та удосконалення відомчого нормотворення запропоновано проект Інструкції із запобігання злочинам серед засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях. Цю пропозицію підтримало 50,9 % проанкетованих співробітників виправних колоній», виклавши проект такого нормативно-правового акта в монографії¹.

Разом із тим вважаємо, що розроблення окремого нормативно-правового акта із запобігання проникненню заборонених предметів до УВП обтяжило б систему правового регулювання запобіжної діяльності УВП, так само як і розроблення подібних документів за напрямом запобігання втечам, захопленню заручників, злісній непокорі вимогам адміністрації УВП та іншим злочинам, учинюваним засудженими під час відбування покарання. А от розроблення відповідного алгоритму дій, які б деталізували запобіжну діяльність структурних підрозділів УВП за конкретним напрямом, зокрема із запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, на нашу думку, оптимізувало би цей напрям оперативно-службової діяльності.

Водночас, ураховуючи той факт, що на законодавчому рівні визначення правої основи запобігання злочинам та іншим правопорушенням загалом і проникненню заборонених предметів до УВП зокрема не прописано, найбільшу цінність становить його наукове визначення. У контексті зазначеного **правову основу запобігання проникненню заборонених предметів до УВП** розуміємо як *систему правових норм, які передбачені в законах і підзаконних нормативно-правових актах, що створюють передумови для реалізації заходів і застосування сил з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють проникненню заборонених предметів до УВП, установлення осіб, від яких можна очікувати вчинення діянь, пов'язаних з обігом заборонених предметів в УВП, та здійснення на них попереджувально-профілактичного впливу з метою недопущення з їх боку протиправної поведінки*.

В.В. Шаблистий зазначає, що на сьогодні науки кримінально-правої спеціалізації мають у своєму розпорядженні деякі напрацювання у сфері безпеки як пересічних громадян, так і усіх осіб, втягнутих в ор-

¹ Там само.

біту кримінального процесу. Неприємним винятком є безпека близьких родичів злочинців і осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. На його думку, головна проблема тут полягає в тому, що ні в одному нормативно-правовому акті не закріплено заходи безпеки або хоча б правила поведінки представників влади з цією категорією громадян. Дуже часто близькі родичі, а іноді і друзі з сусідами осіб, винних у порушенні кримінально-правових заборон, стають ізгоями суспільства, живуть в постійному страху – їх звичний спосіб життя трансформується лише в нездійсненну мрію, оскільки наслідки деяких злочинів незворотні. Більш того, для деяких родичів жертв тяжких насильницьких злочинів єдиною метою в житті є повна помста як злочинцеві, так і його родичам («око за око», «зуб за зуб»). Разом з тим дуже часто родичі тих самих жертв злочинів стосовно родичів злочинців не роблять дій, заборонених кримінальним законом, але це все одно призводить до вказаних вище наслідків. Йдеться про виступи в засобах масової інформації, при особистих зустрічах – нагадування про те, що батьки виростили і виховали «тварину», а значить, вони самі є такими; погрози фізичною розправою, які, крім погрози вбивством, кримінальним законодавством України не заборонені. Чи не складно собі уявити психічний стан таких осіб – вони бояться вийти з дому на вулицю, не відповідають на телефонні дзвінки, просто намагаються сховатися від усього світу і думати, що це всього лише сон, кошмарний сон, який скоро закінчиться¹.

І. С. Яковець цілком слушно стверджує, що оптимізація виконання кримінальних покарань характеризується такими основними ознаками: вона є, по-перше, певним процесом; по-друге, є діяльністю певних суб'єктів, здатних впливати на об'єкт оптимізації; по-третє, основною метою оптимізації є ефективне функціонування об'єкта, що, по-четверте, вимагає застосування специфічних засобів реалізації поставлених завдань. Оптимізацією є не будь-яка, а виключно цілеспрямована діяльність. При цьому постановка завдання оптимізації має на увазі наявність об'єкта оптимізації, тобто процесу, що піддається змінам. Об'єкт, суб'єкт, мета та засоби оптимізації являють собою невід'ємні елементи концепції оптимізації. Оптимізація процесу виконання кримінальних покарань реалізовується у таких етапах: а) визначення реальної мети та завдань процесу виконання кримінальних покарань; б) виділення основних підходів до оцінки ефективності процесу виконання кримінальних

¹ Шаблистий В. В. Криминологическая безопасность близких родственников лиц, виновных в нарушении уголовно-правового запрета / В. В. Шаблистий // Криминология: вчера, сегодня, завтра : журнал Санкт-Петербургского международного криминологического клуба. – 2013. – № 2 (29). – С. 93.

покарань для подальшого окреслення напрямів його оптимізації; в) вибір відповідних засобів, форм і методів оптимізації процесу виконання кримінальних покарань; г) здійснення оптимізації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням його мети і завдань; д) аналіз отриманих результатів.

Кінцевою метою оптимізації є забезпечення ефективного виконання кримінальних покарань. Ефективність являє собою здатність ДКВС України реально, з найкращим використанням наявних засобів, у визначені законом або вироком суду строки реалізовувати завдання цього процесу. Визначення ефективності виконання кримінальних покарань здійснюється на підставі спеціально створеної системи оцінки, але проведений аналіз показав, що існуючі критерії не відповідають обов'язковим вимогам. Для встановлення ефективності процесу виконання кримінальних покарань перспективним є використання двох основних методів – кількісної та якісної оцінки – у їх поєднанні¹.

Як відомо, нормативно-владний вплив держави відбувається шляхом встановлення правових норм із юридично значущих питань, що виникають у рамках суспільних відносин. Правові норми при цьому утворюють певну систему. Вірно зазначає Л. Н. Калинкович, що «правові норми, які безпосередньо регламентують оперативно-розшукову діяльність органів внутрішніх справ, являють собою не випадкову суму, а сукупність взаємопов'язаних правових приписів, тобто складну систему»².

Будь-яка система – це в першу чергу цілісність, сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів (частин), які у своїй єдності набувають якісно нові властивості.

Виходячи з поширеної в теорії держави і права диференціації норм права залежно від юридичної сили акта, нами пропонується три рівні нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП залежно від юридичної сили акта: 1) міжнародний; 2) загальнодержавний; 3) відомчий та міжвідомчий.

1. Міжнародний рівень. Україна є суб'єктом міжнародного права. Конституція України (ст. 9) та Закон України «Про міжнародні договори України» (ст. 19)³ визнають верховенство норм міжнародного права

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : монографія / І. С. Яковець. – Х. : Право, 2013. – С. 341–342.

² Калинкович Л. Н. Правовые и организационные основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : учеб. пособие / Калинкович Л. Н. – Мн. : МВШ МВД СССР, 1988. – С. 38.

³ Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1906-15>.

в регулюванні суспільних відносин. Обов'язкові норми міжнародних правових актів, що визначають природні права людини, не можуть порушуватися при виконанні покарань, а також при здійсненні ОРД, спрямованої на запобігання злочинам. До таких «абсолютних» прав слід віднести право на життя, свободу і безпеку особистості, заборону катувань, право на свободу думки, совісті і релігії та ін. Ці права закріплено в Загальній декларації прав людини (1948 р.)¹, в міжнародних пактах «Про громадянські і політичні права» (1966 р.)² та «Про економічні, соціальні та культурні права» (1966 р.)³, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання (1984 р.)⁴, Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню (1987 р.)⁵ та ін.

2. Загальнодержавний рівень. Цей рівень нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП утворюють Конституція України, КК України, КПК України, КВК України, КУпАП, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ін.

Норми Конституції України є основою формування інших нормативно-правових актів. Причому саме в даних нормах деталізуються і регламентуються дії посадових осіб правоохоронних органів щодо громадян, винних чи підозрюваних у вчиненні злочинів.

КК України містить матеріальні норми, що закріплюють перелік складів злочинів, вчинення яких підпадає під родове поняття «обігу за-

¹ Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральною Асамблеєю ООН від 10 груд. 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнято 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

³ Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права : прийнято 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

⁴ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

⁵ Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_068.

боронених предметів в УВП» (ст. 263, 307, 309), а також передбачає як складову мети покарання – запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50). Крім того, КК України містить низку заохочувальних норм, що стимулюють правослухняну поведінку засуджених (ст. 81, 82, 107) з тим, щоб такі особи утримувалися від діянь, пов'язаних з обігом заборонених предметів в УВП. Велике значення для юридичного обґрунтування заходів індивідуального запобігання рецидиву злочинів має кримінально-правовий інститут судимості. Запобіжний ефект кримінально-правових норм досягається також за допомогою їх дії на правосвідомість громадян.

У чинному нині КК України відсутня стаття, що існувала в КК УРСР та КК України до 2001 р., яка стосувалася незаконної передачі заборонених предметів особам, яких тримають у виправно-трудовах установах, слідчих ізоляторах, лікувально-трудовах і лікувально-виховних профілакторіях (ст. 183-4)¹ і встановлювала кримінальну відповідальність за порушення цієї норми.

Нині спостерігається збільшення кількості вилучених заборонених предметів в УВП. Серед них найбільш поширені: спиртні напої, гроші, колючо-ріжучі предмети, а в останні роки й мобільні телефони. За допомогою засобів мобільного зв'язку засуджені нерідко коригують дії громадян, які перебувають за межами УВП, з передачі або перекидання через основну огорожу установи наркотичних засобів. Надходження до засуджених цих предметів спричиняє негативні наслідки, пов'язані з ускладненням оперативної обстановки, вчиненням злочинів, виникненням надзвичайних ситуацій.

Проведене анкетування співробітників оперативних і режимних відділів УВП показало, що одним з основних каналів надходження заборонених предметів до УВП є їх пронесення. Заборонені предмети можуть проносити працівники УВП, родичі, які прибули до засуджених на побачення (як короткострокове, так і тривале), адвокати, законні представники засуджених, представники громадських організацій, релігійних конфесій та ін.

Згідно зі статистичними даними, в останні роки в УВП збільшилася кількість вилучених мобільних телефонів, наркотичних засобів і психотропних речовин. На сьогодні проблема пронесення до УВП заборонених предметів є особливо актуальною та потребує спеціального самостійного вивчення. На жаль, адекватна реакція законодавця на зростаю-

¹ Кримінальний кодекс Української РСР : введено в дію з 1 квіт. 1961 р. Законом Української РСР від 28 груд. 1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.

чу кількість вилучених заборонених до використання засудженими предметів дещо запізнюється.

До правової основи діяльності щодо запобігання проникненню заборонених предметів до УВП належить також кримінальне процесуальне законодавство, ключовим нормативно-правовим актом у системі якого донедавна був Кримінально-процесуальний кодекс України (1960 р.), який регламентував запобіжну діяльність оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань як органів дізнання, зобов'язуючи вживати необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, які його вчинили (ст. 103 КПК України). Однією з поширених форм ОРД є оперативний пошук, який зводиться до виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес для оперативних підрозділів, у тому числі шляхом використання негласного апарату УВП¹.

13 квітня 2012 р. Верховна Рада України прийняла новий КПК України, в якому знайшли своє закріплення низка новацій, що засвідчило незворотні тенденції інтеграції національного законодавства у світову та європейську правові системи² **(на нашу думку, доброго в новому КПК тільки й того, що він новий!)**. Зокрема, уперше на законодавчому рівні приділено увагу конфіденційному співробітництву і можливості використання такої співпраці у кримінальному процесі (ст. 275). Також, відповідно до ст. 41 КПК України, оперативні підрозділи органів ДПтС України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. До негласних слідчих (розшукових) дій КПК України відносить різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом (ч. 1 ст. 246).

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого (закріплені у ст. 40 Кодексу). Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

¹ Правові засади оперативно-розшукової діяльності : навч. посібник (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / Антонов К. В., Вишня О. В., Сачко О. В., Халимон С. І. ; за ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – Х. : Харків юридичний, 2009. – С. 78.

² Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 42.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Крім ст. 41 КПК України, правовою основою, у межах цього Кодексу, на проведення негласних слідчих (розшукових) дій є положення п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 6 ст. 246.

Крім зазначених положень КПК України щодо ОРД, слід наголосити, що згідно з ч. 2 ст. 99, матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази. Поряд із тим, слід пам'ятати, що, відповідно до ст. 130 нового КПК України, «шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом».

Як уже було наголошено, уперше в законодавчому акті такого ґатунку нормативно визначено право на використання конфіденційного співробітництва у процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій, яке закріплено у ст. 275 КПК України. Відповідно, у ч. 1 ст. 275 КПК України зазначено, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом. Єдине зауваження до названої правової норми полягає у тому, що вона не дає чіткої відповіді на запитання: хто має встановлювати таке конфіденційне співробітництво: слідчий чи оперативний працівник? Адже Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не передбачає слідчого в якості суб'єкта ОРД¹.

В. О. Глушков із цього приводу зазначає, що не є доцільним запроваджувати у кримінально-процесуальному законі окремий механізм, що забезпечить можливість слідчим здійснювати оперативно-розшукові функції, з метою реалізації яких законодавцем у складі окремих правоо-

¹ Богатирьов І. Г. Методичні рекомендації щодо застосування Кримінального процесуального кодексу України органами і установами, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України / І. Г. Богатирьов, М. С. Пузирьов. – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – 28 с.

хоронних органів передбачено існування оперативних підрозділів¹.

Можливо, з метою оптимізації діяльності органів системи юстиції Кабінет Міністрів України 18 травня 2016 року ліквідував 24 територіальні органи управління ДПтС України. Одночасно утворено 6 міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України. Рішення дасть змогу оптимізувати структуру кримінально-виконавчої системи, спростити управління її підрозділами та зробити її більш гнучкою, оперативною, дієвою, впровадити нові підходи до заохочення її персоналу і запровадити ефективне управління підприємствами установ виконання покарань. Крім того, прийняття акта сприятиме реалізації заходів, спрямованих на покращення умов відбування покарань та тримання під вартою засуджених та осіб, узятих під варту, та раціональному використанню бюджетних коштів².

Зараз ми спостерігаємо ситуацію, коли слово «оптимізація» асоціюється виключно із скороченням штату, що ми і спостерігаємо у кримінально-виконавчій системі. Така ситуація, скоріше за все, має негативний вплив на встановлений порядок відбування покарань в Україні.

Аргументи нашої позиції такі. Протягом 2012 року персоналом установ виконання покарань і слідчих ізоляторів попереджено 4086 злочинів, у тому числі 6 нападів на персонал, більше 2 тисяч фізичних розправ та 41 навмисне вбивство, 65 втеч, 287 злочинів, пов'язаних з наркотиками, тощо. При цьому засудженими та ув'язненими допущено 6 втеч з-під варти та охорони, а також 99 самовільних залишень місць обмеження волі та втеч з установ мінімального рівня безпеки³.

З 2013 року такі дані для широкого загалу є недоступними, проте щороку серед засуджених у місцях позбавлення волі та персоналу цих установ реєструється усього лише від 300 до 500 злочинів, що явно дисонує із відкритими даними 2012 року. Думається, що вони не суттєво відрізняються і від ситуації із реальною сучасною пенітенціарною злочинністю.

У зв'язку із цим всю юридичну громадськість збурила хвиля нерозуміння доповнення ст. 216 КПК України нормою про те, що слідчі ор-

¹ Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 48.

² Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 105.

³ Голова ДПтС України поінформував суспільство про результати та завдання реформування кримінально-виконавчої системи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/printable_article/673481.jsessionid=18F2454404F74D2AC61035A758CA8203.

ганів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або у приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України. Така новела передбачена Розділом III «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про вищу раду правосуддя»¹ та потребує фахового обговорення, проте вже зараз є очевидним неможливість, наприклад, розслідування отримання неправомірної вигоди керівником виправної колонії детективами Національного антикорупційного бюро України.

Разом з тим, на думку авторів такої новели, незалежний цивільний підрозділ із працівників системи покарань, який підпорядковуватиметься безпосередньо Міністерству юстиції України, а не виправним закладам, сприятиме чесному, ефективному та оперативному розслідуванню правопорушень, – позаяк деякі справи тривають роками, що призводить до правового колапсу, особливо після ухвалення «Закону Савченко», та разом із цим унеможливить покривання злочинів працівниками Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки слідчі підрозділи підпорядковуватимуться безпосередньо центральному органу та фінансуватимуться також Міністерством юстиції².

Виникає риторичне питання: хто готуватиме цивільних слідчих для розслідування у межах країни від 300 до 500 злочинів? Звідки та скільки їх взяти зараз? Правильно – з вулиці, бажано без досвіду роботи...

Отже, вітчизняна система виконання покарань перебуває у стані активного оновлення нормативно-правового забезпечення. Поки що не зрозуміло, чи враховано у ньому кращі світові практики, що потребує імплементації із прогресивних надбань як загальносвітової, так і регіональної (європейської) правової системи. Ці питання однозначно вимагають свого подальшого дослідження. Проте вже зараз стає цілком очевидним питання доцільності існування окремого підрозділу цивільних слідчих для розслідування аж кількохсот злочинів у межах цілої країни³.

КВК України, як єдиний національний нормативно-правовий акт, що регламентує порядок і умови виконання та відбування покарань,

¹ Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII // *Голос України*. – 2017. – № 1.

² Надання органам кримінально-виконавчої служби слідчих функцій забезпечить оперативне реагування на кримінальні правопорушення та слугуватиме їх профілактиці, – Мін'юст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minjust.gov.ua/ua/news/48866>.

³ Ведмідський О. В. Роль і місце слідчого Державної кримінально-виконавчої служби України у запобіганні пенітенціарної злочинності / О. В. Ведмідський // *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 берез. 2017 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 167.

крім того, установлює правове поле запобіжної діяльності УВП щодо протидії проникненню заборонених предметів, закріплюючи у ст. 11, що установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори у випадках, передбачених цим Кодексом. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії). Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. На продовження сказаного зазначимо, що, відповідно до ч. 3 ст. 18 КВК України, слідчі ізолятори виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування.

На підставі викладеного можемо узагальнити, що суб'єктами запобігання проникненню заборонених предметів до УВП є: арештні доми, виправні центри, виправні колонії, виховні колонії, слідчі ізолятори.

Крім того, КВК України містить значну кількість норм, що регламентують проведення спеціально-кримінологічних заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, зокрема, більшою мірою режимні заходи (ст. 102) і в загальних рисах – оперативно-розшукові (ст. 104). Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 102 КВК України, адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на території колонії, а також вилучати заборонені речі і документи. Порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Згідно з ч. 7 ст. 102 КВК України, перелік і кількість предметів і речей, які засуджені можуть мати при собі, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Зберігання засудженими при собі речей, а також предметів, які заборонено використовувати в колоніях, не допускається. Виявлені у засуджених речі та предмети, які заборонено використовувати в колоніях, вилучаються, про що посадовою особою колонії складається протокол. За клопотанням установи виконання покарання слідчий суддя розглядає питання про конфіскацію таких речей та предметів або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого відповідно до положень розділу VIII КПК України. Зберігання грошей, цінних паперів забезпечується адмі-

ністрацією колонії.

Як уже зазначалося вище, КВК України, після Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у ст. 104 закріпив право здійснювати оперативно-розшукову діяльність оперативними підрозділами органів і УВП. Ми не випадково підкреслюємо роль оперативно-розшукової діяльності при запобіганні проникненню заборонених предметів до УВП, адже завдяки цій діяльності запобігається на стадіях готування та замаху основна маса злочинів, а також значна частка інших правопорушень, перекриваються канали надходження до засуджених заборонених предметів, вилучається значна їх частина. Зокрема, у 2013 р. зусиллями оперативних підрозділів УВП та слідчих ізоляторів попереджено вчинення засудженими та особами, узятими під варту, понад 5,4 тис. злочинів (проти 5330 за 2012 р.), а саме: не допущено захоплення заручників, масових заворушень та інших резонансних злочинів. Майже вдвічі зменшено кількість тяжких насильницьких злочинів (з 14 до 9)¹.

Отже, відповідно до ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», у колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою:

- забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб;
- попередження і виявлення злочинів, учинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання;
- вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;
- надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

Проте зазначений нормативно-правовий акт містить певні прогалини. Законодавець, конструюючи ст. 104 КВК України, допустив одну суттєву помилку. Обравши таку назву статті, як «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», законодавець усунув з простору правового регулювання низку об'єктів оперативного обслуговування. Наприклад, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань (ДПтС України),

¹ Пузирьов М. С. Попередження проникнення до засуджених в установах виконання покарань закритого типу заборонених предметів, що можуть стати знаряддям нападу / М. С. Пузирьов // Проблеми запобігання злочинності в органах і установах виконання покарань : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 груд. 2006 р.). – Чернігів, 2007. – С. 96.

слідчі ізолятори, територіальні органи ДПтС України, кримінально-виконавчі інспекції, арештні доми, виправні центри.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне погодитися із пропозицією С.І. Халимона про внесення змін до ст. 104 КВК України і викласти її в такій редакції:

«Оперативно-розшукова діяльність в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторів»

1. Відповідно до закону в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторів здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою:

забезпечення безпеки засуджених, персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та інших осіб;

попередження і виявлення злочинів, учинених в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторів, а також порушень установленого порядку відбування покарання;

вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;

надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

2. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів».

Адже ст. 11 КВК України дає вичерпний перелік органів і установ виконання покарань.

Однак, на нашу думку, наявність однієї статті, в рамках якої визначаються лише завдання ОРД, здійснюваної в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторів, і в загальній формі суб'єкти цієї діяльності, є недостатнім для оптимального законодавчого регулювання цієї діяльності на сучасному етапі розвитку пенітенціарних правовідносин. У цьому зв'язку слід підтримати висловлену в науковій літературі тезу про необхідність доповнення КВК України окремою главою, норми якої будуть регламентувати основні аспекти ОРД в умовах пенітенціарної системи¹. Зокрема, зазначена частина КВК України, на нашу думку,

¹ Халимон С. І. Вдосконалення організації оперативно-розшукової діяльності в органах і установах виконання покарань / І. П. Баглай, С. І. Халимон // Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – № 2. – С. 112–120 ; Халимон С. І. Оперативно-розшукове запобігання злочинності в установах виконання покарань / С. І. Халимон // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джузи. – К. : НАВС, 2013. – С. 276–288.

має законодавчо закріпити поняття «оперативно-розшукова діяльність у кримінально-виконавчій системі», а також цілі, завдання і принципи її організації та здійснення в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, перелік її суб'єктів та їх правовий статус і т. ін.

Викладене дає підстави говорити про особливий вид запобігання злочинам в УВП, що здійснюється спеціальними уповноваженими суб'єктами (оперативними підрозділами), – оперативно-розшукове запобігання.

КУпАП у ст. 188 встановлює відповідальність за незаконну передачу заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань. Зокрема, зазначеною статтею передбачено, що прихована від огляду передача або спроба передачі будь-яким способом особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, УВП, алкогольних напоїв, лікарських та інших засобів, що викликають одурманювання, а так само інших заборонених для передачі предметів – тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією заборонених предметів. При цьому зазначимо, що якщо заборонений для передачі предмет підпадає під ознаки предмета злочину (наприклад, вогнепальна, холодна зброя, наркотичний засіб), вирішується питання вже про притягнення не до адміністративної, а до кримінальної відповідальності.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» є ключовим серед інших законів на загальнодержавному рівні нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, оскільки саме він у ст. 5 уповноважує оперативні підрозділи органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДПтС України здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Розглядаючи зміст даного Закону стосовно здійснення ОРД в УВП, можна виділити в ньому ряд прогалин та недоліків. Так, відсутня належна регламентація повного обсягу завдань ОРД в УВП. Зокрема, ст. 1 названого Закону не передбачає здійснення ОРД для вирішення завдань боротьби з порушеннями режиму тримання з боку засуджених та ув'язнених, з адміністративними і дисциплінарними правопорушеннями громадян у сфері ОРД в УВП.

Будучи основою здійснення ОРД в Україні, Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» декларує базові положення цієї діяльності, які конкретизуються у відомчих нормативно-правових актах органів, які здійснюють ОРД. КВК України також містить норми, що регламентують здійснення ОРД в УВП. Стаття 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях» визначає специфічні завдання, що

стоять перед оперативними підрозділами цих установ, що впливають з норм ст. 1 названого Закону. Безумовно, не випадковим є розташування ст. 104 у складі Глави 16 КВК України «Режим у колоніях та засоби його забезпечення». Серед завдань ОРД в УВП законодавець виділив таке, як попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання (ч. 1 ст. 104 КВК України). А встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання відповідно до ч. 1 ст. 102 КВК України є не що інше, як режим у колоніях. Крім того, режим забезпечує безпеку засуджених і персоналу, що є першочерговим завданням, яке стоїть перед ОРД в УВП (ч. 1 ст. 102 та ч. 1 ст. 104 КВК України).

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що ОРД в УВП виступає засобом забезпечення встановленого законом і відповідними закону нормативно-правовими актами порядку виконання і відбування покарання, тобто режиму¹.

Видається, що вказане обумовлює необхідність внесення змін до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в частині віднесення до завдань цієї діяльності підтримання режиму в УВП, встановленого кримінально-виконавчим законодавством.

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Так, під організованою злочинністю в цьому Законі розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (ч. 1 ст. 1). Зокрема, таке організоване злочинне угруповання може або функціонувати в тій або іншій УВП, або та чи інша установа може посідати певне місце у злочинному ланцюгу такого угруповання (наприклад, бути одним із місць збуту наркотичних засобів тощо). Ураховуючи названі обставини, цей Закон до державних органів, які беруть участь у боротьбі з органі-

¹ Баглай І. П. Оперативно-розшукова діяльність як один із основних засобів забезпечення режиму у місцях позбавлення волі / І. П. Баглай // Захист прав і свобод людини і громадянина в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Бровари, 11–12 лют. 2010 р.). – Чернігів: КП «Видавництво Чернігівські обереги», 2010. – С. 64–66; Богатирьов І. Г. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань: монографія / Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Ільтяй М. П. – Дніпропетровськ: РВВ Дніпропетровськ. ун-ту внутр. справ, 2009. – 188 с; Халимон С. І. Оперативно-розшукове запобігання злочинності в установах виконання покарань / С. І. Халимон // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник / за ред. О. М. Джужи. – К.: НАВС, 2013. – С. 276–288.

зованою злочинністю, цілком справедливо відносить органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори (п. «д» ч. 3 ст. 5).

Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» з урахуванням міжнародних зобов'язань визначає систему заходів в Україні, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними, а також визначає права і обов'язки юридичних осіб і громадян у зв'язку із застосуванням цього Закону. Цей Закон, разом із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», є базовими нормативно-правовими актами щодо проведення оперативно-розшукових заходів у сфері боротьби з наркозлочинністю. Разом із тим серед органів, які мають право здійснювати оперативну закупку наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, вказані нормативно-правові акти не передбачають такого суб'єкта, як Державна пенітенціарна служба України. Зазначене суттєво обмежує можливості оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань щодо проведення дієвих заходів по боротьбі зі злочинністю у місцях позбавлення волі. З метою урегулювання вказаної проблеми вважаємо необхідним внести зміни до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», додавши після слів «Служби безпеки України» слова «Державної пенітенціарної служби України».

Особливе місце серед інших законодавчих актів на загальнодержавному рівні нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП посідає Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», оскільки він, по-перше, визначає юридичний статус УВП, порядок їх створення та ліквідації, контролю за їх діяльністю; по-друге, закріплює повноваження цих установ, права, обов'язки, правовий та соціальний захист персоналу УВП, тим самим забезпечує реалізацію інших норм права.

Зокрема, пункти 10, 11 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» покладають на посадових та службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів обов'язки запобігати вчиненню кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; забезпечувати охорону, ізоляцію та нагляд за засудженими і особами, узятими під варту.

3. Відомчий та міжвідомчий рівні складають накази, інструкції, розпорядження, які конкретизують і, відповідно, доповнюють правову

основу вказаних законодавчих актів.

Питання взаємовідносин персоналу УВП і засуджених, перевірки наявності засуджених, порядку вилучення у них заборонених до використання в УВП речей, закріплено в ПВР УВП¹.

Важливість цього відомчого нормативно-правового акта в контексті предмета нашого дослідження полягає в тому, що ПВР УВП є єдиним документом, в якому у додатку 9 закріплено перелік предметів, виробів і речовин, зберігання яких засудженим заборонено. До них, зокрема, віднесено:

- предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу;
- будь-яка холодна та вогнепальна зброя, а також спеціальні засоби активної оборони;
- пересувні засоби;
- гроші, цінні речі та цінні папери;
- оптичні прилади;
- наручні та кишенькові годинники з дорогоцінних металів;
- будь-які алкогольні напої, одеколон та інші вироби на спиртовій основі;
- наркотичні та лікарські засоби, предмети медичного призначення;
- будь-яка теле-, радіо-, аудіо- та відеоапаратура, аудіо- та відеокасети (за винятком: гучномовець – один на житлову секцію, телевізор – один на відділення або на жилу секцію), радіоелектронні засоби, призначені для передавання чи приймання радіосигналів (мобільні телефони, пейджери тощо), комп'ютерна техніка, друкарські машинки, розмножувальні прилади;
- ножі, бритви (крім електричних, механічних та безпечних з касетною голівкою) та інші гострорізальні і колючі предмети;
- сокири, молотки та інші інструменти;
- гральні карти;
- фотоапарати, фотоматеріали, хімікати;
- будь-які документи (крім копій вироків і ухвал судів, квитанцій на зберігання грошей, речей та цінностей);
- топографічні карти, компаси;
- військовий та інший формений одяг, обладнання до нього, а також верхній одяг, головні убори та взуття (за винятком тапочок) невстановлених зразків;

¹ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 груд. 2003 р. № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03/print1328558184814949>.

- кольорові олівці, фарби, копіювальний папір;
- музичні інструменти¹;
- будь-яке спортивне знаряддя, у тому числі для заняття бойовими мистецтвами (боксерські рукавички та груші, рукавички для заняття рукопашним боєм, маківари тощо).

Крім того, ПВР УВП порівняно з КВК України передбачають більш детальну регламентацію проведення обшуків та оглядів в УВП, у т. ч. з метою виявлення заборонених предметів.

Також важливими в частині запобігання проникненню заборонених предметів до УВП є відомчі нормативно-правові акти, що мають відповідний гриф обмеження допуску, зокрема: Інструкція з організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах, та Інструкція з організації охорони кримінально-виконавчих установ закритого типу.

Міжвідомче правове регулювання передбачає видання актів у порядку здійснення міжгалузевих функцій. Фактично такі підзаконні нормативно-правові акти мають більш широкую сферу дії і вважаються загальнообов'язковими відомчими актами. Найбільш часто такі акти готуються для успішної взаємодії суб'єктів ОРД і вирішення загальних завдань боротьби зі злочинністю. Зокрема, на міжвідомчому рівні діють спільні Інструкції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та МВС України, які стосуються питань взаємодії при здійсненні оперативно-розшукової діяльності (у т. ч. в частині протидії наркотизму в місцях позбавлення волі) і мають грифи обмеженого доступу.

На продовження аналізу міжвідомчого рівня нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП зазначимо, що з метою урегулювання загальних процедур організації проведення негласних слідчих дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, забезпечення додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 затверджено Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (роз-

¹ Музичні інструменти, які є у власності засудженого, здаються на зберігання до складу або клубу установи. Користування ними дозволяється у спеціально обладнаних приміщеннях у час, який встановлено розпорядком дня.

шукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні¹. Ця Інструкція визначає загальні засади та єдині вимоги до організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими органів досудового розслідування або за їх дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами (зокрема органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДПтС України), а також використання їх результатів у кримінальному провадженні.

Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження, можна дійти висновку, що діяльність суб'єктів запобіжної роботи УВП може стати надійним гарантом у підтриманні стабільної оперативної обстановки в УВП лише за наявності оптимальної системи законодавчих норм, виконання яких може сприяти вирішенню покладених на спеціальні суб'єкти оперативно-службових завдань.

Таким чином, систему нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП можна диференціювати за трьома рівнями: 1) міжнародний; 2) загальнодержавний; 3) відомчий та міжвідомчий. Правові норми, що містяться в усіх зазначених нормативно-правових актах, складають систему правових норм, що регулюють запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

Існуючі на сьогоднішній день проблеми проникнення заборонених предметів до УВП показують, що наявність у місцях позбавлення волі заборонених предметів є протиправним явищем і до того ж провокує засуджених на злісні порушення установленого порядку відбування покарання. Зазначено, що ці негативні моменти в УВП свідчать про те, що в забезпеченні безпечної діяльності УВП ДПтС України ще є серйозні проблеми, які вимагають глибокого аналізу, вивчення і вироблення кардинальних заходів з профілактики факторів і умов проникнення заборонених предметів до засуджених у місцях відбування ними покарання.

Теоретичне, правове та практичне вирішення даних проблем дозволить стабілізувати оперативну обстановку в УВП, підвищити ефективність заходів щодо запобігання пенітенціарній злочинності взагалі і проникненню заборонених предметів до УВП зокрема. Нами використано оптимальну, з точки зору задач дослідження, сукупність загальнонаукових та спеціальних наукових методів пізнання, зокрема:

¹ Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

діалектичний, історико-правовий, логіко-юридичний, статистичний, соціологічний методи, що дозволило розкрити стан наукової проблеми дослідження.

Суспільна небезпечність проникнення заборонених предметів до УВП пов'язана з такими криміногенними чинниками: 1) деякі із заборонених предметів, що перебувають в обігу серед засуджених, можуть бути предметами злочинів, зокрема, передбачених ст. 263, 307, 309, 321 та ін. КК України; 2) наявність у засуджених заборонених предметів, виробів і речовин є причиною вчинення більшості злочинів у місцях позбавлення волі. Так, у період 2008–2015 рр. в УВП 65 злочинів було вчинено після вживання засудженими спиртних напоїв або наркотичних речовин; 20 злочинів вчинено з використанням колючо-ріжучих предметів; 5 злочинів вчинено з використанням холодної зброї; 3) дія правила «попит породжує пропозицію» спричиняє корумпованість пенітенціарного персоналу.

Протягом 2014 р. відкрито 27 кримінальних проваджень за злочини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, 2012 р. – порушено 44 справи за зберігання, збут чи передачу наркотичних засобів, 2011 р. – 51 справа, що свідчить про зловживання своїми службовими обов'язками персоналом УВП. Це, у свою чергу, вимагає проведення подальших наукових досліджень порушеної проблематики.

Нами наведено додаткові аргументи на користь твердження О.В. Старкова з приводу того, що найбільш актуальними і небезпечними для діяльності УВП на практиці визнаються насамперед наркотичні засоби, алкогольні напої, предмети, що використовуються як зброя.

Систему нормативно-правового регулювання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП можна диференціювати за трьома рівнями: 1) міжнародний; 2) загальнодержавний; 3) відомчий та міжвідомчий.

Діяльність суб'єктів запобіжної роботи УВП може стати надійним гарантом у підтриманні стабільної оперативної обстановки в УВП лише за наявності оптимальної системи законодавчих норм, виконання яких може сприяти вирішенню покладених на спеціальні суб'єкти оперативно-службових завдань.

Розділ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОНИКНЕННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

2.1. Стан, структура та динаміка проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань

Показники злочинності підлягають вимірюванню для отримання уявлення про її розміри, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також розроблення відповідно до цього предметних заходів із запобігання та протидії злочинним проявам. Вимірювання злочинності за основними її параметрами здійснюється насамперед через збір та накопичення офіційних статистичних показників за формами державної статистики. Функцію реєстрації та накопичення інформації щодо проявів злочинності виконують правоохоронні та судові органи¹.

До якісних показників злочинності належать її структура і характер. Вони характеризують злочинність з якісного боку і у більшості випадків визначають криміногенну ситуацію у державі, вказують на найбільш криміналізовані сфери суспільного життя, а також основні тенденції злочинності у суспільстві.

До якісних показників злочинності належать її структура і характер. Вони характеризують злочинність з якісного боку і у більшості випадків визначають криміногенну ситуацію у державі, вказують на найбільш криміналізовані сфери суспільного життя, а також основні тенденції злочинності у суспільстві.

Ціна злочинності у кримінології є ключовим елементом характеристики самої злочинності та складовою інформаційної моделі злочинності. Під ціною злочинності слід розуміти прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання усієї правоохоронної, пенітенціарної системи та інших інститутів держави, а також сукупні

¹ Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посібник / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін. ; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 156.

активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності¹.

На нашу думку, Н.В. Сметаніна абсолютно вірно звернула увагу на фундаментальні методологічні питання кримінологічної науки, проте у поняття ціни злочинності чомусь не включено прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає конкретна людина, ведеться мова лише про суспільство та державу, тоді як навіть штраф, як вид покарання за вчинений злочин, сплачується засудженим державі – конкретний потерпілий від злочину за власні кошти має доводити у суді про його збитки. Це яскраво демонструє катастрофічну ситуацію проблеми потерпілого від злочину та жертви злочинів.

УВП серед пенітенціарних інституцій припускають найбільш високий ступінь ізоляції засудженого від суспільства і призначені для тримання осіб, що відрізняються підвищеним ступенем суспільної небезпеки, високим рівнем соціально-моральної занедбаності. Поміщаючи засуджених до УВП, держава намагається убезпечити себе від особи, яка має підвищену небезпеку, і переводячи злісних порушників установленого порядку відбування покарання (однією з підстав визнання засудженого злісним порушником установленого порядку відбування покарання ст. 133 КВК України визначає вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів; виготовлення, зберігання, купування, розповсюдження заборонених предметів) з виправних колоній меншого рівня безпеки до колоній вищого рівня безпеки, адміністрація установ усуває негативний вплив таких засуджених на основну масу спецконтингенту.

Незважаючи на те, що за останні роки кількість засуджених в УВП України постійно знижується, саме ця категорія кримінально небезпечних осіб становить реальну загрозу безпеці суспільства і одночасно є якщо не зовсім безнадійною, то вкрай важкою у плані виправного впливу.

Засуджені, які відбувають покарання в УВП, як правило, мають високий ступінь суспільної небезпеки, становлять реальну загрозу суспільству, а направлення їх у вказані установи продиктовано, як нам видається, більшою мірою бажанням держави ізолювати їх від законослухняних громадян, не допустити вчинення ними нового злочину. Стійкі, закорінілі злочинні установки особистості у таких засуджених складають непереборну перешкоду на шляху заходів виховного впливу.

¹ Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / Н. В. Сметаніна ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2016. – С. 156–159.

Станом на 25 грудня 2015 р. на профілактичних обліках у відділах нагляду і безпеки виправних колоній перебувало 4 988 злісних порушників режиму відбування покарання. Найбільша кількість таких осіб у розрахунку на одну тисячу засуджених перебувала в установах Волинської (164), Львівської (111), Кіровоградської (101), Сумської (99), Рівненської (74), Тернопільської (71) та Київської (69) областей, при середньому показнику – 51 особа.

На інших профілактичних обліках перебувало: 818 осіб – схильних до втечі, 322 – до нападу та захоплення заручників, 724 – до злісної непокори, 3 430 – до самогубства або членоушкодження, 99 – до виготовлення зброї або вибухових пристроїв, 2 541 – до вживання і розповсюдження наркотичних речовин та 771 – організатори азартних ігор під матеріальну зацікавленість.

В чергових частинах УВП зареєстровано 125 229 порушень засудженими вимог установленого порядку відбування покарання, що на 7 % менше ніж у 2012 р. (134 963 порушення).

За допущені порушення у 66 059 випадках, або 36,4 %, накладалися стягнення правами начальників установ та 45 636, або 36,4 % – правами начальників відділень соціально-психологічної служби (СПС). При цьому, порівняно з 2014 р., кількість заходів стягнення правами начальників установ зменшилася на 4 %. Кількість застосованих до засуджених крайніх заходів дисциплінарного впливу у вигляді поміщення в дисциплінарний ізолятор (ДІЗО) (карцер) та переведення до приміщення камерного типу (ПКТ) (одиночної камери (ОК)) зменшилася на 5 % та 9 % відповідно.

Разом з тим у деяких УВП робота з організації оперативно-розшукової діяльності та боротьби зі злочинністю проводиться на низькому рівні, що підтверджується надзвичайними подіями, які були допущені в УВП у 2013 р., а саме: вбивство засуджених у Оріхівській виправній колонії (№ 88) та в лікувальному закладі при Вільнянській виправній колонії (№ 20) управління ДПтС України в Запорізькій області; нанесення тяжких тілесних ушкоджень засудженому у Комісарівській виправній колонії управління ДПтС України в Луганській області (№ 22), в результаті чого останній помер; групова втеча з-під варти шляхом подолання основної огорожі засудженими з Південної виправної колонії управління ДПтС України в Одеській області (№ 51), втеча з-під варти (на ривок) засудженим з Брянківської виправної колонії управління ДПтС України в Луганській області (№ 11) та втеча засудженого з Кременчуцької виховної колонії управління ДПтС України в Полтавській області; спроба втечі двома засудженими з Петрівської виправної коло-

нії управління ДПтС України в Кіровоградській області (№ 49) за допомогою гелікоптера та спроба втечі засудженим з Ольшанської виправної колонії управління ДПтС України в Миколаївській області (№ 53); групова бійка засуджених у Синельниківській виправній колонії управління ДПтС України в Дніпропетровській області (№ 94); нанесення тілесних ушкоджень різних ступенів тяжкості засудженим у Солонянській виправній колонії управління ДПтС України у Дніпропетровській області (№ 21), Піщанській виправній колонії управління ДПтС України у Вінницькій області (№ 59), Казанківській виправній колонії управління ДПтС України в Миколаївській області (№ 93) та Біленківській виправній колонії управління ДПтС України в Запорізькій області (№ 99); нанесення тілесних ушкоджень персоналу Житомирської (№ 4) та Коростенської (№ 71) виправних колоній управління ДПтС України в Житомирській області, Калінінської (№ 27) та Мічурінської (№ 57) виправних колоній управління ДПтС України в Донецькій області, Петрівської виправної колонії управління ДПтС України в Кіровоградській області (№ 49), Суходільської виправної колонії управління ДПтС України в Луганській області (№ 36), Маневицької виправної колонії управління ДПтС України у Волинській області (№ 42), Північної виправної колонії управління ДПтС України в Херсонській області (№ 90) та Новобузького виправного центру управління ДПтС України в Миколаївській області (№ 103). За фактами зазначених надзвичайних подій проводилися службові розслідування з виїздом до установ, вивчалися причини та умови, що сприяли їх вчиненню, наказами начальників УВП, територіальних органів ДПтС України та ДПтС України винні посадові особи притягувалися до дисциплінарної відповідальності.

Вчинений засудженими злочин під час відбування покарань не тільки заподіює шкоду об'єкту посягання, а й чинить негативний вплив на нормальне функціонування УВП.

Досліджувані нами правопорушення відрізняються підвищеною суспільною небезпекою, що вимагає від оперативних підрозділів УВП проведення комплексу оперативно-розшукових, режимних заходів, а також інших передбачених законом дій, спрямованих на попередження і виявлення злочинів, вчинених в установах, а також порушень встановленого порядку відбування покарання. Структура проникнення заборонених предметів до УВП обмежена й обумовлена ізоляцією винних від суспільства. Суспільна небезпека таких діянь більшою мірою полягає в антигромадському прецеденті й негативній орієнтації винного.

Поглиблене вивчення кримінологічної характеристики проникнення заборонених предметів до УВП передбачає вимір кількісно-

якісних показників стану, структури та динаміки проникнення заборонених предметів до УВП. З цього приводу дослідники зазначають, що «стан, структура та динаміка злочинності» є поняттям більш вузьким за поняття «кримінологічна характеристика» і є однією зі складових цього поняття [83, с. 177], наголошуючи на тому, що основним показником і своєрідним «індикатором» оцінювання реального стану вчинення засудженими злочинів та інших правопорушень в УВП, та ефективності запобігання їм є статистика.

Зокрема, протягом 2002 р. (з часу прийняття нового КК України) в УВП та слідчих ізоляторах засудженими та особами, взятими під варту, вчинено 407 злочинів, 2003 р. – 377, 2004 – 324, 2005 – 385, 2006 – 408, 2007 – 489, 2008 – 536, 2009 – 422, 2010 – 404, 2011 – 465, 2012 – 576, 2013 р. учинено 515 злочинів.

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів у структурі усієї злочинності в УВП та слідчих ізоляторах становлять значну частку (до 34,2 %), однак при цьому характеризуються високим ступенем латентності. Слід констатувати, що не про усі злочини стає відомо правоохоронним органам (насамперед оперативним апаратам УВП) і не усі виявлені факти належно розслідують.

Щодо рівня пенітенціарної наркозлочинності та його співвідношення (питомої ваги) із рівнем злочинності в УВП та слідчих ізоляторах ДПтС України, то за статистичними даними пенітенціарного відомства він виглядає таким чином: 2008 р. – 28 злочинів (5,2 %), 2009 – 54 (12,8 %), 2010 – 81 (20,0 %), 2011 – 159 (34,2 %), 2012 – 188 (32,6 %), 2013 р. – 167 (32,4 %). Як справедливо наголошено у відомчих оглядах ДПтС України, загалом зростання злочинності в УВП та слідчих ізоляторах переважно відбувається за рахунок активізації роботи оперативних підрозділів з боротьби із незаконним обігом наркотичних речовин серед засуджених та осіб, узятих під варту.

Таким чином, протягом 2008–2015 рр. відбувалася динаміка щодо зростання рівня вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів у структурі усієї злочинності в УВП та слідчих ізоляторах з 28 злочинів у 2008 р. до 188 – у 2012 р., або на 570 %. За останній рік відбулося незначне зменшення цього рівня з 188 до 167 злочинів, тобто на 11,2 %. Проте це аж ніяк не свідчить про задовільний рівень запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів у пенітенціарній системі. Найвищу питому вагу злочинів у сфері обігу наркотичних засобів у структурі усієї злочинності в УВП та слідчих ізоляторах зафіксовано у 2011 р. – 34,2 %, що пояснюється значною кількістю таких злочинів, учинених у 2011 р. (159) та порівняно незначною (у співвідношенні з іншими роками) кіль-

кістю злочинів по всій пенітенціарній системі за вказаний рік (465).

Скасування обмежень на отримання посилок та передач засудженим потягло за собою й іншу проблему – забезпечення належного порядку утримання засуджених. На це звертають увагу і опитані нами співробітники УВП, зазначивши, що скасування обмеження на отримання посилок і передач вплинуло на стан дотримання режимних вимог в УВП (66,9 %); 89,1 % із опитаних вважають, що цей крок вплинув на забезпечення режиму негативно. Ми повністю погоджуємося з отриманими результатами, адже у значній кількості посилок і передач з продуктами харчування, які надходять засудженим, співробітники ВК виявляють заборонені предмети (наркотичні засоби, мобільні телефони, гроші тощо). Про факти виявлення заборонених предметів постійно повідомляє центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, за результатами проведених спец. операцій «Щит» і «Заслон».

Так, із метою забезпечення правопорядку в УВП та слідчих ізоляторах ДПтС України під час травневих свят, надійного перекриття каналів надходження у зони, що охороняються, заборонених до використання речей і предметів, а також запобігання їх виготовленню засудженими та особами, взятими під варту, вказівкою Голови ДПтС України від 16.04.2014 № 2/2/1-9-ЧЧ, а також відповідно до наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань (ДДУПВП) від 22.10.2004 № 205/дск у період з 21 по 30 квітня 2014 р. проведено спеціальну операцію під умовним найменуванням «Заслон», а у період з 30 квітня по 10 травня 2014 р. особовий склад було переведено на посиленний варіант несення служби із проведенням спеціальної операції під умовним найменуванням «Щит».

У результаті спеціальних операцій оперативними службами було виявлено:

- 979 засуджених, схильних до виготовлення заборонених предметів та втягування працівників у неслужбові стосунки;
- 270 осіб з числа персоналу, які підозрюються або потенційно схильні до встановлення неслужбових стосунків;
- 353 родичі засуджених та інші особи, які підозрюються у постачанні засудженим заборонених предметів;
- 703 місця виготовлення або зберігання заборонених речей;
- до територіальних ОВС (управлінь Національної поліції) та Служби безпеки України направлено 203 повідомлення з питань незаконного надходження до установ заборонених предметів.

У результаті вжитих заходів попереджено 284 спроби доставки за-

боронених предметів до зон, що охороняються, через канали надходження (кімнати побачень, КПП, перекиди тощо). За спробу передати засудженим заборонені предмети на 28 осіб оформлено відповідні матеріали щодо притягнення їх до адміністративної відповідальності. З метою виявлення в зонах, що охороняються, заборонених до використання предметів, персоналом УВП та слідчих ізоляторів проведено 296 загальних обшуків територій та приміщень житлових і виробничих зон. Завдяки вжитим заходам під час проведення спеціальних операцій «Заслон» та «Щит» у зонах, що охороняються, було вилучено 5,32 г. наркотичних засобів, 985 гривень, 1110,7 л. рідини із запахом бродіння, 22,5 л. спиртних напоїв, 156 одиниць виробів широкого вжитку та 758 мобільних телефонів.

Найбільшу кількість мобільних телефонів у перерахунку на одну тисячу засуджених було вилучено в зонах, що охороняються, УВП та слідчих ізоляторах управлінь ДПтС України в м. Києві та Київській області, Одеській, Волинській, Запорізькій, Львівській та Луганській областях. Гроші вилучалися в установах управлінь ДПтС України в Донецькій, Запорізькій, Луганській та Полтавській областях, спиртні напої – в установах управлінь ДПтС України в м. Києві та Київській області, Донецькій, Луганській, Одеській, Рівненській та Чернігівській областях. Наркотичні засоби вилучалися в установах управління ДПтС України в Донецькій області.

При спробі доставки до зон, що охороняються, було вилучено 284,608 г. наркотичних засобів, 295,15 л. спиртних напоїв, 14 624 гривні та 837 мобільних телефонів.

Найбільшу кількість грошей при спробі доставки до зон, що охороняються, в перерахунку на одну тисячу засуджених вилучено в УВП та слідчих ізоляторах управлінь ДПтС України в Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Полтавській та Чернігівській областях, мобільних телефонів – в установах управлінь ДПтС України в м. Києві та Київській області, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Львівській, Одеській та Полтавській областях. Наркотичні засоби вилучалися при спробі їх доставки до установ управлінь ДПтС України у Волинській, Івано-Франківській, Одеській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій та Черкаській областях¹.

Зважаючи на викладене, є всі підстави констатувати, що основною

¹ Результати проведення в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах спеціальних операцій під умовними найменуваннями «Заслон» та «Щит» // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/722862>.

проблемою є те, що персонал не спроможний ретельно перевірити таку велику кількість посилок і передач, а засуджені, використовуючи різноманітні хитрощі, приховують заборонені предмети, які дуже важко виявити. Неналежна технічна оснащеність УВП також іде на користь засудженим.

Протягом 2008–2015 рр. тенденція проникнення та виявлення заборонених предметів до УВП має таку динаміку:

2008 р. – за результатами засідань колегій ДДУПВП зроблено висновки, що на недостатньому рівні проводилася робота з перекриття каналів доставки засудженим наркотичних речовин. Незважаючи на наявність такої інформації, в ряді УВП управлінь ДДУПВП у АР Крим, Волинській, Одеській, Херсонській та Черкаській областях протягом останніх двох (тобто 2007, 2008. – Л. Я.) років не було порушено жодної кримінальної справи за вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин.

Незважаючи на те, що протягом 2008 р. у зонах, що охороняються, вилучено 1412 одиниць колючо-ріжучих предметів, кримінальна справа за ст. 263 КК України (незаконне виготовлення та носіння холодної зброї) порушена тільки у ВК №12 Харківської області [160, с. 7].

2009 р. – рівень застосування статей 307–309 (пов'язані з незаконним обігом наркотиків) КК України на 1 тис. засуджених склав 0,49, або 12 %. Найвищим цей показник був в УВП Запорізької (1,36), Київської (1,46) та Львівської (2,76) областей [158, с. 4].

Незважаючи на те, що протягом 2009 р. спостерігався ріст злочинів за ст. 307–309 КК України, а саме з 28 до 54, або практично в 2 рази, вказаний напрям продовжував залишатися на недостатньому рівні. Так, у регіональних управліннях ДДУПВП у АР Крим, Херсонській та Черкаській областях, незважаючи на наявність оперативної інформації про розповсюдження наркотичних засобів, протягом останніх трьох (тобто 2007, 2008, 2009. – Л. Я.) років не було порушено жодної кримінальної справи за вчинення таких злочинів.

Незважаючи на те, що протягом 2009 р. у зонах, що охороняються, вилучено 718 одиниць колючо-ріжучих предметів, порушено тільки одну кримінальну справу за ст. 263 КК України (незаконне виготовлення та носіння холодної зброї) у ВК № 73 Житомирської області [158, с. 7–8].

2010 р. – на виконання доручення Президента України щодо активізації роботи, спрямованої на протидію наркоманії, злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, ДПтС України було вжито ряд заходів з виявлення та перекриття каналів надходження до засуджених наркотичних речо-

вин, профілактики та розкриття злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, протягом 2010 р. спостерігається значне збільшення кількості кримінальних справ за ст. 307–309 КК України, а саме з 54 до 81, або на 50 %. Кращих результатів у 2010 році досягнуто в УВП Луганської (22 кримінальні справи), Запорізької (12), Донецької (9), Вінницької, Київської, Львівської (по 5 відповідно) областей. Незважаючи на це, слід зазначити, що в УВП управлінь ДПтС України у Миколаївській, Тернопільській, Херсонській та Чернівецькій областях, незважаючи на наявність оперативної інформації про розповсюдження наркотичних засобів, протягом останніх трьох (тобто 2008, 2009, 2010. – Л. Я. та В. Ш.) років не порушено жодної кримінальної справи за вчинення таких злочинів.

Незважаючи на те, що протягом 2010 р. у зонах, що охороняються, вилучено 1432 одиниці колючо-ріжучих предметів, кримінальних справ за ст. 263 КК України (незаконне виготовлення та носіння холодної зброї) у 2010 р. не порушено.

2011 р. – протягом зазначеного періоду спостерігається значне збільшення кількості кримінальних справ, порушених за статтями 307–309 КК України, а саме з 94 у 2010 р. до 159, або майже на 70 %. У 2009 р. таких справ було порушено лише 54, тобто станом на початок 2012 р. їх кількість збільшилася майже на 200 %.

В аналітичних матеріалах ДПтС України за підсумками 2011 р. було наголошено на необхідності активізувати зазначений напрям діяльності в УВП та слідчих ізоляторах Волинської, Закарпатської, Хмельницької, Тернопільської та Чернівецької областей, де протягом зазначеного періоду за статтями 307–309 КК України було порушено по 1 кримінальній справі відповідно.

Протягом 2011 р. за статтею 307 КК України (незаконний збут наркотичних засобів) порушено лише 12 справ, або 7,5 % від загальної кількості кримінальних справ у сфері обігу наркотичних засобів. Такі кримінальні справи порушувалися лише в УВП Донецької (1), Запорізької (1), Кіровоградської (3), Луганської (1), Львівської (2), Одеської (2), Харківської (1) та Чернівецької (1) областей.

Протягом 2012 р. значно активізовано роботу оперативних підрозділів у напрямі протидії наркозлочинності серед засуджених та осіб, узятих під варту. Зокрема, у 2012 р. серед засуджених та осіб, узятих під варту, за матеріалами оперативних підрозділів викрито 188 злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що на 19 % більше, ніж у 2011 році.

Кращих показників за зазначеним напрямом діяльності досягнуто

в УВП та слідчих ізоляторах Кіровоградської, Луганської та Черкаської областей. Потребує значного покращення зазначений напрям роботи в УВП та слідчих ізоляторах Вінницької, Закарпатської та Хмельницької областей.

Протягом другого півріччя 2012 року найкращих показників за напрямом документування протиправної поведінки осіб, які займаються збутом наркотичних речовин в УВП та слідчих ізоляторах, досягнуто у ВК №№ 48, 50, 110, 62, 102 Львівської, Черкаської областей та АР Крим.

Так, 03.08.2012 оперативними працівниками Львівської виправної колонії управління ДПтС України у Львівській області (№ 48) в районі 7 ділянки зовнішньої забороненої зони зазначеної установи було виявлено та вилучено обмотаний скотчем згорток, усередині якого перебував флакон із рідиною коричневого кольору невідомої етіології. Висновком спеціаліста НДЕКЦ встановлено, що виявлена та вилучена рідина є опієм ацетильованим.

У результаті проведення спільних із працівниками СБНОН Личаківського РВ ЛМУ ГУМВС України у Львівській області оперативно-розшукових заходів було встановлено, що громадянин Х., який раніше відбував покарання у Львівській виправній колонії (№ 48), за попередньою змовою із засудженим С. здійснив перекид наркотичних речовин до зони, що охороняється. За результатами проведених оперативно-розшукових заходів засудженого С. було притягнуто до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 307 КК України.

Незважаючи на те, що протягом 2012 р. у зонах, що охороняються, було вилучено 2322 одиниці колючо-ріжучих предметів, документування протиправної поведінки засуджених, які займаються їх виготовленням, здійснювалося лише оперативними працівниками у ВК №№ 73, 19, 11, 14 та ВЦ № 132 управлінь ДПтС України в Житомирській, Луганській, Одеській, м. Києві та Київській областях.

Так, 02.10.2012 у процесі реалізації оперативної інформації в рамках оперативно-розшукової справи оперативними працівниками Одеської виправної колонії управління ДПтС України в Одеській області (№ 14) у слюсарній майстерні ливарного цеху № 1 зазначеної установи було затримано засудженого Б., який на заточувальному верстаті виготовляв ніж.

Згідно з довідкою експерта НДЕКЦ ГУ МВС України в Одеській області, вилучений у засудженого Б. ніж виготовлений кустарним (саморобним) способом по типу мисливських ножів загального призначення, який належить до холодної зброї загального призначення. Засудже-

ного Б. притягнуто до кримінальної відповідальності за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України.

За наявною інформацією останнім часом набуло масового поширення вчинення засудженими шахрайських дій за допомогою мобільних телефонів, що зайвий раз підтверджує суспільну небезпеку проникнення та обігу в середовищі засуджених заборонених предметів. Зокрема, окремі засуджені в нічний час безперешкодно телефонують громадянам на номери мобільних або домашніх телефонів і, представляючись представниками міліції, повідомляють, що їх родичі (як правило, діти) затримані за вчинення злочину. В обмін за звільнення останніх від кримінальної відповідальності засуджені вимагають грошові кошти, які повинні бути передані їх пособникам або перераховані на електронні рахунки. Разом із тим документування таких протиправних дій засуджених здійснювалося лише оперативними підрозділами у ВК №№ 101, 35, 47 Запорізької, Київської та Львівської областей.

Так, протягом серпня – вересня 2012 р. стосовно мешканців міста Запоріжжя невідомими особами було вчинено низку шахрайських дій, які були пов'язані з привласненням грошових коштів шляхом введення в оману повідомленням по телефону про притягнення близьких родичів до кримінальної відповідальності та необхідності сплати грошової винагороди для її уникнення. За фактом вчинення шахрайських дій невідомими особами 27.08.2012 прокурором Шевченківського району м. Запоріжжя було порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України.

За наявною інформацією відділу оперативно-розшукової роботи управління ДПтС України в Запорізькій області, шахрайські дії вчинялися засудженими Кам'янської виправної колонії (№ 101). За результатами проведення спільних оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами управління ДПтС України в Запорізькій області та ЗМУ ГУМВС України в Запорізькій області за фактом вчинення шахрайських дій стосовно мешканців м. Запоріжжя було встановлено, що телефонні дзвінки дійсно проводилися з мобільного телефону невідомими особами з території житлової зони Кам'янської виправної колонії (№ 101). У подальшому було встановлено, що до шахрайських дій, можливо, причетні засуджені Г., К., Е., Р. та К.

Ураховуючи особливу складність справи та необхідність проведення за нею великої кількості слідчих та оперативно-розшукових заходів, із метою всебічного, повного і об'єктивного розслідування 13.09.2012 було утворено слідчо-оперативну групу з числа оперативних працівників управління ДПтС України в Запорізькій області та ЗМУ

ГУМВС України в Запорізькій області.

Беручи до уваги, що за вказаною адресою і місцем перебування засуджених можуть перебувати заборонені для користування засудженими засоби зв'язку, які використовуються для вчинення шахрайських дій, а також можуть перебувати інші предмети, які мають значення для встановлення істини по справі, співробітниками управління ДПтС України в Запорізькій області та ЗМУ ГУМВС України в Запорізькій області було здійснено обшук на території колонії під час вчинення шахрайських дій, тобто 14.09.2012 у період часу з 4 години до 6 години, який був санкціонований прокурором м. Запоріжжя.

Під час проведення обшуку було вилучено засоби мобільного зв'язку, а також записи, які використовувалися вищевказаними засудженими для вчинення злочинних дій. У ході проведення спільних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій було доведено причетність засуджених Г., К., Е., Р. та К. до вчинення трьох епізодів шахрайських дій стосовно мешканців м. Запоріжжя.

У 2013 р. у виправних колоніях проведено 229 320 обшуків, із них 1 624 – загальних, 177 484 – вибіркових та 50 212 – контрольних. За результатами обшуків, у зонах, що охороняються, порівняно з 2012 р., у 53 рази більше вилучено доларів США, на 25 % збільшилися показники вилучення колючо-ріжучих предметів, на 12 % – браги та на 0,4 % мобільних телефонів. Разом із тим на 34 % зменшився показник вилучення гривень, майже на 34 % – наркотичних речовин та на 7 % – спиртних напоїв.

При спробі доставки до зон, що охороняються, у 10 разів збільшився показник вилучення євро, на 29 % – мобільних телефонів, на 27 % – спиртних напоїв та на 9 % доларів США. Поряд із цим на 24 % зменшився показник вилучення гривень, майже на 21 % – наркотичних речовин.

Загалом, за результатами обшуків, проведених у зонах, що охороняються, у 2013 р. було вилучено:

- 34 038 гривень (за 2012 р. – 51 537);
- спиртних напоїв – 96,7 л (104,15), браги – 11 867 л (10 506);
- наркотичних речовин – 918,864 г (1 388,184);
- мобільних телефонів – 11 365 шт. (11 319);
- колючо-ріжучих предметів – 3 089 од. (2 322).

При спробі доставки у зони, що охороняються, вилучено:

- 146 568 гривень (за 2012 р. – 193 871);
- 2 540 доларів США (2 311);
- 550 Євро (55);

- спиртних напоїв – 3 622 л (2 651);
- мобільних телефонів – 9 364 шт. (6 643);
- наркотичних речовин – 10 089,083 г (12 707,894).

Із загальної кількості заборонених предметів, що були вилучені працівниками виправних колоній, переважна більшість вилучена при спробі доставки до зон, що охороняються, крім мобільних телефонів.

Найбільшу кількість грошей у зонах, що охороняються, в перерахунку на одну тисячу засуджених, вилучено у виправних колоніях Луганської (1026 гривень), Донецької (865), Сумської (401) та Київської (395) областей при середньому показникові 348 гривень. Взагалі не вилучалися гроші в установах Миколаївської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Чернігівської та Чернівецької областей.

Найбільше мобільних телефонів у зонах, що охороняються, в перерахунку на одну тисячу засуджених при середньому показникові 115 одиниць вилучено у виправних колоніях Запорізької (482), Одеської (444), Волинської (320), Київської (293) та Львівської (181) областей. Найменше мобільних телефонів вилучено в установах Харківської (1), Хмельницької (8), Сумської (17) та Черкаської (18) областей.

Кількість мобільних телефонів, що потрапляють до засуджених, постійно збільшується. Крім цього, показник вилучених мобільних телефонів у зонах, що охороняються, майже на 18 % більший, ніж при спробі доставки, що свідчить про незадовільну роботу персоналу установ з попередження надходження цих предметів до охоронюваних зон.

Засуджені за допомогою мобільних телефонів підтримують зв'язок між собою в різних установах, координують свої дії, звертаються до правозахисних організацій та засобів масової інформації, надаючи їм викривлену та неправдиву інформацію про стан справ в установах з метою тиску на адміністрацію і одержання непередбачених законом пільг, а також вчиняють інші протиправні дії та злочини. Зокрема, у Петрівській виправній колонії управління ДПтС України в Кіровоградській області (№ 49) засуджений Т. за допомогою мобільного телефону спланував та намагався вчинити втечу з установи з використанням вертольоту. 16.03.2013 на територію локальної дільниці установи здійснив посадку спортивний чотиримісний вертоліт, в кабіні якого перебувало дві особи, в однієї з яких у руках був муляж автомата Калашнікова. Відразу після цього з приміщення відділення СПС вибігли два засуджені, які намагалися вчинити втечу на вертольоті, але були затримані персоналом установи. Крім цього, у травні 2013 р. засуджений К., який відбував покарання у цій самій установі, за допомогою мобільного телефону повідомив про замінування залізничного вокзалу в м. Києві.

Також за допомогою мобільних телефонів засудженими у 2013 р. вчинено ряд злочинів, пов'язаних із шахрайськими діями. Так, окремі засуджені, маючи у користуванні мобільні телефони, у нічний час безперешкодно телефонували громадянам на номери мобільних або домашніх телефонів і, відрекомендувавшись представниками міліції, повідомляли, що їх родичі (як правило, діти) затримані за вчинення злочину. Для вирішення питання про звільнення останніх від кримінальної відповідальності засуджені вимагали передати грошові кошти їх співучасникам або перераховувати на електронні рахунки. Так, засуджений М., який відбував покарання в Чорнухинській виправній колонії управління ДПтС України в Луганській області (№ 23), за допомогою мобільного телефону у період з травня по вересень 2013 р. вчинив п'ять випадків шахрайських дій стосовно інших громадян. Крім того, у зазначеній установі працівниками ОВС викрито факти вчинення таких шахрайських дій ще двома засудженими. У Перевальській виправній колонії управління ДПтС України в Луганській області (№ 15) працівниками ОВС задокументовано 20 епізодів шахрайських дій, вчинених групою засуджених, які відбували покарання у зазначеній установі.

Крім цього, адміністрація деяких УВП ігнорує вимоги розпорядження Держдепартаменту від 27.12.2010 № 376 щодо порядку обліку та зберігання мобільних телефонів, які вилучені в зонах, що охороняються. Зазначені недоліки виявлялися представниками апарату ДПтС України під час перевірок оперативно-службової діяльності УВП управлінь ДПтС України в Житомирській, Київській, Полтавській, Миколаївській та Рівненській областях. Крім цього, подібні порушення виявлялися представниками прокуратури у Березанській (№ 95) та Городищенській (№ 96) виправних колоніях, про що зазначалося у відповідному поданні Генеральної прокуратури України від 03.07.2013 № 16-509вих-13.

У 2015 р. кількість наркотичних речовин, вилучених в охоронюваних зонах, порівняно з 2014 р., збільшилася майже на 34 %. Наркотичні речовини вилучалися у виправних колоніях Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Херсонської та Черкаської областей.

З боку керівників окремих територіальних органів ДПтС України та УВП у 2015 р. не приділялося достатньої уваги протидії такому негативному явищу, як виготовлення засудженими саморобних спиртвмісних речовин («браги»), вживання яких призводить до вчинення засудженими злочинів, конфліктних ситуацій та інших правопорушень.

Найбільшу кількість браги в перерахунку на одну тисячу засуджених при середньому показникові 121,2 літри вилучено у виправних колоніях Київської (657), Одеської (343), Запорізької (270), Львівської (247,3) та Волинської (235) областей. Найменше браги вилучено у виправних колоніях Харківської (0,7), Чернівецької (14,8) та Тернопільської (22) областей.

Разом із тим результати обшуків, проведені працівниками апарату ДПтС України протягом 2015 р., показали, що керівники деяких установ ігнорують вимоги до належного перекриття каналів надходження до засуджених заборонених предметів, не приділяють цьому напряму оперативно-службової діяльності належної уваги, а деколи взагалі приховують інформацію про наявність в УВП заборонених предметів. Так, у зонах, що охороняються, УВП управлінь ДПтС України у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Київській, Луганській та Одеській областях вилучалися наркотичні засоби, гроші, спиртні напої, мобільні телефони та аксесуари до них, колючо-ріжучі предмети, гральні карти, вироби широкого вжитку, необліковані DVD-плеєри та диски до них тощо.

Крім того, персоналом апарату ДПтС України організовувалися та проводилися обшукові заходи із залученням співробітників територіальних органів ДПтС України, в користуванні яких є нелінійні локатори «Лорнет». Зокрема, у 2015 р. зібраними групами такі заходи проведено у Білоцерківській (№ 35) та Бучанській (№ 85) виправних колоніях управління ДПтС України в м. Києві та Київській області, Личаківській (№ 30) та Дрогобицькій (№ 40) виправних колоніях управління ДПтС України у Львівській області, Катеринівській (№ 46) виправній колонії управління ДПтС України в Рівненській області, Петрівській (№ 49) виправній колонії управління ДПтС України в Кіровоградській області, а також у ряді слідчих ізоляторів. У результаті проведених обшуків у зонах, що охороняються, вилучено 723 мобільних телефони, 835 зарядних пристроїв, 133 сім-карти операторів мобільного зв'язку, 96 батарей живлення до мобільних телефонів, 192 колоди гральних карт, 5 623 грн. та значну кількість інших заборонених предметів.

Як свідчить відповідний аналіз, основною причиною потрапляння до зон, що охороняються, заборонених предметів є неефективне перекриття каналів їх надходження. Згідно з інформацією територіальних органів ДПтС України, протягом 2015 р. встановлено 10 532 випадки надходження до засуджених заборонених предметів, з них 7 342, або 70 %, становлять перекиди, у 1 682 випадках, або 16 %, канали не були встановлені. Решта заборонених предметів потрапила до засуджених через

кімнати тривалих побачень, у посилках (передачах), за допомогою персоналу тощо. Водночас у виправних колоніях Чернівецької області (45 %), Вінницької (41 %) та Запорізької (32 %) канали надходження заборонених предметів встановлені не були, що вказує на поверхове проведення службових перевірок персоналом установ.

Разом із тим опитування співробітників оперативних і режимних відділів УВП показало, що наркотичні засоби надходять до УВП:

- через кімнату прийому посилок і передач і т. ін. – 50,8 %;
- через кімнату тривалих побачень (від родичів засуджених) – 18,1 %;
- шляхом пронесення через збірне відділення (при прямуванні засуджених з етапів) – 15,0 %;
- за допомогою атестованих співробітників адміністрації, що вступили в неслужбові зв'язки, – 10,0 %;
- за допомогою вільнонайманих співробітників (медперсоналу, водіїв, співробітників господарського відділу та ін.) – 5,0 %;
- шляхом пронесення на режимну територію засудженими, залишеними у виправних колоніях максимального рівня безпеки для робіт з господарського обслуговування, – 1,2 % .

Таким чином, можна виокремити основні умови вчинення даного злочину:

- неякісне проведення обшуків співробітниками збірного відділення, кімнати прийому посилок і передач, а також при виведенні засуджених на тривале побачення;
- низький рівень роботи оперативних підрозділів УВП щодо осіб, які вступають у неслужбові зв'язки;
- слабкий контроль за засудженими, залишеними у виправних колоніях максимального рівня безпеки для робіт з господарського обслуговування.

На підставі викладеного можна зробити висновок про існування в УВП латентної злочинності. Аналіз точок зору ряду учених¹ показав, що латентна злочинність – це реальна, але прихована чи незареєстрована частина фактично вчинених злочинів.

Загалом же, якщо брати більш широкий аспект, – надходження усіх видів заборонених предметів до УВП, – воно здійснюється такими способами:

- перекидання через основну огорожу (45 %);

¹ Литвак О. М. Латентна злочинність : деякі аспекти / О. М. Литвак // Право України. – 2003. – № 1. – С. 63–64 ; Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Оболенцев Валерій Федорович. – Х., 2001. – 183 с.

- пронесення через КПП у замаскованому вигляді (27 %);
- приховування в посылках, передачах, бандеролях, листах (9 %);
- провезення у транспортних засобах (16 %);
- приховування в тайниках (3 %) ¹.

Проникнення заборонених предметів до засуджених, які тримаються в УВП, є можливим за наявності серед засуджених осіб, які виношують намір придбати гроші, спиртні напої, наркотики тощо; при існуванні створених засудженими неконтрольованих персоналом каналів і зв'язків з родичами, злочинцями та іншими особами, які перебувають поза місцями позбавлення волі; при вступі окремих співробітників у незаконні зв'язки із засудженими, їх родичами, а також зрощуванні зі злочинним світом; при низькому рівні організації роботи із запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, виявлення осіб, схильних до їх придбання, джерел та каналів їх надходження, а також тих, хто доставляє такі предмети до засуджених.

Реальні масштаби латентної злочинності, як правило, невідомі. Вони визначаються шляхом застосування різних соціологічних, статистичних та аналітичних методик (порівняльний аналіз взаємопов'язаних показників пенітенціарної статистики; зіставлення відомостей обліку злочинів і порушень встановленого порядку відбування покарання із статистикою скарг, заяв, листів громадян до контролюючих і наглядових органів; опитування персоналу УВП, засуджених; експертні оцінки фахівців та ін.).

У контексті зазначеного погоджуємося з позицією сучасних дослідників, що наведена вище статистика, як і усі дані, що стосуються проникнення, зберігання, вилучення заборонених предметів, речей та речовин та їх обігу в місцях позбавлення волі, не може відобразити реальне становище в цій сфері, що спричинено значною латентністю згаданих правопорушень та злочинів.

¹ Крачун В. Д. Оперативно-розыскные меры по предупреждению проникновения запрещенных предметов к лицам, содержащимся в исправительных колониях : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. Д. Крачун. – Владимир, 2006. – С. 7, 16.

2.2. Причини і умови проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань

Учення про причини і умови злочинів у цілому і окремих протиправних діянь є складовою частиною кримінологічної науки. Як справедливо наголошено у спеціальній літературі, завдання визначення причин злочинності в місцях позбавлення волі полягає в утворенні єдиної концепції, так званого «причинного комплексу», де мали б своє місце та роль різні детермінанти злочинності та властивості особистості тих засуджених, що порушують закон про кримінальну відповідальність під час відбування покарань¹.

А.П. Закалюк цілком слушно усі чинники, що обумовлюють злочинність, розподілив на три основні групи:

1) детермінанти соціально-економічного, політичного, організаційно-управлінського, нормативно-правового, соціально-психологічного змісту, що обумовлюють злочинність та інші правопорушення у сфері економіки, управління, службової діяльності;

2) детермінанти здебільшого соціально-економічного, а також відповідного йому соціально-психологічного, культурологічного, морально-етичного змісту, значною мірою продукovanі чинниками першої групи, передусім матеріальними негараздами та соціальними викривленнями, що обумовлюють корисливу мотивацію, у тому числі з метою: а) забезпечення елементарних матеріальних потреб і умов; б) збагачення, задоволення за рахунок цього завищених та надвисоких інтересів побутового комфорту, розваг, моди, прикрас, розкішного життя тощо;

3) детермінанти соціально- та індивідуально-психологічного характеру, що відображають негативне, нігілістичне, виразно індивідуалістичне ставлення до інших людей, цінності їхнього життя, здоров'я, честі, гідності, прав та інтересів, включаючи майнові, а також до правових і моральних норм, які мають забезпечувати їх реалізацію та захист².

Досить часто в юридичній літературі при аналізі причин тих чи інших правопорушень терміни «причини» і «умови» вживаються як тожні. Разом із тим ці поняття різні. В. М. Кудрявцев підкреслює, що

¹ Джужа О. М. Сутність основних детермінант злочинності в установах виконання покарань / О. М. Джужа // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 120.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – С. 219–220.

«розмежування причин і умов правопорушень має наукову і практичну значимість. У той же час, не вивчивши заздалегідь усіх особливостей даного явища, не можна визначити, що є причиною і що наслідком»¹.

На думку В. І. Ремньова «причина (лат. *causa* – причина, підстава, спонукальний початок) – те, що передує іншому і викликає його як наслідок (лат. *effectus* – результат, наслідок). Умови пов'язані з явищем – наслідком – більш опосередковано, ніж причини. Але неправильно різко протиставляти умови і причини, оскільки умови самі впливають на причини»².

Аналогічної позиції дотримуються і вчені в галузі теорії держави та права, вважаючи, що причини – це негативні явища, що безпосередньо викликають їх вчинення, а умови – негативні обставини, що впливають (підсилюють або послаблюють) на причину або формують її³.

У сучасній кримінологічній науці існує плюралізм поглядів на теорію детермінації пенітенціарної злочинності, що певною мірою можна застосовувати при виокремленні причин і умов проникнення заборонених предметів до УВП. У зв'язку з цим вважаємо за методологічно правильне окремо навести позиції учених щодо детермінації пенітенціарної злочинності взагалі та детермінації проникнення заборонених предметів до УВП зокрема.

Так, О. Г. Колб, досліджуючи УВП як суб'єкта запобігання злочинам, виділив та обґрунтував дві головні групи детермінант злочинності в УВП: зовнішні (загальносоціальні) та внутрішні (пенітенціарні) (ті, що характерні лише для місць позбавлення волі). Поіменований учений дійшов висновку про те, що в колоніях пріоритетними є останні, оскільки вони криються в самій природі кримінального покарання у виді позбавлення волі⁴.

Схожої точки зору на природу детермінації пенітенціарної злочинності дотримується інший представник київської кримінологічної школи професор О. М. Джужа. Так, він зазначає, що детермінанти пенітенціарної злочинності лежать у двох площинах: по-перше, вони мають зовнішній характер, тобто перебувають за межами кримінально-

¹ Кудрявцев В. Н. Причини правонарушений / Кудрявцев В. Н. – М. : Наука, 1976. – С. 21.

² Ремнев В. И. Социалистическая законность в государственном управлении / Ремнев В. И. ; отв. ред. : Мельников А. А. – М. : Наука, 1979. – С. 124.

³ Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник [пер. з рос.] / Скакун О. Ф. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

⁴ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Г. Колб. – К., 2007. – С. 16.

виконавчих установ; по-друге, мають «внутрішню» природу: криються в самій системі виконання покарання у виді позбавлення волі¹. Вважаємо, що позиції вказаних учених повною мірою відповідають загальнофілософським категоріям загального й особливого і заслуговують на підтримку.

Близькими до наведеної позиції є погляди іншого вітчизняного ученого І. М. Копотуна, який, на продовження детерміністичного вчення О. М. Джужи та О. Г. Колба, диференціював детермінанти злочинів, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, на дві групи: 1) детермінанти, пов'язані з організацією виконання покарання у виді позбавлення волі; 2) детермінанти, що належать до виконання персоналом функцій професійної діяльності².

Також у сучасній пенітенціарній кримінології досить поширеною є класифікація причин і умов (детермінантів) вчинення злочинів в УВП на внутрішні та зовнішні.

Серед вітчизняних дослідників пенітенціарної злочинності прихильниками класифікації причин і умов вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах на внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні) є І. В. Боднар та Д. О. Зубов. Зокрема, І. В. Боднаром встановлено, що внутрішньою причиною пенітенціарної злочинної поведінки особи є її криміногенна мотивація, яка включає насильницьку, корисливу та корисливо-насильницьку мотивацію злочинної поведінки з метою досягнення й підтримання авторитету та неформального статусу в середовищі засуджених. Зовнішні причини вчинення злочинів пов'язані з конфліктно-криміногенною ситуацією між засудженими, адміністрацією й іншими суб'єктами. Його зовнішні умови полягають в особливостях мікросередовища, в якому опинився засуджений під час відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі³.

Водночас Д. О. Зубовим до внутрішніх (суб'єктивних) причин вчинення злочинів засудженими у кримінально-виконавчих установах відкритого типу віднесено криміногенну мотивацію, яка включає в себе: прагнення засудженого до повного звільнення; підтримання і завоюван-

¹ Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2-х кн. / Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – С. 313–315.

² Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – С. 200.

³ Боднар І. В. Кримінологічні засади запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Боднар. – Х., 2012. – С. 7–8.

ня авторитету серед засуджених; насильницьку та корисливу поведінку (щодо інших складів злочинів). Щодо внутрішніх (суб'єктивних) умов вчинення злочинів засудженими у кримінально-виконавчих установах відкритого типу дослідником встановлено обставини, які сприяють реалізації криміногенної мотивації і входять у суб'єктивну сферу особистості злочинця-засудженого, – інші властивості, процеси і стани як біологічного, так і психологічного походження. Доведено, що зовнішні (об'єктивні) причини вчинення злочинів засудженими у кримінально-виконавчих установах відкритого типу пов'язані з конфліктно-криміногенною ситуацією між засудженими, адміністрацією та іншими суб'єктами. Зовнішні (об'єктивні) умови полягають в особливостях мікросередовища, в якому знаходиться засуджений під час відбування покарання у виді обмеження волі¹.

Позитивною рисою запропонованої О. В. Старковим, І. В. Боднаром та Д. О. Зубовим класифікації причин і умов вчинення злочинів засудженими у кримінально-виконавчих установах на внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні) є те, що такий поділ у більшому ступені дозволяє деталізувати об'єкт запобіжного впливу.

У свою чергу, автори посібника «Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні» не проводять такої диференціації детермінантів вчинення злочинів засудженими, відносячи до основних детермінантів пенітенціарної злочинності в Україні такі: 1) тюремна субкультура засуджених, яка відображає ідеологію протесту на «несправедливі дії» «чужого суспільства», заохочує безпосереднє прагнення засудженого до чинення протидії законній діяльності адміністрації УВП; 2) суперечності у виконанні покарань, що разом із кримінальною установкою засуджених спонукають у їхній свідомості прагнення до ухилення від відбування покарання; 3) психологічна установка на паразитичний спосіб життя, набута ще в період до засудження, що сприяє появі у засуджених прагнення до задоволення своїх потреб за рахунок інших членів «пенітенціарної спільноти»; 4) конфлікти між засудженими і співробітниками УВП, а також між засудженими у сфері особистісно-побутових відносин (58,2 %), виробничої діяльності (27,5 %) та інших сферах (14,3 %); 5) соціальна занедбаність і психічна неврівноваженість засуджених; 6) хиби в діяльності структурних підрозділів установ ДПтС України (зокрема, у сфері охорони, нагляду, ОРД, комунально-

¹ Зубов Д. О. Запобігання злочинам, що вчиняються у кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Зубов. – Х., 2013. – С. 7–8.

побутовій сфері тощо) та ін.¹

Зарубіжні кримінологи, разом із поняттями «причини», «умови», «детермінанти», або як альтернативу їм використовують термін «фактор»². Зокрема, фактори, які сприяють проникненню заборонених предметів, дослідниками розглядаються з різних підходів.

У свою чергу, вже у колективній монографії М. П. Барабанов та В. М. Савардунова зазначають, що криміногенна ситуація створюється і тоді, коли засуджені не сприймають вимоги про дотримання встановленого порядку відбування покарання. Так, способом придбання заборонених предметів засудженими є схиляння ними окремих співробітників до недозволених зв'язків. Створенню у виправних колоніях нелегального обігу грошових коштів сприяють азартні ігри засуджених, що, у свою чергу, є для організаторів ігор одним із способів набуття грошей, створення «общаків» та ін. Гра «під інтерес» може виступати і способом призначення виконавців злочинів, включаючи розправу з неугодами засудженими³.

Поряд із зазначеними вище факторами можна виділити зовнішні та внутрішні фактори проникнення заборонених предметів до УВП, які пропонує враховувати дослідник М. Ф. Костюк⁴. До зовнішніх факторів він відносить:

– фактори, пов'язані з кризовим станом економіки: недосконала система ринкових відносин, зниження економічного потенціалу місць позбавлення волі, спад промислового виробництва, різке зменшення коштів на утримання засуджених;

– фактори часу: пора року, час доби (світлий час, сутінки, ніч), періодичність зміни дня і ночі (в полярних і заполярних умовах);

– кліматичні фактори: особливості осінньо-зимового періоду (сні-

¹ Богатирьов І. Г. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 83.

² Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика / Аванесов Г. А. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – С. 109 ; Горяинов К. К. Криминологическая обстановка : методологические аспекты / Горяинов К. К. – М., 1991. – С. 24.

³ Барабанов Н. П. Теоретические, организационные, криминологические, психологические и правовые основы предупреждения и пресечения чрезвычайных ситуаций криминального характера (побегов, захватов заложников, массовых беспорядков) в исправительных учреждениях : монографія / Н. П. Барабанов, В. Н. Савардунова. – Рязань, 2008. – С. 56.

⁴ Костюк М. Ф. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступностью в исправительных учреждениях : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / М. Ф. Костюк. – М., 2000. – С. 31.

гопад, буран, заметіль), особливості весняно-літнього періоду (туман, дощ, проталини, пилова буря);

– географічні та топографічні особливості: характеристика земної поверхні за місцем дислокації установи (степ, гори, ліс і т. д.), наявність і характер водойм (річок, озер, боліт), стан і щільність ґрунту (важливо при підкопах), характер населеного пункту (місто, селище, село).

Однак особливо слід виділити внутрішні фактори, які визначаються даним дослідником, як основні з перелічених вище, котрі утворюють єдину систематизовану схему причин і умов, що впливають на проникнення заборонених предметів до УВП. До них належать:

– відсутність належної системи контролю за діяльністю структурних підрозділів з реалізації заходів, спрямованих на запобігання проникненню заборонених предметів на територію УВП;

– проблема компетенції співробітників УВП, приховування фактів викриття співробітників у незаконних зв'язках із засудженими;

– низький рівень організації професійної підготовки та підвищення професійної майстерності співробітників.

Вивчення матеріалів про проникнення заборонених предметів до УВП, спеціальної літератури, аналітичних довідок ДПтС України за напрямками діяльності, а також досвід роботи з розгляду справ адміністративного провадження за ст. 188 КУпАП дає підстави для висновку, що більш вдалим видається поділ причин і умов проникнення заборонених предметів до УВП на суб'єктивні (внутрішні) та об'єктивні (зовнішні).

Внутрішніми (суб'єктивними) причинами проникнення заборонених предметів до УВП є такі:

1) з боку засуджених (їх угруповань негативної спрямованості) – мотивація на придбання наркотиків, зброї, грошей тощо. У мотивації засудженого це взаємозалежні спонукання, бо, в більшості випадків, не реалізувавши якийсь свій товар, не маючи готівки, засуджений позбавлений і можливості придбання предмета, що цікавить його;

2) з боку осіб, які здійснюють пронесення заборонених предметів до УВП, – відповідна правовому статусу мотивація особи, яка здійснює таке пронесення, і яка, за результатами проведеного дослідження, має переважно (за винятком родичів і друзів засуджених) корисливу спрямованість. Разом із тим найпоширенішою мотивацією родичів засуджених, в основному батьків, частіше за все матерів, є співпереживання¹.

Зовнішньою (об'єктивною) причиною проникнення заборонених предметів до УВП є стабільно-нелегальна «постачальницька» криміно-

¹ Теоретические основы предупреждения преступлений / отв. ред. Звирбуль В.К. и др. – М., 1977. – С. 101.

генна ситуація, що характеризується досить тривалою, протиправною взаємодією осіб, що проносять заборонені речовини, та засуджених, які їх отримують. При цьому можна виділити такі ознаки (рисни) цієї протиправної взаємодії: 1) вона спрямована на подолання різних перешкод; 2) спеціалізація; 3) конспірація¹.

При цьому засуджені використовують такі методи: підкуп, шантаж, обман та зловживання довірою, залякування; погрози розправою над близькими цій особі людьми, їх викраденням, захопленням як заручників; встановлення сексуальних відносин, у тому числі кровноспоріднених; пряме фізичне насильство та ін. З боку осіб, які проносять заборонені предмети, в якості методів виступають найвитонченіші способи пронесень: від використання шлунка, природних отворів і до найхитріших технічних засобів перекидання.

Зовнішні (об'єктивні) умови проникнення заборонених предметів до УВП – недоліки в соціальному мікросередовищі, що впливають як на мотиваційні, так і на ситуаційні процеси. Велику групу зовнішніх (об'єктивних) умов проникнення заборонених предметів до УВП утворюють організаційно-управлінські недоліки. Це насамперед такі:

– слабка організація роботи оперативних підрозділів із виявлення засуджених, схильних до придбання заборонених предметів, виготовлення, зберігання, збуту і споживання наркотиків;

– слабка організація роботи оперативних підрозділів із виявлення співробітників УВП, схильних до встановлення недозволених зв'язків із засудженими або їхніми родичами й іншими особами, залученими до механізму проникнення заборонених предметів до УВП.

Так, засуджені, які мають намір придбати гроші, спиртні напої, наркотики, використовують методи підкупу і шантажу для схилення співробітників до встановлення неконтрольованих каналів зв'язку поза місцями позбавлення волі з метою передачі та отримання потрібної інформації, придбання заборонених предметів. За даними ДПіТС України, 8 червня 2014 р. у молодшого інспектора відділу нагляду і безпеки Піщанської виправної колонії (№ 59) Вінницької області прапорщика внутрішньої служби А.В. Палевського під час проведення догляду його особистих речей співробітниками Одеського територіального відділу внутрішньої безпеки та протидії корупції разом із працівниками районної прокуратури вилучено один пакунок із речовиною рослинного походження зеленого кольору та два пакунки із порошкоподібною речо-

¹ Богатирьов І. Г. Виправний центр як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / Богатирьов І. Г., Зубов Д. О., Маковій В. В. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 99.

виною білого кольору, які він мав намір передати засудженому за винагороду у 500 гривень. Загалом зазначимо, що протягом трьох місяців (I кварталу) 2014 р. стосовно персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що належить до сфери управління ДПтС України, відкрито 6 проваджень за зберігання, збут чи передачу наркотичних засобів (за три місяці 2013 року – 7 проваджень)¹, що становить 46,2 % від загальної кількості (13) кримінальних проваджень, відкритих стосовно пенітенціарного персоналу за цей період;

– відсутність повної інформації про осіб, які мають намір придбати заборонені предмети, встановити неконтрольовані канали зв'язків поза місцями позбавлення волі;

– невиявлення джерел і каналів доставки заборонених предметів до УВП;

– несвоєчасність обшуків житлових і комунально-побутових приміщень, місць працевикористання засуджених, території УВП та інших слідчих та оперативних дій;

– незабезпечення безперервності нагляду за засудженими, неналежне використання наявних сил, неповне охоплення наглядом об'єктів перебування засуджених), що дозволяє їм здійснювати дії з придбання заборонених предметів (прийом перекидань, вилучення заборонених предметів із тайників, обладнаних у транспортних засобах, вантажах), їх виготовлення і т. ін.;

– незабезпечення безперервного спостереження за об'єктами робіт, розташованими за межами УВП, після виведення з них засуджених, а також за місцями периметра житлової та виробничої зон, найбільш уразливими для перекидань, відсутність протиперекидних загорож, невикористання у попередженні перекидань заборонених предметів можливостей оперативних груп співробітників;

– неефективність проведення оглядів транспортних засобів, вантажів, що ввозяться на територію УВП, громадян, які прибувають на тривалі побачення, їх речей, а також вмісту посилок, передач, бандеролей;

– неналежна робота з особами, прийнятими на службу (роботу) до УВП, з надання їм допомоги у професійному становленні;

– приховування фактів викриття співробітників у незаконних зв'язках із засудженими, звільнення їх за некомпрометуючими підставами, незастосування адміністративних і кримінально-правових заходів

¹ Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за I квартал 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/717019>.

впливу;

– недоліки в організації виховної роботи зі співробітниками УВП з формування орієнтації на неухильне дотримання законності та виконання службового обов'язку.

Як справедливо зазначено у спеціальній літературі, зовнішні (об'єктивні) умови відображаються у різних недоліках діяльності УВП. Питання про зовнішні умови найбільш повно досліджено у кримінологічній літературі і знаходить своє відображення мало не у кожному наказі, огляді, довідці та інших нормативно-правових актах Міністерства юстиції (або ДПтС) України, інших правоохоронних відомств, котрі так чи інакше стосуються діяльності УВП, боротьби з рецидивною злочинністю¹ [17, с. 103].

Згідно з ч. 1 ст. 102 КВК України, режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених.

Проникнення заборонених речовин та предметів до УВП однозначно свідчить про порушення такого режиму, що, у свою чергу, свідчить про недосягнення мети покарання та завдань кримінально-виконавчого законодавства. У зв'язку із цим слід особливу увагу звертати на якісну підготовку персоналу УВП з тим, щоби вони знали мінімальний причинний комплекс злочинності у кримінально-виконавчій сфері.

Таким чином, знання причинного механізму проникнення заборонених речовин та предметів до УВП, орієнтація на їх послідовне усунення, нейтралізацію або компенсацію сприятимуть зменшенню кількості випадків проникнення заборонених речей, речовин, предметів, документів при виконанні покарань, а також кількості тяжких злочинів, учинених унаслідок проникнення заборонених речей та предметів до УВП та недозволених зв'язків персоналу із засудженими.

¹ Богатирьов І. Г. Виправний центр як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / Богатирьов І. Г., Зубов Д. О., Маковій В. В. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 103.

2.3. Характеристика особи, яка вчиняє пронесення заборонених предметів до установ виконання покарань

Теоретичною основою індивідуальної профілактики злочинів є кримінологічні знання про особу злочинця, причини і механізм злочинної поведінки¹. Без знання істотних рис особистості правопорушників, які вчиняють незаконні передачі заборонених предметів засудженим, їх особливостей, неможливо цілеспрямовано й ефективно вести профілактику зазначених протиправних діянь.

Проблемам особи злочинця в науці приділено занадто багато уваги, тоді як потерпілому приділено занадто мало уваги. Ведуться різні статистичні обліки осіб, які вчинили злочини, та осіб, щодо яких обвинувальний вирок суду набрав чинності. Ці обліки включають в себе сукупність соціально значущих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, у поєднанні з іншими (неособистими) умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. Про потерпілого є градація лише за віковою, статевною та деякими іншими ознаками. Звичайно, знаючи особливості особи злочинця певного виду злочинів, можна запропонувати запобіжні заходи щодо мінімізації криміногенних факторів. Разом з тим, знаючи особливості потерпілих від злочинів певного виду, можна сформулювати пропозиції стосовно того, як не стати жертвою злочину (останнє поняття використовується кримінологами, але воно є ширшим за поняття «потерпілий від злочину»). Вважаємо, що проблемі потерпілого від злочину має бути приділено не менше уваги, ніж особі злочинця².

Суттєвою особливістю різних видів проникнення заборонених речей та предметів на територію УВП є те, що при цьому задіяні, щонайменше, два суб'єкти – особа, що проносить, перекидає сторонні предмети, або група, організація, що це виконує, та особа чи угруповання, які отримують ці предмети.

Дослідженням матеріалів адміністративних і кримінальних проваджень установлено, що суб'єктами протиправних дій, пов'язаних з доставкою до УВП заборонених предметів, є такі:

¹ Антонян Ю. М. Личность преступника – индивидуальная профилактика преступлений : сопоставление и выводы / Ю. М. Антонян // Личность преступников и индивидуальное воздействие на них : сб. науч. тр. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1989. – С. 3.

² Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія / В. В. Шаблистий. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2015. – С. 76.

1) близькі родичі засуджених, яким кримінально-виконавчим законодавством надано право на тривалі побачення (31 %). Часто родичі, які прибувають на тривалі побачення, намагаються пронести заборонені предмети, приховуючи їх різними способами. Під час короткострокового побачення, право на яке мають як родичі, так й інші особи, виключено можливість безпосереднього контакту між відвідувачем і засудженим;

2) родичі засуджених та інші особи, які намагаються передати заборонені предмети та речовини, маскуючи їх у передачах, посылках, бандеролях (22 %). З цією метою використовують різноманітні способи приховування – від примітивних до таких, що потребують ретельної підготовки, а саме: виготовлення фабричної упаковки та маркування, застосування особливих хитрощів маскування тощо;

3) персонал УВП (24 %) – атестовані (13 %) та вільнонаймані (11 %) співробітники. Як вже зазначалося вище, засуджені намагаються різними способами втягнути в недозволені зв'язки працівників УВП. Водночас непоодинокими є випадки, коли працівники добровільно, як правило, з корисливих мотивів, доставляють заборонені предмети засудженим;

4) зловмисники, які перекидають заборонені предмети через огорожі УВП (12 %). До цих осіб можуть належати знайомі, друзі, родичі засуджених. Такі дії можуть виконувати певні особи за винагороду на замовлення кримінального елемента. Часто серед осіб, які здійснюють перекидання, трапляються колишні засуджені;

5) особи, які використовують транспортні засоби для доставки заборонених предметів засудженим (7 %). У таких випадках у злочинні схеми доставки заборонених предметів та речовин втягнуто водія, який завозить сировину (дерево, метал тощо) на виробництво. У завчасно підготовлених схованках, що обладнані у вантажі, вузлах й агрегатах транспортних засобів, зловмисники намагаються великими партіями доставити наркотичні засоби, алкогольні напої, засоби мобільного зв'язку. Такі схеми можуть координувати як засуджені, так й інші особи на волі;

6) інші особи, які мають доступ на територію УВП (4 %). Інколи доставлення заборонених предметів можуть здійснювати замовники виробничої продукції УВП, представники релігійних організацій, соціальні працівники, адвокати, слідчі та інші особи, які відвідують установу.

Науково-практичний інтерес становить порівняння отриманих даних щодо особи, яка вчиняє правопорушення, пов'язане з передачею заборонених предметів засудженим, з іншими даними за аналогічним показником, проте отриманими різними вченими у різні роки.

Згідно з відомостями А. В. Чепелева (дослідження в межах канди-

датської дисертації «Запобігання проникненню, виготовленню та зберіганню заборонених предметів у виправно-трудових колоніях», 1988 р.), заснованими на аналізі матеріалів розслідувань за фактами незаконних передач засудженим та отримання від них заборонених предметів, в організації каналів проникнення до ВТУ заборонених предметів беруть участь: родичі засуджених (47,5 %), їхні знайомі (7,3 %), вільнонаймані працівники (13,5 %), військовослужбовці строкової служби (3,0 %), військовослужбовці надстрокової служби (2,0 %), атестовані співробітники ВТК (2,6 %), інші особи, які мають доступ на територію виправно-трудових колоній (24,1 %)¹.

У свою чергу, згідно з дослідженням І. Ф. Обушевського «Правові та кримінологічні проблеми боротьби з незаконною передачею заборонених предметів особам, які тримаються у виправно-трудових колоніях (за матеріалами Української РСР)» (1991 р.), ученим за допомогою спеціально розробленої карти-програми отримано такі дані про особу правопорушників, притягнутих до відповідальності за вчинення незаконних передач засудженим заборонених предметів:

- родичі засуджених (27 %);
- знайомі засуджених (20 %);
- вільнонаймані співробітники ВТУ (30 %);
- військовослужбовці строкової служби (7 %);
- військовослужбовці надстрокової служби (5 %);
- атестовані співробітники ВТУ (2 %);
- інші особи, які мають доступ до ВТУ (9 %)².

Видається, що деякі розбіжності у відсотку тієї чи іншої групи серед правопорушників, які вчинили незаконні передачі заборонених предметів засудженим, можуть бути пояснені тим, що дані зазначених досліджень отримано в різні роки і в результаті вибіркового дослідження. У той же час ці дані дозволяють зробити висновок, що основними суб'єктами розглянутих правопорушень за часів СРСР були лише певні категорії громадян – родичі та знайомі засуджених, військовослужбовці внутрішніх військ МВС СРСР, вільнонаймані й атестовані співробітники ВТК, а також інші особи, які мають доступ на територію ВТК.

¹ Чепелев А. В. Предупреждение проникновения, изготовления и хранения запрещенных предметов в исправительно-трудовых колониях : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / А. В. Чепелев. – М., 1988. – С. 14.

² Обушевский И. Ф. Правовые и криминологические проблемы борьбы с незаконной передачей запрещенных предметов лицам, содержащимся в исправительно-трудовых колониях (по материалам Украинской ССР) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Обушевский Иван Федорович. – К., 1991. – С. 51–52.

Водночас реформування законодавства про кримінальну відповідальність, трансформація виправно-трудоного законодавства у кримінально-виконавче, відокремлення в 1999 р. відомства виконання покарань від МВС України, реформування правового й соціального статусу персоналу ДКВС України внесло свої корективи в досліджувані тенденції.

Зокрема, нині військовослужбовці МВС України (Національної гвардії) не несуть службу з охорони виправних колоній, в кожній установі існують відділи охорони, на які згідно з відомчими нормативно-правовими актами покладається завдання з охорони об'єктів. Відповідно, співробітники відділів охорони виправних колоній належать до персоналу УВП, а за часів СРСР, згідно з наведеними вище в порядку порівняння даними, такі особи охоплювалися посадовою категорією «військовослужбовці внутрішніх військ МВС СРСР» (як строкової, так і надстрокової служби). Тому якщо взяти до уваги, на нашу думку, найбільш репрезентативне дослідження, проведене І. Ф. Обушевським (бо воно здійснювалося за матеріалами Української РСР), то відсоток персоналу УВП за нинішніми мірками становив би 44 %, що аж на 20 % більше нинішнього показника. Таку позитивну тенденцію, на нашу думку, можна пояснити певними чинниками:

– створення при УВП відділів охорони, увільнивши від виконання функції охорони внутрішні війська МВС України, з підпорядкуванням цих відділів начальнику установи за усіма напрямками оперативно-службової діяльності, що дало змогу проводити цілеспрямовану виховну та індивідуально-профілактичну роботу зі співробітниками цих структурних підрозділів за напрямом дотримання службової дисципліни й законності. Як позитивний наслідок, якщо відсоток військовослужбовців внутрішніх військ МВС УРСР, притягнутих до відповідальності за вчинення незаконних передач засудженим заборонених предметів, за даними дослідження І. Ф. Обушевського, становив 12 %, то проведене нами дослідження виявило частку лише у 2 % співробітників відділів охорони УВП, викритих у пронесенні заборонених предметів до УВП;

– поліпшення правового та соціального захисту персоналу УВП, що стало можливим завдяки прийняттю 2005 р. Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»;

– поступова модернізація інженерно-технічної бази УВП, на виконання положень Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України¹ в частині модерні-

¹ Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 8 листоп. 2012 р. № 631/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15127.html>.

зації об'єктів інженерної інфраструктури та інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, впровадження сучасних технологій з метою створення багаторівневої системи централізованої охорони і відеомоніторингу, створення автоматизованих інформаційних та телекомунікаційних систем ДПтС України.

Збільшення частки родичів засуджених серед осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення незаконних передач засудженим заборонених предметів, можна пояснити трансформацією виправно-трудового законодавства у кримінально-виконавче з подальшою гуманізацією правового статусу засуджених до позбавлення волі в частині реалізації права на тривалі побачення, зокрема збільшення їх кількості.

Також перерозподіл відсоткових показників серед названих категорій правопорушників можна пояснити декриміналізацією ст. 183-4 КК УРСР (КК України до 2001 р.), яка стосувалася незаконної передачі заборонених предметів особам, яких тримають у виправно-трудових установах, слідчих ізоляторах, лікувально-трудових і лікувально-виховних профілакторіях (ст. 183-4), що знизило запобіжний потенціал відповідної норми, змінивши її статус з кримінально-правового на адміністративно-правовий.

Збільшення частки осіб, які мають доступ на територію УВП (особи, які використовують транспортні засоби для доставки заборонених предметів засудженим, замовники виробничої продукції УВП, представники релігійних організацій, соціальні працівники, адвокати, слідчі та інші особи, які відвідують установу), з 9 % до 11 % є не таким вже значним для обґрунтування якихось висновків, проте можемо припустити, що відбулося воно завдяки таким чинникам:

– зростання обсягів виробництва УВП, перехід їх системи господарювання від планової до ринкової економіки;

– прийняття КВК України, який вперше закріпив громадський вплив у якості одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, що змусило пенітенціарну систему стати більш відкритою, у тому числі для відвідування УВП різними особами (соціальними працівниками, представниками спостережних комісій тощо), які також трапляються серед суб'єктів вчинення правопорушень, пов'язаних з пронесенням заборонених предметів до УВП.

Розглянемо більш детально деякі соціально-демографічні та соціально-рольові ознаки, що характеризують правопорушників виділених груп.

Із числа *близьких родичів* незаконні передачі, як правило, вчиняють подружжя засуджених – 42,8 %, батько і мати – 39,2 %, рідше –

брати і сестри (18 %). Більшість із родичів – представники жіночої статі (71,4 %), зрілого віку (25–50 років – 82,1 %), з середньою і неповною середньою освітою (67,8 %), які проживають частіше в інших містах і населених пунктах (75 %), порівняно з місцем дислокації УВП. Відомо, що рівень освіти пов'язаний із культурою поведінки особистості, її моральним вихованням, соціальним статусом, колом інтересів, життєвими цінностями і можливостями їх реалізації¹. Високий освітній рівень виступає у якості антикриміногенного фактора. Чим вище рівень освіти особи, тим менш імовірно вчинення нею злочину. Виняток складають злочини у сфері економічної діяльності². На такій позиції стоїть і зарубіжна юридична наука³.

Отримані за результатами дослідження відомості про рівень освіти правопорушників, які вчиняють пронесення заборонених предметів до УВП, підтверджують цей висновок.

Що стосується правопорушників із числа *знайомих засуджених* (44,4 % із них складають колишні засуджені), то вони не мають доступу на територію УВП і вчиняють аналізовані правопорушення зазвичай шляхом перекидання через основну огорожу охоронюваного об'єкта⁴

¹ Майоров А. Методологические основы борьбы с наркотизмом в исправительных учреждениях / А. Майоров // Уголовное право. – 2005. – № 5. – С. 105.

² Коваленко В. В. Щодо сутності та визначення економічної злочинності / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 5–10 ; Копотун І. М. Кримінологічні заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із проникненням заборонених предметів до установ виконання покарань, та недозволенним (неслужбовим) зв'язкам персоналу із засудженими / І. М. Копотун // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2013. – С. 61–63.

³ Кокурин А. В. Осужденные к пожизненному лишению свободы / А. В. Кокурин, В. И. Селиверстов // По материалам специальной переписи осужденных и лиц, содержащихся под стражей, 12–18 ноября 2009 г. / под ред. д.ю.н. проф. В. И. Селиверстова. – Вып. 4. – М. : ИД «Юриспруденция», 2011. – С. 10 ; Шнайдер Г. И. Криминология / Г. И. Шнайдер ; под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова ; пер. с нем. – М. : Изд. группа «Прогресс»–«Универс», 1994. – С. 18.

⁴ До Кременчуцької ВК управління ДПтС у Полтавській області (№ 69) намагалися здійснити перекид заборонених речей // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/736866> ; На територію Бучанської виправної колонії (№ 85), що на Київщині, намагались перекинути заборонену речовину // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/737403;jsessionid=0DA4AA53AE0BC44ABF01597C10F879C7>.

або маскуючи їх у передачах, посилках, бандеролях¹.

Атестовані співробітники УВП. Серед атестованих співробітників УВП, викритих у фактах пронесення до УВП заборонених предметів, усі винні належали до категорії персоналу – особи рядового, молодшого та середнього начальницького складу, що, з одного боку, можна пояснити нетривалим досвідом роботи, а з іншого – нижчим рівнем матеріального забезпечення порівняно з особами старшого начальницького складу.

Особи рядового, молодшого та середнього начальницького складу за займаною посадою розподілилися таким чином:

- 43 % – молодші інспектори відділу нагляду і безпеки;
- 24 % – начальники відділень СПС;
- 15 % – молодші інспектори відділу охорони;
- 14 % – виробничий персонал;
- 4 % – чергові помічники начальника установи (ЧПНУ);

Віковий розподіл цієї категорії правопорушників має такий вигляд:

- до 25 років – 17 %;
- 26–30 років – 39 %;
- 31–40 років – 33 %;
- 41–45 років – 11 %.

За строком служби у ДКВС України правопорушники розподілилися таким чином:

- до 3 років – 28 %;
- від 3 до 5 років – 37 %;
- від 5 до 10 років – 23 %;
- понад 10 років – 12 %.

Диференціація правопорушників за рівнем освіти має такий вигляд:

- середня (загальна) – 29 %;
- середня (спеціальна) – 35 %;
- неповна вища – 17 %;
- повна вища – 19 %.

¹ Івано-Франківщина : до Коломийської ВК (№ 41) не потрапили заборонені предмети // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/736910> ; При спробі доставки було вилучено заборонені предмети в Івано-Франківському СІЗО облуправління ДПтС // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/737409;jsessionid=0DA4AA53AE0BC44ABF01597C10F879C7>.

Загальновідомою є антикриміногенна роль сім'ї. Сімейний стан і його зміна в осіб, які вчинили злочини, впливає на формування особистісних якостей; на спрямованість і стійкість злочинної поведінки... У цілому поширеність злочинності серед осіб, які мають сім'ю, нижче, ніж серед холостяків і самотніх. У більшості випадків сім'я стимулює позитивну поведінку, здійснює соціальний контроль¹.

Проведене дослідження показало, що частка атестованих співробітників УВП, одружених на момент вчинення правопорушення, пов'язаного з пронесенням заборонених предметів до УВП, перевищує частку співробітників, що не мають сім'ї (79 % проти 21 %).

У літературі поширена думка, згідно з якою на вчинення злочину, як правило, йдуть особи, які не мають сім'ї, які не відчувають її позитивного впливу, не замислюються про наслідки, що настають від вчиненого ними діяння, для близьких. Разом із тим слід зазначити, що дане положення не застосовується до осіб, які вчиняють правопорушення, пов'язані з пронесенням заборонених предметів до УВП. Відповідь на це питання знаходимо в емпіричній базі нашого дослідження.

Зокрема, аналіз адміністративних і кримінальних проваджень щодо протиправних дій, пов'язаних з доставкою до УВП заборонених предметів, за період 2010–2015 рр., свідчить, що низька заробітна плата, відсутність додаткових джерел доходів у більшості випадків провокували сімейні скандали, з'ясування стосунків, взаємні звинувачення між подружжям. Неможливість задовольнити сімейні потреби законними засобами часто сприяли виникненню у співробітників УВП протиправного (у т. ч. злочинного) умислу на вчинення досліджуваних правопорушень.

Зазначене співвідношення в показниках сімейного стану (79 % проти 21 %) викритих правопорушників говорить про те, що існування сімейних відносин не було стримуючим фактором, що чинить позитивний вплив на поведінку співробітників УВП. Результати інших досліджень особи правопорушників із числа персоналу ДКВС України також підтверджують високу питому вагу осіб, які перебувають у шлюбі².

Слід наголосити, що схожі висновки отримано дослідниками кримінологічних засад запобігання злочинам корупційної спрямованості у

¹ Кримінологія : учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, В. В. Лунеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2004. – С. 127.

² Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / [Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. – К. : Атіка, 2012. – 368 с ; Лазаренко В. В. Кримінологічна характеристика особи працівника кримінально-виконавчої установи, який вчиняє злочини у сфері службової діяльності / В. В. Лазаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С. 88–91.

пенітенціарній системі України¹. Зазначене свідчить про тісний взаємозв'язок механізмів злочинної поведінки особи, яка вчиняє пронесення заборонених предметів до УВП, й особи корупціонера-пенітенціариста. Схожі тенденції мають місце і в зарубіжній пенітенціарній практиці².

Поряд з іншими детермінантами досліджуваних правопорушень схильність до їх вчинення як в атестованих, так і у вільнонайманих співробітників УВП зумовлена їх індивідуальними психологічними якостями, які реалізуються в їх професійній діяльності (необережність, некритичність, брак досвіду, схильність до ризику, безтурботність, яка часом переростає у службову недбалість, та ін.).

Проведені нами дослідження проблеми попередження надходження до УВП наркотиків показали, що в незаконні зв'язки із засудженими залучаються співробітники з низькими моральними якостями, які мають корисливі установки, прагнуть використовувати своє службове становище для отримання матеріальної вигоди. Тому ми не згодні з думкою А. В. Чепелева про те, що встановленню таких зв'язків сприяють постійне спілкування співробітників із засудженими, «зараження» співробітників злочинною ідеологією, їх професійна деформація³. За нашими даними, в числі осіб, викритих у доставці наркотиків засудженим, працювали в УВП до одного року – 50 %, до двох років – 16,6 %. Тобто ні про яку професійну деградацію мови бути не може, оскільки зазначеного часу недостатньо для професійного становлення співробітника. Вікові рівні викритих у злочинній діяльності склали: 58,3 % – від 22 до 24 років; 33,3 % – від 25 до 32 років; 8,4 % – від 33 до 55 років.

Отримані дані дають підстави зробити такі висновки: а) серед зазначених правопорушників переважають особи, які мають більш тісні контакти із засудженими (молодші інспектори відділу нагляду і безпеки, начальники відділень СПС, виробничий персонал) і виконують, як правило, наглядові, виховні та виробничі функції; б) абсолютна більшість серед цієї категорії правопорушників припадає на осіб молодого віку (56 % – до 30 років), які прослужили в ДКВС України до п'яти років (65 %).

Урахування наведених даних має певне значення для профілакти-

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам корупційної спрямованості у пенітенціарній системі України : навч. посібник / І. Г. Богатирьов, В. О. Лисенко. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 96–97.

² Пенитенциарная криминология : учебник / под ред. Ю. М. Антоныяна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – С. 551–556.

³ Чепелев А. В. Предупреждение незаконных связей с осужденными (вопросы правоприменения) : учеб. пособие / Чепелев А. В. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1991. – С. 28.

ки правопорушень, вчинюваних згаданою категорією осіб. Перш за все це стосується посилення контролю за їх спілкуванням із засудженими, правової пропаганди – роз'яснення норм про відповідальність за вчинення незаконних передач, активізації виховної роботи зі співробітниками, які мають нетривалий стаж роботи в УВП.

Вільнонаймані співробітники УВП. За родом діяльності правопорушники даної категорії розподілилися таким чином: 43 % – старші майстри і майстри виробництва; 26 % – медичні працівники; 17 % – водії; 9 % – спеціалісти ІТЗО; 5 % – інші категорії (завідувачі складами, вантажники, електрики та ін.). За віком: до 25 років – 33 %; 26–30 років – 24 %; 31–40 років – 19 %; 41–50 років – 17 %; понад 50 років – 7 %. За рівнем освіти встановлено таку диференціацію правопорушників серед цієї категорії персоналу УВП: вища (як повна, так і неповна) – 22 %; середня спеціальна – 41 %; середня загальна – 32 %; неповна середня – 5 %. За строком роботи у ДКВС України: до 3 років – 54 %; від 3 до 5 років – 18 %; від 5 до 10 років – 16 %; понад 10 років – 12 %. За сімейним станом: 68 % – мають сім'ю, 32 % – не мають сім'ї.

На підставі цих даних можна зробити висновок, що більшість правопорушників зазначеної групи нетривалий час працюють у ДКВС України (до 3 років – 54 %), мають інтенсивні контакти із засудженими під час виконання своїх службових обов'язків.

Профілактика незаконних передач засудженим заборонених предметів серед цієї категорії осіб має бути спрямована на посилення контролю за їх контактами із засудженими (зокрема, з боку чергової зміни), роботу кадрових апаратів із підбору та заміщення інших осіб на посади вільнонайманих працівників, правову роботу серед них, роз'яснення норм про відповідальність за незаконні передачі засудженим заборонених предметів.

Серед правопорушників з числа *інших осіб*, які мають періодичний доступ на територію УВП, виявлено такі категорії: представники підприємств та організацій, пов'язаних з УВП спільною виробничою діяльністю (водії, експедитори та ін. – 74,3 %), вчителі та викладачі шкіл і професійних училищ УВП (18,4 %), а також інші категорії осіб, які сумарно становлять 7,3 % в межах цієї групи правопорушників – представники релігійних організацій, соціальні працівники, адвокати, слідчі.

Отже, проведення кримінологічної характеристики проникнення заборонених предметів до УВП дозволило вести мову про таке.

Установлено, що злочини у сфері обігу наркотичних засобів у структурі усієї злочинності в УВП та слідчих ізоляторах становлять значну частку (до 34,2 %), однак при цьому характеризуються високим

ступенем латентності.

Протягом 2008–2015 рр. відбувалася динаміка щодо зростання рівня вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів у структурі усєї злочинності в УВП та слідчих ізоляторах: з 28 злочинів у 2008 р. до 188 – у 2012 р., або на 570 %. За останній рік відбулося незначне зменшення цього рівня із 188 до 167 злочинів, тобто на 11,2 %. Проте це аж ніяк не свідчить про задовільний рівень запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів у пенітенціарній системі. Найвищу питому вагу злочинів у сфері обігу наркотичних засобів у структурі усєї злочинності в УВП та слідчих ізоляторах зафіксовано у 2011 р. – 34,2 %, що пояснюється значною кількістю таких злочинів, учинених у 2011 р. (159), та порівняно незначною (у співвідношенні з іншими роками) кількістю злочинів по усій пенітенціарній системі за вказаний рік (465). Протягом 2008–2015 рр. тенденція проникнення та виявлення заборонених (колючо-ріжучих) предметів до УВП має таку динаміку: 2008 р. – у зонах, що охороняються, вилучено 1412 одиниць колючо-ріжучих предметів, кримінальна справа за ст. 263 КК України (незаконне виготовлення та носіння холодної зброї) порушена тільки одна; 2009 р. – вилучено 718 одиниць колючо-ріжучих предметів, порушено 1 кримінальну справу за ст. 263 КК України; 2010 р. – вилучено 1432 одиниці колючо-ріжучих предметів, кримінальних справ за ст. 263 КК України не порушено; 2012 р. – вилучено 2322 одиниці колючо-ріжучих предметів, порушено 5 кримінальних справ за ст. 263 КК України; 2013 р. – вилучено 3089 одиниць колючо-ріжучих предметів.

Запропоновано багаторівневий підхід до виявлення причин і умов проникнення заборонених предметів до УВП та обґрунтовано їх поділ на внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні) причини і умови, що, на нашу думку, у більшому ступені дозволяє деталізувати об'єкт запобіжного впливу.

Внутрішньою (суб'єктивною) причиною проникнення заборонених предметів до УВП є: 1) з боку засуджених (їх угруповань негативної спрямованості) – мотивація на придбання наркотиків, зброї, грошей тощо; 2) з боку осіб, які здійснюють пронесення заборонених предметів до УВП, – відповідна правовому статусу мотивація особи, яка здійснює таке пронесення. Щодо внутрішніх (суб'єктивних) умов проникнення заборонених предметів до УВП нами встановлено психічне та психофізіологічне середовище засуджених, з одного боку, а з іншого – осіб, які проносять ці предмети, якщо суб'єкти одноособові, якщо ж це групи, то – їх соціально-психологічне середовище. Доведено, що зовнішні (об'єктивні) причини проникнення заборонених предметів

до УВП пов'язані зі стабільно-нелегальною «постачальницькою» криміногенною ситуацією, що характеризується досить тривалою, протиправною взаємодією осіб, що проносять заборонені речовини, та засуджених, які їх отримують. Виділено ознаки (риси) такої протиправної взаємодії: 1) вона спрямована на подолання будь-яких перешкод; 2) спеціалізація; 3) конспірація. До зовнішніх причин також належать технічні умови (відсутність або технічна недосконалість відповідних засобів охорони й нагляду в УВП), організаційно-управлінські недоліки (неналежний рівень організації та здійснення оперативно-розшукової діяльності, соціально-виховної, індивідуально-профілактичної роботи, хиби в кадровому забезпеченні тощо).

Наголошено, що знання причинного механізму проникнення заборонених речовин та предметів до УВП, орієнтація на їх послідовне усунення, нейтралізацію або компенсацію сприятимуть зменшенню кількості випадків проникнення заборонених речей, речовин, предметів, документів при виконанні покарань, а також кількості тяжких злочинів, учинених унаслідок проникнення заборонених речей та предметів до УВП, та недозволених зв'язків персоналу із засудженими.

Визначено, що суттєвою особливістю різних видів проникнення заборонених предметів на територію УВП є те, що при цьому задіяні, щонайменше, два суб'єкти – особа, що проносить, перекидає заборонені предмети, або група, організація, яка це виконує, та особа чи угруповання, що отримують ці предмети. Дослідженням матеріалів адміністративних і кримінальних проваджень установлено, що основними суб'єктами протиправних дій, пов'язаних із доставкою до УВП заборонених предметів, є близькі родичі засуджених та персонал УВП.

Розділ 3

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

3.1. Загальносоціальні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань

Історія суспільного розвитку свідчить про те, що існує два основних способи протидії злочинним діянням: покарання за вчинені злочини та запобігання злочинам. Покарання є ефективним заходом виховного впливу на осіб, які вчиняють протиправні діяння, проте воно застосовується лише після вчинення злочину, коли громадянинові, суспільству і державі вже завдано значної, часто непоправної шкоди. Тим часом держава і суспільство зацікавлені в тому, щоб ці негативні наслідки були усунені.

В.М. Куц запропонував достатньо нетипове визначення поняття злочинності – це обумовлені внутрішніми й зовнішніми детермінантами а) людська схильність до вчинення кримінальних правопорушень та б) прояви цієї схильності у вигляді таких правопорушень, що піддаються кількісно-якісній інтерпретації. Протидія злочинності – це складне соціально-правове явище та поняття про нього, в якому відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх вчинення. Сутність злочинності полягає у психологічно й соціально обумовленій схильності людей до вчинення кримінальних правопорушень та їх фактичному вчиненні, що обумовлює необхідність протидії проявам злочинності у вигляді трирівневого (загальносоціального; спеціально-кримінологічного; кримінально-юстиційного) запобігання кримінальним правопорушенням та реагування на їх вчинення¹.

Таким чином, найбільш адекватною реакцією на протиправні діяння, безумовно, слід розглядати діяльність із запобігання злочинам до

¹ Куц В. М. Сучасні уявлення про сутність злочинності та протидію її проявам / В. М. Куц // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 берез. 2017 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 155–158.

їх вчинення. Ідеї про необхідність запобігання злочинам висувалися ще на ранніх етапах цивілізації. Так, Платон закликав законодавця створювати закони, котрі відвертали б від злочину тих, хто може зробитися злочинцем. Аристотель вважав, що запобігання злочинам – це перш за все боротьба із зіпсованими, що суперечать розуму звичками і смаками¹. Подібні думки про необхідність профілактики протиправних діянь простежуються і в роботах інших дослідників².

Найбільш продуктивний розвиток ідеї про запобігання злочинності отримали в ХХ ст., коли були розроблені теоретичні основи даної діяльності. У цей же період відбувається широке застосування запобіжних заходів у боротьбі зі злочинними проявами.

Як і багато інших визначень у кримінології, запобігання злочинності належить до числа питань, що мають дискусійний характер. Найбільш традиційною вважається точка зору, згідно з якою запобігання злочинності – це багаторівнева система державних та громадських заходів, спрямована на усунення, ослаблення або нейтралізацію причин і умов злочинності³.

Можемо погодитися із ученими, які вважають, що діяльність із запобігання проникненню заборонених предметів до УВП має структуру та схему організації, аналогічну запобіжній діяльності щодо злочинності загалом. Запобіжний вплив на причини та умови проникнення заборонених предметів до УВП можуть чинити не тільки заходи, спеціально на це спрямовані, що мають функціонально запобіжне призначення саме стосовно злочинності, а й ті, що мають інші цілі, але посередньо чинять вплив на її детермінанти. Отже, заходи із запобігання злочинності за ознакою цільового призначення поділяють на такі:

– цільові, або спеціально-кримінологічні, що мають спеціальну мету запобігання злочинності;

– загальносоціальні, здійснення яких спрямовується на вирішення інших соціальних потреб, але побічно мають ефект і запобігання злочинності⁴.

Різниця між ними полягає в тому, що перші безпосередньо впли-

¹ Курс советской криминологии. Предупреждение преступности. – М. : Юрид. лит., 1986. – С. 3.

² Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. – М. : Стелс, 1995. – С. 150 ; Монтескье Ш. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М., 1955. – С. 231.

³ Теоретические основы предупреждения преступлений / отв. ред. Звирбуль В.К. и др. – М., 1977. – С. 30.

⁴ Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посібник / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін. ; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 117.

вають на причини та умови, які зумовлюють наявний стан злочинності та окремих її блоків, із метою їх усунення, нейтралізації чи обмеження, тоді як другі спрямовані на позитивний розвиток усієї соціально-економічної системи, і цим сприяють скороченню злочинності.

Більш класичний підхід у кримінологічній науці полягає в тому, що загальним для кримінологів є виділення трьох основних складових системи запобігання злочинам: загальне запобігання (загальносоціальний рівень), спеціально-кримінологічне запобігання (спеціальний рівень) та індивідуальне запобігання (індивідуальний рівень)¹. Слід наголосити, що подібна диференціація рівнів запобіжної діяльності властива і злочинам та іншим правопорушенням, що вчиняються у кримінально-виконавчій сфері.

Спеціальне (кримінологічне) запобігання – це специфічна сфера профілактичної діяльності, що проводиться в УВП оперативними відділами та службами власної безпеки, щоб відвернути замислювані злочини або припинити розпочаті злочинні посягання з використанням правових та інших методів впливу на конкретних осіб². В силу того, що службові злочини, котрі вчиняються співробітниками УВП, як й інші людські вчинки, являють собою результат взаємодії індивідуальних властивостей особистості й об'єктивної ситуації, індивідуальне запобігання злочинам у пенітенціарних установах пов'язано із застосуванням комплексу заходів психолого-педагогічного, виховного, організаційно-правового та режимно-оперативного характеру. Наведені положення щодо запобігання службовій злочинності у кримінально-виконавчій сфері прямо стосуються предмета нашого дослідження, оскільки названий тип кримінально караної поведінки виступає однією з детермінант проникнення заборонених предметів до УВП.

На думку О. М. Джужа, загальносоціальні заходи спрямовані на вдосконалення економіки, підвищення матеріального добробуту населення, розвиток демократії і суспільної активності людей, ріст культури народу³. Такі заходи застосовуються як на території усієї країни, так і на

¹ Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – С. 95.

² Еремкин М. П. Предупреждение служебных преступлений в ИУ / М. П. Еремкин // Пенитенциарная криминология : учебник ; под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – С. 561, 565.

³ Джужа О. М. Запобігання поширенню СНІДу правовими засобами (правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аспект) / О.М. Джужа. – К., НАВСУ, 1994. – С. 137.

території окремої адміністративної одиниці; як до усього населення, так і окремої його частини. Заходи загальносоціального характеру не мають спеціального завдання запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, проте їх реалізація суттєво може вплинути на рівень, динаміку та структуру цих правопорушень, оскільки буде створювати умови, які будуть нейтралізовувати, блокувати і повністю унеможлиблювати дію факторів, що зумовлюють формування протиправної поведінки, пов'язаної з обігом заборонених предметів в УВП.

Джерелами виникнення криміногенних ситуацій можуть бути:

а) раніше попередньо створені самими злочинцями ситуації для полегшення вчинення злочину;

б) ситуації, утворені самими злочинцями, але без попереднього наміру (приведення себе у стан алкогольного або наркотичного сп'яніння);

в) ситуації, що виникли в разі збігу обставин, а також спричинені стихійними силами або діями інших осіб;

г) ситуації, що виникають у разі аморальних або протиправних дій інших осіб¹.

Під заходами загальносоціального запобігання зазвичай розуміють таку сукупність заходів, що здійснюються державою в економічній, політичній, духовній та інших сферах, при якій опосередковано відбувається обмеження виникнення й розвитку криміногенних процесів у державі та суспільстві, в тому числі й системі органів і установ ДКВС України. Безперечно, що запобігання проникненню заборонених предметів до УВП має здійснюватися в контексті загального запобігання злочинності в цілому та пенітенціарній зокрема. Як вже зазначалося, органи і установи ДКВС України є соціальною організацією і як елемент соціуму вони зазнають усіх негативних недоліків, наявних у суспільстві. У цьому зв'язку слід зазначити, що не можна запобігати проникненню заборонених предметів до УВП окремо, відокремлено, не здійснюючи аналогічні заходи щодо злочинності в інших сферах суспільного життя. Дане твердження переконливо підтверджується результатами нашого дослідження. Більшість опитаних нами співробітників УВП (76,1 %) вважають, що в першу чергу необхідні кроки з протидії злочинності в усіх сферах соціального життя держави і суспільства, що, безперечно, сприятливо вплине на запобігання досліджуваним правопорушенням в УВП.

Тому для запобігання проникненню заборонених предметів до

¹ Профілактика злочинів : підручник / Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – С. 575.

УВП ключове значення мають великомасштабні загальнодержавні заходи, а саме: належне фінансування пенітенціарної системи, соціально-правовий захист персоналу ДКВС України, оптимізація законодавства у сфері виконання та відбування покарань і т. п.

Саме підхід, що включає в систему запобігання злочинності загальносоціальні заходи, дозволяє, на наш погляд, визначити усі види і форми превенції, а також розглядати таке запобігання як цілісний, системний соціальний процес, усі ланки якого взаємопов'язані.

Раніше, борючись зі злочинністю, суспільство ставило перед собою нездійсненну мету її викорінення; нині ми можемо говорити про те, що головною метою боротьби зі злочинністю є скорочення злочинності і стримування її на можливо мінімальному рівні, а також зміна структури злочинності.

У попередніх розділах дослідження нами наголошувалося на тому, що проникнення заборонених предметів до УВП часто спричиняється корупційними зв'язками персоналу установ і засуджених та їх родичів. Вважаємо, що цьому аспекту має бути приділено першочергову увагу при реалізації загальносоціальних заходів запобігання, оскільки це напрям є більш адресним з усіх проявів проникнення заборонених предметів до УВП.

Оскільки запобігання корупційним проявам у системі ДКВС України є діяльністю держави та її органів (зокрема ДПтС України) щодо впливу на реальні криміногенні чинники, то відповідно з ними і з урахуванням заходів, пропонованих у кримінологічній літературі, ми спробуємо розглянути загальносоціальні заходи запобігання зазначеним недозволенним, у т. ч. корупційним, зв'язкам персоналу УВП, що у підсумку зумовлює проникнення заборонених предметів до засуджених. Умовно виділивши в якості основної причини корупційних зв'язків у системі органів і установ виконання покарань соціально-економічні фактори, ми вважаємо, що держава та її органи в першу чергу повинні впливати саме на них. На соціально-економічні причини корупції та інших форм корисливих зловживань по службі слід впливати саме в цій сфері шляхом усунення недосконалості оплати праці посадових осіб, які перебувають на державній службі; шляхом надання та забезпечення додаткових соціальних прав і гарантій. Ще в 1807 р. видатний німецький юрист А. Фейєрбах зазначав, що в основі відновлення гідності й чистоти державної служби лежать переважно поліпшення становища чиновників, турбота про їх пристойне існування, за допомогою призначення жалу-

вання, відповідного потребам часу¹. Цієї самої точки зору дотримувалися в подальшому і вітчизняні вчені-правознавці².

Нині ставиться питання про необхідність наукової розробки системи заробітної плати для державних службовців різних категорій залежно від складності роботи, кваліфікації працівника, ефективності його діяльності багатьма фахівцями в галузі управління, в тому числі і юристами. Вони вказують, що заробітна плата символізує оцінку державою праці у сфері управління, і вона впливає на рівень престижу професії, на розподіл трудових ресурсів³. Які ж вимоги до заробітної плати мають бути в даний час? На нашу думку, такі вимоги були вже давно сформульовані в юридичній науці. Зокрема, заробітна плата має бути: 1) достатньою для забезпечення сім'ї державного службовця відповідно до його посадового становища; 2) достатньою для виховання дітей; 3) достатньою, щоб могла забезпечити на певний строк дружину і дітей у разі смерті службовця; 4) при проходженні служби в одному і тому самому відомстві з переходом з нижчої посади на вищу, заробітна плата має збільшуватися; 5) для однієї і тієї самої посади необхідно встановлювати різні посадові оклади, щоб у вигляді заохочення по службі можливі були переведення з нижчої посади на вищу, не завжди здійсненні й бажані, а й переведення з нижчого на вищий посадовий оклад; 6) збільшення заробітної плати зі збільшенням строку служби на державній службі; 7) окрім заробітної плати, необхідно заохочувати преміями за якість роботи⁴.

Частково на ці вимоги вказують і вчені теперішнього часу⁵. Ці вимоги достатні для вирішення питань про заробітну плату, проте ними не вичерпується весь комплекс соціально-економічних заходів.

Водночас слід наголосити, що навіть у випадку суттєвого поліпшення соціально-економічного забезпечення персоналу ДКВС України

¹ Фейербах А. О подкупе / А. Фейербах; Перевод с немецкого Е. П. Анциферовой // Журнал гражданского и уголовного права. Кн. 6. СПб., 1884. – С. 65.

² Анциферов К. Взятничество в истории русского законодательства (до периода сводов) / К. Анциферов // Журнал гражданского и уголовного права. Кн. 2. СПб., 1884. – С. 42 ; Каминский А. Искоренение лихоимства / А. Каминский // Вестник полиции. – 1916. - № 19. – С. 536.

³ Роша А. Н. Стимулирование служебной деятельности работника милиции: учебное пособие / А.Н. Роша. – М. 1991. – С. 30, 37.

⁴ Временник Демидовского юридического лицея. Кн. 54. Ярославль, 1891. – С. 49.

⁵ Кримінологічні засади запобігання злочинам корупційної спрямованості у пенітенціарній системі України : навч. посіб. / І. Г. Богатирьов, В. О. Лисенко. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 196 с ; Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Мельник Микола Іванович. – К., 2002. – 392 с.

все ж таки знайдуться і «патологічні корупціонери», які і при поліпшенні їх матеріального становища все ж отримуватимуть не передбачені законом винагороди, тому до них необхідно застосовувати спеціальні запобіжні заходи.

На правові фактори, що детермінують посадові зловживання, необхідно впливати шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Органам і УВП у системі запобігання злочинності і в системі самих правоохоронних органів відводиться особлива роль. Це пояснюється обсягом покладених на них обов'язків, самих різноманітних порівняно з тими, які притаманні іншим правоохоронним органам.

Слід зауважити, що стан злочинності (переважно рецидивної, постпенітенціарної) в державі залежить не тільки від ефективності діяльності органів і установ ДКВС України та інших правоохоронних структур. Названі органи і установи, виходячи зі свого соціального призначення, виконуваних функцій, не можуть впливати на увесь комплекс недоліків і протиріч соціального розвитку, що впливають на злочинність. Нині тільки великомасштабні загальносоціальні заходи здатні знизити рівень злочинності. У цьому зв'язку оцінювати діяльність органів і установ ДКВС України слід не за станом та рівнем постпенітенціарної злочинності в державі, а за конкретними показниками їх роботи (залучення засуджених до виробничої діяльності, обсяг вироблених за участю засуджених продукції, фінансові результати трудової діяльності засуджених в установі; рівень ресоціалізації засуджених тощо)¹. До числа таких показників слід віднести і кількість правопорушень (у т. ч. злочинів), пов'язаних із проникненням заборонених предметів до УВП, зокрема вчинених самими співробітниками цих установ.

Разом з тим реформування правоохоронних органів протягом останніх двох років, так званий «Закон Савченко», анексія АР Крим, тимчасова окупація частини Сходу України та інші фактори призвели до небаченого за всі роки незалежності росту рецидивної злочинності. Більш того, лише незначна частина засуджених з цих територій виявила бажання відбувати покарання на території України, у зв'язку із цим про стан протидії проникненню заборонених предметів саме до таких УВП ми можемо вести мову досить умовно з великим ступенем ймовірності. Однозначним є те, що кількість УВП скоротилася, якщо порівнювати її з 2014 роком.

У зв'язку із цим цікавими є результати дослідження, проведеного

¹ Богатирьов І. Г. Пенітенціарні установи України (теоретико-правове дослідження) : наукове видання (трьома мовами) / Богатирьов І. Г. – К., 2013. – С. 127–128.

О.П. Горохом¹. Ретроспективний погляд на практику застосування норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням протягом 1996–2015 рр. дозволяє констатувати певну динаміку у цій сфері. У 1996 р. частка таких осіб становила 36,9 %; у 1997 р. – 38,7 %; у 1998 р. – 40,3 %; у 1999 р. – 43,5 %; у 2000 р. – 46 %; у 2001 р. – 47,5 %; у 2002 р. – 55,8 %; у 2003 р. – 53,8 %; у 2004 р. – 54, 8 %; у 2005 р. – 52,7 %; у 2006 р. – 58,7 %; у 2007 р. – 55,3 %; у 2008 р. – 52,2 %; у 2009 р. – 48,2 %; у 2010 р. – 47,4 %; у 2011 р. – 41,8 %; у 2012 р. – 41, 7 %; у 2013 р. – 41,9 %; у 2014 р. – 39,4 %; у 2015 р. – 42,7 %. Наведені показники свідчать про те, що кількість звільнених від відбування покарання з випробуванням серед усіх засуджених у порівнянному періоді постійно зростала і досягла пікової межі у 2006 р. з показником 58,7 % осіб.

За такої судової практики – застосування норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням, що мало бути винятком для більшості винуватих, перетворилося в закономірний правовий наслідок вчинення злочину. Це пояснюється не лише занадто суворими санкціями окремих статей Особливої частини КК України, а й переповненням установ виконання покарання у той період і подекуди корумпованістю суддів. Водночас значне зменшення кількості осіб, до яких суди застосовували ст. 75 КК України починаючи з 2008 р., можна пояснити, на нашу думку, масштабними змінами у кримінальному законодавстві, що відбулися завдяки Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» (реєстр. № 270-IV). Цим Законом було внесено зміни не лише до норм Особливої частини (санкції відповідних норм були доповнені менш суворими видами покарання – штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, арештом, обмеженням волі, в інших санкціях – виключено, знижено нижню та/або верхню межі покарань у виді обмеження волі, позбавлення волі на певний строк), а й до норм Загальної частини Кримінального кодексу України (статей 45, 46, ч. 1 ст. 97, ч. 4 ст. 53, статей 65, 66, 68, 691 КК). Подальший аналіз даних ДСА України свідчить про те, що у 2015 р. найчастіше суди звільняли від відбування покарання з випробуванням засуджених за злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (89,8 % осіб від усіх засу-

¹ Горох О. П. Гуманізація кримінальної відповідальності шляхом звільнення від покарання / О. П. Горох // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства : матеріали Міжнарод. наук.-практ. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ : РВВ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 42–51.

джених за ці злочини); злочини проти волі, честі та гідності особи (70,2 % винуватих); злочини проти громадської безпеки (64,3 % осіб); злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (61,3 % винуватих); і, як не дивно, злочини проти національної безпеки (61,3 % винуватих). У межах проведеного аналізу можна також виокремити «норми-рекордсмени» за кількістю звільнених від відбування покарання з випробуванням (до усіх або більше 95 % засуджених було застосовано ст. 75 КК України). Констатуємо, ст. 75 КК України застосовувалася майже до усіх засуджених за таке: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (частини 2, 3 ст. 109 КК України), незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 1 ст. 146 КК України); торгівля людьми або інша незаконна угода щодо викрадення людини (ч. 1 ст. 149 КК України); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (частини 1, 2 ст. 256 КК України); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (частини 1–3 ст. 303 КК України); ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК України); службове підроблення, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 366 КК України). Аналізовані статистичні дані піднімають на поверхню проблему обґрунтованості санкцій за ці злочини. Фактична караність, як відомо, є індикатором обґрунтованості та доцільності надання законодавцем злочину певного виду та міри покарання. Дослідивши фактичну караність, у подальшому можна зробити висновок про відповідність судової практики у сфері призначення покарання за певні злочини політиці законодавця щодо встановлення меж караності за ці злочини, зрозуміти чи є обґрунтованими санкції. Так, якщо в цілому конкретні призначені судами покарання за певні злочини відбуваються (виконуються) засудженими переважно реально, то це свідчить про узгодженість санкції в аналізованому аспекті. Якщо ж у більшості випадків при ухваленні вироку норми про звільнення від відбування покарання за конкретні злочини переважають у правозастосуванні, це може свідчити про надмірність санкції кримінально-правової норми.

Фактична відмова судів від застосування покарань за певні види злочинів та «перекуси» у застосуванні ст. 75 КК України суттєво знижують можливість реалізації соціальної функції кримінального права. Способами вирішення цієї проблеми є доповнення санкцій певних кримінально-правових норм покараннями, альтернативними позбавленню волі (штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, обме-

женням волі, арештом), а також збільшення у певних санкціях нижніх меж покарання у виді позбавлення волі на строк більше 5 років (як це було зроблено Законом України № 3826-VI від 6 жовтня 2011 р. в санкціях за злочини, передбачені ч. 2 ст. 306, ч. 2 ст. 307 КК України). У контексті аналізованого не можна оминати також увагою і застосування у судовій практиці протягом 2015–2016 рр. норм про звільнення від покарання у порядку зарахування у строк покарання попереднього ув'язнення (ч. 5 ст. 72 КК України). Ці гуманні «прогресивні» положення з'явилися у Кримінальному кодексі України завдяки «Закону Савченко». За даними Державної пенітенціарної служби України, станом на вересень 2016 р. під дію цього Закону вже потрапило 49 689 осіб, у тому числі 6 911 осіб були звільнені з місць позбавлення волі. Серед цих осіб: 913 вбивць, 577 засуджених за нанесення тяжких тілесних ушкоджень, 1232 розбійники, 966 грабіжників, 1677 крадіїв, 743 засуджених за «наркологічні» злочини.

Запобігання правопорушенням з боку співробітників органів і установ виконання покарань є діяльністю державних і громадських органів щодо здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов цих правопорушень, із метою зниження їх рівня і зміни структури.

Серед першочергових заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, коли суб'єктами правопорушень виступають співробітники цих установ, більшість опитаних нами респондентів (65,8 %) назвали поліпшення матеріального становища співробітників УВП. У числі інших респонденти виділили такі: оперативно-розшукове перекриття співробітників, схильних до встановлення недозволених (неслужбових) зв'язків із засудженими (41,2 %); більш якісний добір кандидатів на службу в УВП (30,0 %); посилення суворості відповідальності за пронесення заборонених предметів в УВП (13,5 %).

У контексті вироблення загальносоціальних заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП важлива роль має відводитися підвищенню рівня професійної компетентності співробітників цих установ. Адже як справедливо зазначають вітчизняні дослідники пенітенціарної злочинності, низький рівень організації професійної підготовки та підвищення професійної майстерності співробітників є однією з детермінант учинення злочинів у виправних колоніях¹.

Організація процесу виконання покарання у виді позбавлення волі

¹ Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – С. 209–211.

базується на поліфункціональній основі, тобто діяльність УВП є багатofункціональною і включає в себе різні напрями. Кожному з них притаманна своя професійна приналежність персоналу, який об'єднується нею у відповідні структурні підрозділи. Виконання даного виду покарання забезпечується реалізацією таких функцій діяльності, як організація режиму (нагляду, безпеки, охорони), оперативно-розшукової діяльності, соціально-виховної роботи із засудженими, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених, виробничо-господарської діяльності, матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених.

Ураховуючи порушені нами проблеми, Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України з метою удосконалення кадрового забезпечення кримінально-виконавчої системи передбачає вжиття комплексу заходів із подальшого розвитку структури професійної освіти персоналу ДКВС України, підвищення якості навчальних програм у сфері юриспруденції, економіки, державного управління, посилення антикорупційної та кримінологічної спрямованості у навчальних програмах додаткової професійної освіти працівників кримінально-виконавчої системи, у т. ч. визначення особливостей підготовки персоналу УВП до роботи із запобігання різним злочинним проявам серед засуджених. Безумовно, в умовах реформування ДКВС України потреба у спеціалістах та їх ефективній підготовці й перепідготовці буде зростати.

В Україні, як відомо, пенітенціарне відомство було виведено зі складу МВС в окрему структуру – ДДУПВП – у 1999 р. А з 2009 р. координація діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, здійснюється Міністерством юстиції України. Тому пройдений період був пов'язаний із проходженням адаптації в єдиній системі органів юстиції. У руслі цього процесу співробітниками кадрових апаратів ДКВС України було виконано певну роботу з підбору й розстановки кадрів і виховання особового складу в нових умовах. Серйозною проблемою виявилася потреба в забезпеченні профільної підготовки співробітників оперативних і режимних служб.

На жаль, у 1999 р. Київський інститут внутрішніх справ призупинив набір на факультет підготовки та перепідготовки співробітників органів і установ виконання покарань. Ця подія суттєво вплинула на кадровий потенціал пенітенціарної системи України¹.

¹ Богатирьов І. Г. Державна кримінально-виконавча служба України (історія та сучасність) / І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова. – Д. : ПП «Ліра ЛТД», 2007. – С. 32, 33.

Для підготовки кадрів кримінально-виконавчої системи стали використовуватися можливості Чернігівського юридичного коледжу. Слід зазначити, що після прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1161 Чернігівське юридичне училище ДДУПВП пережило нове народження. Воно було створене на базі Чернігівського училища внутрішніх справ МВС України з метою подальшого вдосконалення системи підготовки фахівців для органів і установ виконання покарань. Чернігівське юридичне училище було реорганізоване в коледж наказом ДДУПВП від 30 грудня 2002 р. № 271. З 2010 р. цей навчальний заклад іменувався Чернігівським юридичним коледжем ДПтС України і був вищим навчальним закладом другого рівня акредитації. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 1111-р Чернігівський юридичний коледж ДПтС України було перетворено на Академію ДПтС України.

Сучасний стан і динаміка розвитку вищих навчальних закладів ДКВС України характеризується тенденцією інтеграції теорії і практики. У зв'язку з цим доречним буде зазначити, що ДПтС України, яка була створена на виконання Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010, як правонаступник ДДУПВП, довгий час крокувала до створення власного вищого навчального закладу III–IV рівня акредитації. Багаторічна копітка праця і сподівання не одного покоління керівників пенітенціарного відомства закономірно вилилися у прийняття Кабінетом Міністрів України 17 березня 2011 р. розпорядження № 201-р «Про утворення Інституту кримінально-виконавчої служби»¹.

Перед новоствореним навчальним закладом, як суб'єктом навчальної та наукової діяльності, постав якісно новий напрям розвитку – підготовка фахівців з повною вищою освітою для органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на розвиток пенітенціарної науки, підвищення її ефективності, використання наукових досягнень для забезпечення виконання функцій держави в пенітенціарній галузі.

Саме в цих вищих навчальних закладах запроваджено викладання юристам і психологам повноцінних курсів: «Кримінально-виконавче право», «Пенітенціарна психологія», «Пенітенціарна педагогіка» та пов'язаних із ними спецкурсів: «Історія та теорія пенітенціарії», «Пенітенціарна система та пенітенціарна політика України», «Пенітенціарна

¹ Про утворення Інституту кримінально-виконавчої служби : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. № 201-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/201-2011-p>.

психіатрія», «Управління в кримінально-виконавчій службі», «Пенітенціарна кримінологія», «Міжнародні норми поводження із засудженими», «Діяльність персоналу кримінально-виконавчої служби», «Організація та охорона праці в установах виконання покарань», «Фінансово-господарська діяльність установ виконання покарань», «Діяльність слідчого ізолятора», «Профілактика злочинів у місцях позбавлення волі», «Порівняльне кримінально-виконавче право», «Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань», «Діяльність оперативних підрозділів установ виконання покарань», «Виконання покарань в установах виконання покарань», «Соціально-виховна робота із засудженими», «Виконання покарань щодо неповнолітніх і жінок», «Забезпечення режиму в установах виконання покарань», «Виконання покарань кримінально-виконавчою інспекцією», «Пробація», «Діяльність кримінально-виконавчої інспекції», «Забезпечення прав людини в установах виконання покарань».

Зокрема, вивчення названих навчальних дисциплін, передбачених навчальними планами, значною мірою висвітлює питання підготовки персоналу кримінально-виконавчих установ до роботи із запобігання злочинам, учиненим в УВП, а також порушенням установленого порядку відбування покарання (режиму).

Ускладнення змісту, форм і методів діяльності УВП передбачає пошук нових підходів до якості підготовки їх персоналу, особливо щодо запобігання злочинам і порушенням режиму. Зазначена проблема потребує від практичних співробітників високого рівня професійної майстерності, враховуючи як юридико-психологічну компетентність, спрямовану на недопущення, розв'язання та у необхідних випадках документування конфліктних ситуацій у середовищі засуджених, так і високий рівень тактико-спеціальної і фізичної підготовки для припинення злочинів і порушень режиму, які вже виникли і набувають обертів на території установи.

Вирішення цієї проблеми можливе лише за умови концептуального обґрунтування і розроблення системи соціального й наукового забезпечення професійної підготовки персоналу УВП. Видається доцільним підкреслити, що при навчанні фахівців для ДКВС України курсанти і слухачі повинні пройти підготовку з такої навчальної дисципліни спеціалізації, як «Організація діяльності установ виконання покарань щодо запобігання злочинам і порушенням режиму». При розробленні її концепції може бути враховано наявний досвід у спеціалізованих навчаль-

них закладах країн СНД¹.

Тематичний план такого спецкурсу може передбачати такий приблизний перелік тем і навчальних питань:

1) поняття та система запобігання злочинам і порушенням режиму в установах виконання покарань (сучасна кримінальна ситуація в установах виконання покарань; поняття, види та рівні запобігання злочинам і порушенням режиму; система спеціального запобігання злочинам і порушенням режиму; зарубіжний досвід організації запобігання протиправній поведінці засуджених в пенітенціарних установах);

2) правові основи спеціальної запобіжної діяльності в установах виконання покарань (стан та перспективи правового регулювання запобігання злочинам і порушенням режиму в установах виконання покарань; джерела і механізм правового регулювання; основні напрями правового забезпечення профілактичної роботи різних служб і підрозділів установ виконання покарань);

3) загальна профілактика злочинів і порушень режиму в установах виконання покарань (поняття та специфіка загальної профілактики злочинів і порушень режиму в місцях позбавлення волі; організація та методика загальної профілактики злочинів і порушень режиму в установах виконання покарань);

4) індивідуальна профілактика злочинів і порушень режиму в рамках профілактичної функції установ виконання покарань; при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, а також у процесі виховної роботи із засудженими (поняття, об'єкти, цілі й завдання індивідуальної профілактики злочинів і порушень режиму в установах виконання покарань; зміст, організація та заходи індивідуальної профілактики злочинів і порушень режиму, що реалізуються різними службами установ виконання покарань);

5) функціонально-структурне забезпечення профілактичної функції установ виконання покарань (відділи нагляду і безпеки, охорони та

¹ Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пособие / А. Ф. Зелинский. – Х. : Рубикон, 2000. – С. 151–152 ; Криминология и профилактика преступлений : метод. материалы к практ. занятиям. – М. : Академия управления МВД России, 2000. – С. 3–5 ; Криминология и профилактика преступлений : рабочая программа. – М. : Академия управления МВД России, 1998. – С. 8–16 ; Курс криминології. Особлива частина : підручник : у 2-х кн. / Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – С. 4–19 ; Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений : учебник для слушателей Академии управления МВД России / под ред. проф. В. Д. Малкова, доц. А. Ф. Токарева. – М. : Академия управления МВД России, 2000. – С. 3–28 ; Пенитенциарная криминология : учебник / под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – С. 313–316.

їх місце у структурі установи виконання покарань; повноваження посадових осіб відділів нагляду і безпеки, охорони у сфері спеціальної запобіжної діяльності; управління режимними апаратами та їх профілактичною діяльністю в системі органів і установ ДКВС України);

6) інформаційно-аналітичне забезпечення спеціально-запобіжної діяльності в установах виконання покарань (сутність оперативно-пошукової роботи у сфері та інфраструктурі соціально-аномального середовища, що складається в установах виконання покарань; специфіка оперативного пошуку відомостей про осіб, потенційно небезпечних з точки зору вчинення злочинів і порушень режиму, а також фактів, що вказують на підготовку протиправних діянь; аналітичний пошук і дослідження оперативно-розшукової інформації профілактичного характеру: сутність, види та основні поняття аналітичного пошуку; елементи аналітичного пошуку та деякі аналітичні техніки; використання результатів аналітичного пошуку для запобігання і припинення протиправної поведінки в установах виконання покарань; поняття та види кримінологічної інформації);

7) оперативно-розшукове і кримінологічне прогнозування спеціальної запобіжної діяльності в установах виконання покарань (поняття, види, методи й організація);

8) планування спеціально-запобіжної діяльності в установах виконання покарань (види планів і організація планування, методика розроблення планів профілактики правопорушень);

9) організація взаємодії органів і установ виконання покарань з іншими правоохоронними і державними органами, недержавними структурами в інтересах протидії злочинності (поняття взаємодії та її організації в діяльності щодо запобігання злочинам; особливості організації внутрішньої взаємодії служб і підрозділів установ виконання покарань у діяльності із запобігання злочинам і порушенням режиму; особливості організації зовнішньої взаємодії органів і установ виконання покарань у діяльності щодо запобігання злочинам і порушенням режиму);

10) організація спеціального запобігання насильницьким злочинам і порушенням режиму в установах виконання покарань (кримінологічна характеристика актів агресії і аутоагресії в місцях позбавлення волі; особистісні особливості насильницького злочинця в установах виконання покарань; факторний комплекс агресії і аутоагресії; тактика розпізнання серед засуджених потенційно агресивних осіб, їх облік, оперативно-розшукова профілактика, виховний вплив; виявлення і запобігання підготовлюваних насильницьких злочинів; припинення ситуативних злочинів проти особи; загальна превенція кримінального насильства в

місцях позбавлення волі; особливості взаємодії служб і підрозділів установ виконання покарань із запобігання насильницьким злочинам);

11) організація протидії ухиленню від відбування покарання в установах виконання покарань (кримінологічна характеристика, організація і тактика запобігання втечам);

12) організація діяльності адміністрації установ виконання покарань із запобігання груповим ексцесам (поняття і типологія; кримінологічна характеристика та факторний комплекс; особистісні особливості учасників; можливості запобігання груповим ексцесам; тактика протидії негативному розвитку ситуацій, що призводять до групового ексцесу; основні напрями організації запобігання; типові плани припинення групового ексцесу і механізм їх застосування з урахуванням виду групового ексцесу);

13) організація діяльності адміністрації установ виконання покарань із запобігання злочинам і порушенням режиму, які вчиняються угрупованнями засуджених негативної спрямованості (кримінологічна характеристика спільнот засуджених; фактори, що обумовлюють їх існування і функціонування в місцях позбавлення волі з метою протидії адміністрації установ виконання покарань; основні напрями організації діяльності оперативних, режимних та інших служб і підрозділів з виявлення угруповань засуджених негативної спрямованості й запобігання організованій злочинній діяльності у місцях позбавлення волі);

14) організація діяльності установ виконання покарань щодо запобігання злочинам у сфері економічної діяльності (кримінологічна характеристика; основи загальносоціального запобігання злочинам в умовах переходу до ринкового господарства; організація оперативного обслуговування виробничих об'єктів і спеціальне запобігання економічним злочинам);

15) організація протидії проникненню в установи виконання покарань наркотичних засобів, психотропних речовин та інших заборонених до використання засудженими предметів (особливості злочинної діяльності, спрямованої на поставку в установи виконання покарань наркотичних засобів, психотропних речовин та інших заборонених до використання засудженими предметів; загальносоціальне і спеціально-кримінологічне запобігання; організаційне й тактичне забезпечення протидії; особливості взаємодії з іншими правоохоронними органами при вирішенні цієї проблеми).

Вищенаведена модель навчального курсу із запобігання злочинам, учинюваним в УВП, а також порушенням установленого порядку виконання покарання, може скласти основу спеціального курсу, оскільки у

традиційних роботах з кримінології (підручники, навчальні посібники) названі питання розглядаються лише в окремих темах. Виняток становить пропозиція О. В. Старкова ввести на юридичних факультетах навчальний курс «Кримінопеналогія», яка, безумовно, заслуговує на увагу¹. Разом із тим потреби практичної діяльності органів і установ виконання покарань вимагають створення спеціального курсу на основі інтегрування положень кримінології, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики. При такому підході можна не тільки істотно розширити знання курсантів (студентів), слухачів, які проходять профільну (кримінально-виконавчу) підготовку у сфері боротьби з пенітенціарною злочинністю, а й виробити у них уміння та навички застосовувати теоретичні знання при вирішенні завдань з виявлення, запобігання, припинення пенітенціарного рецидиву в умовах відбування засудженими покарання у виді позбавлення волі.

На закінчення підрозділу, на підставі викладеного вище, можна зробити висновок, що система запобігання проникненню заборонених предметів до УВП – сукупність суб'єктів запобігання злочинам та іншим правопорушенням, економічних, правових, організаційних і матеріально-ресурсних заходів, здійснюваних на різних рівнях (загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуальному), щодо виявлення та усунення причин проникнення заборонених предметів до УВП і умов, що цьому сприяють, а також безпосереднього профілактичного впливу на об'єкти запобіжної діяльності.

Рівневий підхід (із диференціацією заходів запобігання на загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні) до запобігання проникненню заборонених предметів до УВП відбивається на побудові структури органів і організацій, що здійснюють цю діяльність. Від правильного вибору рівня запобігання, в кінцевому рахунку, залежить ефективність запобіжної діяльності.

¹ Старков О. В. Кримінопеналогія : учеб. пособие / Старков О. В. – М. : Экзамен, 2004. – С. 376–385.

3.2. Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань

В умовах безпрецедентного погіршення кримінальної ситуації країни, що потягло за собою зниження рівня захищеності та підвищення рівня віктимізації суспільства, запобіжна діяльність держави вважається однією з провідних функцій системи, що забезпечує досягнення реальних результатів у справі стримування злочинності, гарантування дотримання прав і свобод людини і громадянина. За умов балансу інтересів особи, суспільства і держави у відповідних сферах суспільного життя, виконання державою основних конституційних обов'язків, вирішення публічно значущих завдань із захисту основ конституційного ладу, оборони й безпеки країни важливого значення набувають організаційно-правові моделі забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави. Отже, одним із найважливіших її обов'язків є захист особи від протиправних посягань. У той же час вирішення пов'язаних із цим завдань не зводиться виключно до дій, спрямованих на знешкодження злочинців і зменшення рівня злочинності. Наведене неможливе без цілеспрямованої роботи із метою впливу на різні об'єктивні й суб'єктивні обставини, які так чи інакше зумовлюють вчинення злочинів, тобто кропіткої діяльності держави з упередження порушень й обмежень прав і свобод людини, розробки системи випереджаючої протидії та забезпечення безпеки¹.

Наведе твердження О.М. Бандурки та О.М. Литвинова свідчить про актуальність дослідження організаційно-правових форм діяльності суб'єктів профілактики злочинів та супутніх їм явищ, оскільки від них прямо залежить стан захищеності життєво важливих інтересів в першу чергу людини від різних загроз.

Безумовно, внесок цих та інших вчених у розвиток кримінологічної науки є значним та безперечним, проте в контексті пропозицій до проекту закону України «Про профілактику правопорушень» слід критично поглянути на оцінку профілактичної діяльності як самими суб'єктами її здійснення, так і громадськістю.

Однією з догм кримінологічної науки є те, що профілактика та запобігання правопорушенням здійснюється на трьох рівнях – загально-соціальному (у суспільстві в цілому), спеціальному (щодо окремих ви-

¹ Бандурка О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов // Вісник Кримінологічної асоціації України : зб. наук. праць. – 2015. – № 2 (10). – С. 168–177.

дів (груп) правопорушень) та індивідуальному (з конкретним правопорушником). Окремі вчені виділяють четвертий рівень профілактики та запобігання правопорушенням – регіональний або галузевий. Різні вчені дещо по-різному називають ці рівні, проте зміст їх приблизно однаковий, а головне – усі вони спрямовані на формування відчуття захищеності кожного із нас від порушень норм права, моралі, традицій та ін.

Звичайно, усі ці заходи застосовуються в комплексі, проте найдієвішою є саме індивідуальна профілактика, оскільки полягає у безпосередньому контакті уповноваженої службової особи із правопорушником. Види таких заходів також різноманітні: від бесід та роз'яснення законодавства (здебільшого просвітницька діяльність) до прийняття офіційного рішення про постановлення на певний вид профілактичного обліку правопорушників. Беззаперечним є те, що така діяльність є правообмежувальною, а тому має бути детально регламентована законодавчими та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Профілактичний облік, як захід індивідуальної профілактики правопорушень суб'єктів профілактичної діяльності, становить систему передбачених чинним законодавством заходів суб'єктів профілактики, спрямованих на усунення причин та умов, за наявності яких може бути вчинено правопорушення.

Саме таке визначення поняття профілактичного обліку міститься в проекті Закону України «Про профілактику правопорушень»¹, опублікованому на офіційному веб-порталі Судової влади України 29 грудня 2009 року, яке є далеко не бездискусійним, оскільки не передбачає роботи із правопорушником, а стосується тільки детермінації правопорушень. Система кримінальної юстиції України орієнтована здебільшого вже на вчинене правопорушення, а про профілактику в офіційній статистиці згадують лише як про попередню протиправну діяльність (готування або замах).

В.О. Глушков ще більш категоричний: за останні 5–10 років необхідність реформування системи кримінальної юстиції на Україні стала очевидною і необхідною передусім для забезпечення національної безпеки².

Окремі країни пострадянського простору вже декілька років мають у своєму розпорядженні чинну законодавчу базу щодо профілакти-

¹ Про профілактику правопорушень : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>.

² . Глушков В. О. Вдосконалення оперативно-розшукового законодавства України / В. О. Глушков // Міжнародний юридичний вісник : зб. наук. праць. – Вип. 1 (1). – 2014. – С. 39–45.

ки правопорушень. Помилково вважалося, що законодавець РФ завжди першим приймав основоположні закони та кодекси, тоді як усі інші країни якщо «не списували», то орієнтувалися на них. На сьогоднішній день в РФ відповідний закон лише на стадії обговорення, тоді як Республіка Білорусь, Республіка Казахстан та Республіка Узбекистан вже мають практику застосування законів про профілактику правопорушень, в яких значну роль відіграє профілактичний облік.

Закон Республіки Казахстан «Про профілактику правопорушень» від 29 квітня 2010 року № 271-IV¹ відносить профілактичний облік та контроль до заходів індивідуальної профілактики правопорушень, покладає його здійснення виключно на ОВС, проте не розкриває змісту поняття «профілактичний облік». Разом з тим профілактичний контроль полягає в систематичному спостереженні за дотриманням встановлених обмежень і виконанням покладених обов'язків особою, яка перебуває на профілактичному обліку.

Закон Республіки Узбекистан «Про профілактику правопорушень» від 14 травня 2014 року № ЗРУ-371² у ст. 34 визначає, що профілактичний облік – комплекс профілактичних заходів, здійснюваний ОВС щодо осіб, передбачених у статті 35 цього Закону, з метою їх виправлення та попередження вчинення повторного правопорушення.

Закон Республіки Білорусь від 10 листопада 2008 № 453-З «Про основи діяльності з профілактики правопорушень»³ також не розкриває поняття профілактичного обліку як заходу індивідуальної профілактики правопорушень, проте чітко встановлює суб'єктів його здійснення та осіб, стосовно яких він має здійснюватися, підстави та порядок взяття та зняття з обліку та ін.

Звідси випливає, що виключно закон має встановлювати загальні засади профілактичної діяльності, суб'єктів такої діяльності та їх повноважень, а також заходів із чітким визначенням кола осіб, стосовно яких вони мають здійснюватися.

Наведені законодавчі визначення профілактичного обліку додатково підтверджують відому ще з часів епохи Відродження аксіому про

¹ Про профілактику правопорушень : Закон Республіки Казахстан від 29 квітня 2010 року № 271-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30657323.

² Про профілактику правопорушень : Закон Республіки Узбекистан від 14 травня 2014 року № ЗРУ-371 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.senat.uz/ru/laws/zru-371_14.05.2014.html.

³ Про основи діяльності з профілактики правопорушень : Закон Республіки Білорусь від 10 листопада 2008 № 453-З [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mosk.minsk.gov.by/docs/opop/zakon-122.doc>.

те, що рівень злочинності можна знизити двома шляхами: шляхом мінімізації причин кримінальної поведінки і шляхом посилення заходів кримінальної репресії. Набагато легше усунути причину, ніж потім боротися із наслідками. Злочинність не можна побороти чи викоринити, можна лише на декілька показників її знизити до соціально терпимого, або краще соціально прийняттого рівня.

Також на право аксіоматичного претендує твердження про те, що основним суб'єктом правозастосування в Україні є Національна поліція. Отже, якщо не єдиним, то основним суб'єктом постановлення на профілактичний облік правопорушників та здійснення систематичного контролю за обмежувальними заходами також є Національна поліція.

Як показує практика контролю за суб'єктами, які мають здійснювати профілактичні заходи стосовно «підоблікових елементів» (осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, або яких поставлено на профілактичний облік; осіб, які вчинили або схильні до вчинення насильства в сім'ї; профілактичний облік неповнолітніх правопорушників; облік осіб-власників гладкоствольної ненарізної мисливської зброї; облік осіб, які вчинили або схильні до вчинення злочинів на ґрунті ненависті та ін.), через їхню завантаженість виконанням інших службових обов'язків, контроль за правопорушниками на певному профілактичному обліку зводиться нерідко до формальних відписок. Такий індивідуальний профілактичний захід, крім самого постановлення на певний вид профілактичного обліку, за закінченням встановленого строку, дуже часто не досягає своєї мети.

У зв'язку із цим стає очевидною необхідність пошуку або якісного оновлення діючих засобів впливу на осіб, які вчиняють або схильні до вчинення різних правопорушень. Одним із таких засобів впливу має бути постановка на профілактичний облік правопорушників або осіб, які схильні до вчинення певних правопорушень, проведення з ними реальної індивідуальної профілактичної роботи. Перенавантаження працівників практичних підрозділів Національної поліції у цьому напрямі можна подолати шляхом покладення обов'язку на особу, яка вчинила правопорушення, або особу, яку виявили як таку, що схильна до їх вчинення, суд, крім накладення адміністративного стягнення чи призначення покарання, зобов'язує протягом року з дня вчинення таких дій один раз на місяць у чітко визначену дату з'являтися до місцевого підрозділу Національної поліції та давати пояснення з приводу своєї поведінки із додаванням позитивної характеристики за місцем проживання чи роботи. Оскільки такий вид діяльності входить до обов'язків дільничних інспекторів міліції, то вони, у свою чергу, офіційно попереджають таку особу

про недопустимість подальшого вчинення правопорушень. Разом із тим співробітник Національної поліції зобов'язаний здійснювати контроль (як мінімум такий, що визначений відповідним документом) за особами, поставленими на профілактичний облік. Зазначимо, що така діяльність Національної поліції стане можливою лише після розробки нового Закону України «Про профілактику правопорушень» та втілення його в життя Верховною Радою України.

Після цього має бути розроблено та прийнято цілу низку підзаконних нормативно-правових актів щодо проведення профілактики правопорушень, в яких в тому числі має бути гарантовано належне матеріально-технічне забезпечення суб'єктів такої діяльності та зведено до мінімуму можливі зловживання, оскільки мова йде про тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина. Питання про вільний доступ до профілактичного обліку правопорушників залишається відкритим, оскільки на сьогодні кожен бажаючий може ознайомитися, наприклад, із обліком осіб, які вчинили корупційні адміністративні правопорушення. Профілактичний облік осіб, які схильні до вчинення певного виду правопорушень, має бути обмежений у загальному доступі, оскільки у протилежному випадку досягнення його мети стає нездійсненним завданням.

В Україні різними законодавчими актами («Про засади запобігання і протидії корупції», «Про запобігання корупції», «Про адміністративний нагляд», «Про попередження насильства в сім'ї» та ін.) передбачено правові підстави постановки на облік осіб, які вчинили певний вид правопорушення. Разом з тим об'єднуючою ланкою усіх їх має стати єдиний Закон України «Про профілактику правопорушень» з метою запровадження системного підходу в діяльність суб'єктів профілактики правопорушень з тим, щоб кожен із нас міг вільно реалізовувати свої права та свободи, не забуваючи про обов'язки та відповідальність.

Отже, профілактичний облік правопорушників пропонуємо розуміти як захід індивідуальної профілактики стосовно осіб, які вчинили або схильні до вчинення правопорушень, здійснюваний уповноваженими суб'єктами, що полягає у передбачених чинним законодавством заходах, спрямованих на недопущення вчинення нових правопорушень як правопорушником, так й іншими особами, а також на мінімізацію причин та умов, за наявності яких може бути вчинено правопорушення¹.

У вказаному законі, крім запропонованого поняття, обов'язково ма-

¹ Шаблистий В. В. Вплив заходів індивідуальної профілактики злочинів на забезпечення безпеки людини / В. В. Шаблистий // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2015. – № 3 (77). – С. 213.

ють бути закладені правові основи обліку здійснених профілактичних заходів як вагомого показника діяльності суб'єктів профілактики. Незначні показники вчинення правопорушень на певній території мають бути не підставою застосування заходів дисциплінарного стягнення до осіб, які зобов'язані їх виявляти, а чітко співвідноситися із результатами профілактичної роботи, що належним чином доведені до відома громадськості.

Лише за умови формування та запровадження у правозастосовну діяльність нових підходів до діяльності правоохоронних та судових органів, а головне – нових підходів до оцінки їх роботи, можна буде із впевненістю констатувати досягнення певного рівня відчуття захищеності кожного із нас. Профілактика та запобігання злочинам та іншим правопорушенням має стати таким самим вагомим показником діяльності відповідних суб'єктів, які і кількість виявлених злочинів та осіб, які їх вчинили, і кількість притягнутих осіб до різних видів юридичної відповідальності тощо.

Система профілактичної роботи, що склалася в межах УВП, передбачає комплексну взаємодію усіх частин і служб у даному напрямі, здійснення спільних планових і оперативних заходів, які реалізуються посадовими особами, відповідальними за конкретні профілактичні заходи, передбачені встановленими строками їх виконання. Це, передусім:

- а) дії посадових осіб-організаторів;
- б) дії посадових осіб-виконавців, суб'єктів профілактики, які безпосередньо здійснюють профілактичні заходи;
- в) дії персоналу, який залучається до проведення окремих профілактичних заходів суб'єктами профілактики¹.

Свого часу Г. О. Радов у своїх працях зазначав, що ефективну та успішну роботу УВП можуть зводити нанівець вчинені правопорушення та злочини, серед яких найбільш поширеними є ті, що пов'язані із проникненням заборонених речей та предметів до УВП².

На рівні профілактики окремих видів злочинів існують такі вимоги до тактики:

- 1) здійснення кримінологічного аналізу окремих видів злочинів (інших небезпечних явищ) у системі та УВП;
- 2) виявлення осіб та вивчення їх кримінологічної характеристики, криміногенних ситуацій, причин і умов, що сприяють вчиненню конк-

¹ Профілактика злочинів : підручник / Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Ги́да О. Ф. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2011. – С. 593, 601–602.

² Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : КІВС, 1997. – № 2. – С. 8.

ретних видів злочинів (у нашому випадку – проникнення заборонених предметів до УВП);

3) прогнозування ймовірності вчинення конкретних видів злочинів серед певної категорії засуджених з урахуванням негативних об'єктивних обставин;

4) складання спеціальних планів профілактики, відвернення, припинення найбільш небезпечних та поширених злочинів, що мають місце в УВП;

5) інші.

На відміну від загальносоціальних заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, спеціально-кримінологічні вживають працівники УВП і вони здійснюються конкретніше й цілеспрямованіше. Передусім вони виконують завдання усунення, нейтралізації, мінімізації криміногенних чинників. Спеціальна визначеність функцій стосовно виявлення й усунення (блокування і нейтралізації) причин, умов та інших детермінант є основним моментом їх профілактичної діяльності. Спеціально-кримінологічні заходи включають і такі додаткові елементи, як змушування особи шляхом її переконання до добровільної відмови від задуманого чи припинення розпочатого злочину. Вони мають часові рамки, локалізовані в часі та просторі, природно доповнюють і конкретизують загальносоціальні заходи¹.

Як справедливо зазначає О. Г. Колб, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам в УВП має розглядатися як вид практики на концептуальній науковій основі, спрямованій на недопущення антигромадських виявів у місцях позбавлення волі, де запобігання виступатиме як певна сукупність ідей, концепцій, наукових гіпотез, проектів, практичних рішень, спрямованих на забезпечення відповідної діяльності держави і суспільства. Крім того, зазначений вид запобігання злочинам має прагнути до того, щоб усунути антигромадську поведінку і тим самим створити умови нормального функціонування УВП².

Підсумовуючи сказане, можемо узагальнити, що спеціальні (спеціально-кримінологічні) заходи запобігання покликані здійснювати безпосередній вплив на злочинність в УВП. Вони застосовуються для виконання поставлених перед цими установами завдань щодо виконання

¹ Профілактика злочинів : підручник / Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2011. – С. 175.

² Колб О. Г. Поняття, сутність та зміст спеціально-кримінологічного запобігання в установі виконання покарань України / О. Г. Колб // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужа. – К. : НАВС, 2013. – С. 259.

покарання.

Розроблення заходів профілактики даного виду правопорушень ґрунтується на даних за результатами дослідження місць, видів і способів проникнення до УВП заборонених речей і предметів, наведених нижче:

Місця проникнення	Способи проникнення
КПП для автотранспорту	Провезення, використання тайників
КПП для пропуску осіб	Пронесення, використання тайників
Кімнати побачень	Пронесення, використання тайників
Приміщення для приймання посилок, бандеролей, передач	Приховування в посылках, бандеролях, передачах
Заборонені зони	Перекидання
Виробничі об'єкти	Приховування в тайниках

Для проведення в мікросередовищі засуджених профілактики поводження із забороненими предметами (насамперед наркотичними засобами, зброєю) О.В. Старков пропонує такі заходи:

1) від маскувальної огорожі установи встановлення 50-метрової межі режимної зони з покажчиками: «Режимна зона: проїзд і прохід заборонено» за погодженням з органами місцевого самоврядування;

2) створення додаткових цілодобових спостережних постів, обладнаних засобами зв'язку з черговою частиною установи;

3) забезпечення патрульних груп радіофікованими транспортними засобами для організації переслідування порушників;

4) контроль за листуванням засуджених, що ведеться за офіційними каналами тайнописом, із застосуванням умовних фраз, за допомогою жаргону, шляхом цензури і припинення каналів нелегального листування за допомогою оперативних засобів і прийомів безпеки;

5) включення об'єктів УВП у принципову схему комплексного використання сил і засобів поліції у великих населених пунктах¹.

Основними напрямками діяльності щодо спеціально-кримінологічного запобігання проникненню заборонених предметів до УВП є такі: здійснення оперативно-розшукових заходів; виховна та соціально-психологічна робота з персоналом ДКВС України; проведення індивідуально-профілактичної, соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, схильними до вживання наркотичних засобів та алкогольних напоїв, зберігання й виготовлення заборонених предметів;

¹ Старков О. В. Криминопеналогія : учеб. пособие / Старков О. В. – М. : Экзамен, 2004. – С. 285–287.

забезпечення надійної охорони об'єктів, перепусткового режиму в УВП, здійснення модернізації інженерно-технічного оснащення УВП¹.

Погоджуємося з думкою О. М. Джужи, В. В. Василевича, О. Г. Колба та інших, що одне з провідних місць у запобіганні проникненню заборонених предметів до УВП, їх обігу та недозволеним зв'язкам персоналу із засудженими посідає оперативно-розшукова діяльність². І це не випадково, адже, як зазначає М. С. Пузирьов, «спеціальний обов'язок щодо попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання чинне кримінально-виконавче законодавство (ст. 104 КВК України) покладає на оперативні підрозділи органів і установ виконання покарань, які на підставі зазначеного галузевого законодавства, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, що мають відповідний гриф обмеження допуску, здійснюють ОРД»³.

Належна організація ОРД у місцях позбавлення волі, на думку І. П. Баглая, є ефективним і невід'ємним заходом попередження вчинення правопорушень з боку засуджених. Це насамперед доводить потребу її постійного вдосконалення⁴.

У 2013 р. зусиллями оперативних підрозділів УВП та слідчих ізоляторів попереджено вчинення засудженими та особами, узятими під варту, понад 5,4 тис. злочинів (проти 5330 за 2012 р.), а саме: не допущено захоплення заручників, масових заворушень та інших резонансних злочинів. Майже вдвічі зменшено кількість тяжких насильницьких злочинів (з 14 до 9).

Як зазначає І. П. Баглай, ОРД в УВП – це система гласних і негласних пошукових та розшукових заходів, що здійснюються оперативними підрозділами УВП у взаємодії з іншими оперативними підрозділами пра-

¹ Халимон С. І. Оперативно-розшукове запобігання злочинності в установах виконання покарань / С. І. Халимон // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 280.

² Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі / Джужа О. М., Василевич В. В., Колб О. Г., Наливайко В. С. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи та О. Г. Колба. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2010. – С. 44.

³ Пузирьов М. С. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання пенітенціарній злочинності // Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 59.

⁴ Баглай І. П. Наукові здобутки / І. П. Баглай // Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука. Наукові здобутки школи «Інтелект». – 2-ге вид. – К. : ПП «Заграй», 2013. – С. 33.

воохоронних органів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів для запобігання вчиненню злочинів, втечам засуджених, захопленню заручників, збирання інформації про місця перебування втікачів, їх затримання та звільнення заручників¹. Утім, вважаємо, що наведене визначення поняття «ОРД в УВП» не позбавлене певних неточностей. По-перше, І. П. Баглай порушив закон логіки щодо співвідношення загального й особливого, поставивши в один ряд поняття «злочину» та «втеч засуджених, захоплення заручників» (які також є злочинами).

Чому, скажімо, не згадати інші поширені в УВП злочини, як-от: злісна непокора вимогам адміністрації УВП (ст. 391 КК України), злочини у сфері обігу наркотичних засобів (ст. 307, 309 КК України) та ін. Тим більше, втечі засуджених властиві не усім УВП, а лише виправним і виховним колоніям, оскільки самовільне залишення засудженим до обмеження волі такої УВП, як виправний центр, не утворює складу злочину, передбаченого ст. 393 КК України, а охоплюється ч. 1 ст. 390 КК України. По-друге, ОРД в УВП має не меті, згідно зі ст. 104 КВК України, попередження і виявлення не лише злочинів, вчинених у колоніях, а також і порушень встановленого порядку відбування покарання. Це уточнення важливо в силу того, що окремі заборонені предмети, котрі потрапляють до УВП, не становлять предмета злочину, а їх обіг охоплюється порушенням встановленого порядку відбування покарання і тягне з боку засуджених дисциплінарну, а з боку інших осіб – адміністративну відповідальність. По-третє, ОРД в УВП не охоплюється лише запобіганням злочинам і лише з боку засуджених, як зазначає у наведеному визначенні І. П. Баглай, а передбачає також виявлення, документування, припинення, розкриття злочинів з боку як засуджених, так і персоналу УВП.

Правове регулювання ОРД в УВП становить сукупність правових норм, що регламентують групи однорідних суспільних відносин між державою і засудженим під час виконання покарань та їх відбування засудженими особами шляхом застосування спеціальних методів, сил і засобів. Базовим фундаментальним джерелом правового регулювання ОРД в УВП є Конституція України. Усі інші закони і галузеві нормативно-правові акти мають відповідати нормам Конституції, а у разі суперечності їй вони вважаються недійсними. Пряма дія конституційних норм безпосередньо стосується і здійснення ОРД. Офіційною правовою базою ОРД, її фундаментом є норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Цей закон є комплексним нормативно-правовим

¹ Там само, с. 34.

актом, який регулює суспільні відносини в галузі ОРД, а також в інших сферах діяльності правоохоронних органів і спецслужб України.

Крім того, правовою базою ОРД слід вважати Кримінальний, Кримінально-виконавчий, Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про інформацію», «Про державну таємницю» та ряд інших. Кожен із цих законів регламентує певні групи спеціальних відносин, що виникають у процесі ОРД та у зв'язку з нею. Щодо нормативно-правових актів ДПтС України, які визначають ОРД в органах і УВП, то вони деталізують положення відповідних законів, акцентуючи увагу на її значенні у боротьбі зі злочинністю, меті, завданнях і порядку роботи з особами, які залучаються до конфіденційного співробітництва. Нині в Україні створено достатню правову базу, яка забезпечує вказану роботу на належній правовій основі. Поряд із тим, це не означає, що сучасне законодавство в цій галузі не потребує удосконалення відповідно до реалій сьогодення. Воно має розвиватися під час наукових розроблень і практичного сприйняття у сфері ОРД.

На думку В. В. Кутковського, ОРД в УВП – це різновид ОРД, що має свої специфічні риси, цілі, завдання, функції і способи їх вирішення, незамінний інструмент виявлення негативних тенденцій у кримінально-злочинному середовищі й подальшого як гласного, так і негласного впливу на це середовище з тим, щоб не допустити вчинення злочинів і злісних порушень порядку відбудовання покарання¹.

Поділяючи думку В. В. Кутковського, необхідно уточнити, що ОРД в УВП має бути спрямована не тільки на виявлення злісних порушень порядку відбудовання покарання, а й на виявлення і попередження усіх порушень устанавленого порядку відбудовання покарання.

Серед основних завдань, які постають перед оперативними підрозділами УВП у цій сфері, є такі: виявлення каналів надходження заборонених предметів, устанавлення конкретних осіб, причетних до цього; профілактика та виявлення недозволених зв'язків персоналу УВП із засудженими; профілактика та виявлення правопорушень, пов'язаних із обігом заборонених предметів в УВП, що включає постановку на оперативно-профілактичний облік засуджених, які схильні до виготовлення та зберігання заборонених предметів, уживання наркотичних речовин, алкогольних напоїв, налагодження недозволених зв'язків з персоналом

¹ Кутковский В. В. К вопросу о сущности оперативно-розыскной деятельности и ее значение в борьбе с преступностью в исправительных учреждениях / В. В. Кутковский // Уголовно-исполнительная система России : материалы науч.-практ. конф. – М., 2005. – Ч. 2. – С. 281–283.

УВП; установлення взаємодії з іншими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності для попередження, розкриття правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених предметів до УВП, їх обігом, та недозволених зв'язків персоналу із засудженими.

Крім того, з числа найбільш досвідчених оперативних працівників апарату ДПтС України створено мобільні групи, які під час раптових виїздів до підпорядкованих підрозділів здійснюють виявлення та документування протиправних дій засуджених та персоналу. З метою навчання та формування доброякісного професійного ядра оперативних працівників запроваджено у практику роботу шкіл підвищення оперативної майстерності, із залученням до такої діяльності ветеранів ДПтС України, представників інших правоохоронних органів та викладачів вищих навчальних закладів.

Аналізуючи інформаційні матеріали ДПтС України, можна зробити висновок, що діяльність оперативних підрозділів і надалі першочергово орієнтована на якісніше перекриття каналів надходження заборонених предметів до УВП, попередження і виявлення фактів недозволених зв'язків персоналу із засудженими.

Досвід роботи оперативних підрозділів УВП із засудженими, схильними до вчинення злочинів, свідчить про те, що така категорія засуджених не тільки не висловлює своїх намірів продовжити злочинну діяльність, а й прагне переконати оточуючих у тому, що таких намірів у них немає, що вони повністю виправилися. Такі особи нерідко демонструють прагнення до праці, спеціально привертаючи до цього увагу адміністрації, домагаючись, щоб це було помічено й зафіксовано. Вони і зовні суворо дотримуються установленого порядку відбування покарання, виявляють активність у діяльності самодіяльних організацій тощо. Одночасно вивчають настрій засуджених, вишукуючи серед них одумців, зав'язують із ними близькі стосунки. Тому тільки оперативні підрозділи УВП, маючи у своєму розпорядженні необхідні сили і засоби, а також повноваження проводити оперативно-розшукові заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», при належній організації їх роботи можуть успішно вирішувати завдання щодо запобігання пенітенціарній злочинності¹.

Оперативно-розшукові заходи дозволяють оперативним працівникам максимально ефективно: виявляти засуджених та інших осіб, які ві-

¹ Пузирьов М. С. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання пенітенціарній злочинності // Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 60–61.

дрізняються станом кримінальної небезпеки; розділяти осіб, які становлять потенційну загрозу правопорядку УВП, на тих, чия кримінальна активність тільки ймовірна, і тих, чия протиправна поведінка в місцях позбавлення волі вже проявилася; здійснювати постановку виявлених осіб на профілактичний та оперативний обліки і тримати їх у полі зору до тих пір, поки не будуть реалізовані усі необхідні заходи, що виключають можливість проникнення заборонених предметів; забезпечувати з'ясування справжнього характеру протиправних намірів або підготовчих дій, ступеня їх суспільної небезпеки; забезпечувати з'ясування істотних особливостей особи кожного, хто замишляє або готує злочин; готувати модель можливої поведінки кримінально небезпечного контингенту в цілому і кожного окремо в інтересах корекції та контролю ефективності виховного впливу; розробляти комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на запобігання проникненню заборонених предметів, і грамотно їх реалізовувати.

Важливість дослідження діяльності оперативних відділів УВП під час перекриття каналів надходження до засуджених заборонених предметів обумовлена тим, що проблеми в організації запобігання та припинення надходження до засуджених заборонених предметів (виробів, речовин) є однією з детермінант пенітенціарної злочинності. Подібна позиція міцно закріпилася й у сучасній науці пенітенціарної кримінології та матеріалах службових розслідувань ДПтС України, за якими незаконний обіг заборонених до використання у місцях позбавлення волі предметів може суттєво ускладнити стан оперативної обстановки і призвести до вчинення злочинів, у тому числі тяжких і особливо тяжких проти особи¹. Тому вагому роль у цьому напрямі відіграє робота пенітенціарного персоналу та працівників правоохоронних органів щодо перекриття каналів потрапляння до місць позбавлення волі заборонених предметів та речей, їх виявлення та вилучення безпосередньо в засуджених, адже беззаперечним є той факт, що від рівня обігу заборонених предметів у виправних колоніях безпосередньо залежить стан криміногенної та оперативної обстановки в них².

Певну увагу окресленому питанню приділив М. М. Сербін, який

¹ Богатирьов І. Г. Правові та кримінологічні ознаки правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених речей і предметів в установи виконання покарань та недозволенних зв'язків персоналу із засудженими / І. Г. Богатирьов // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 551.

² Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі / Джужа О. М., Василевич В. В., Колб О. Г., Наливайко В. С. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи та О. Г. Колба. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2010. – 544 с.

указує, що причинами злочинів у місцях позбавлення волі є незадовільна організація охорони установ та діяльності служб соціально-психологічної роботи, оперативних апаратів, служб нагляду і безпеки стосовно своєчасного виявлення й подолання конфліктних ситуацій, які виникають між засудженими на різному підґрунті, а в деяких випадках – байдуже ставлення працівників виправних колоній до цієї проблеми¹. Саме тому в нинішніх умовах життєдіяльності адміністрації УВП вибір негласних сил, засобів і методів ОРД має здійснюватися залежно від сфери їх застосування, тобто безпосередньо під час реалізації завдань гласної та негласної діяльності в УВП, що впливають з чинного кримінально-виконавчого законодавства України².

Оперативний відділ є однією з найважливіших частин персоналу УВП. Уся його діяльність підпорядкована виконанню загальних завдань, що стоять перед зазначеними установами. Ці завдання полягають у такій організації виконання покарання, щоб воно не тільки було карою за вчинений злочин, а виховувало у засуджених чесне ставлення до праці, точне виконання законів, запобігало вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також сприяло скороченню злочинності, зокрема пенітенціарної. Для того щоб забезпечити передбачений законом порядок відбування покарання засудженими, а також досягнення мети покарання, УВП здійснює цілу систему різноманітних заходів оперативно-режимного характеру щодо перекриття каналів надходження до засуджених заборонених предметів.

Аналіз відомчих нормативно-правових актів ДПтС України надає можливість окреслити основні оперативно-профілактичні заходи щодо перекриття та запобігання проникненню до УВП заборонених предметів, а саме: профілактика, попередження та перешкодження проникненню.

Слід зазначити, що запорукою успішного виконання завдань щодо перекриття проникнення до УВП заборонених предметів є знання працівниками оперативного відділу причин, які породжують або сприяють такому проникненню. Можна констатувати, що причини правопорушень, пов'язаних із проникненням до УВП заборонених предметів, велими різноманітні. Разом із тим доцільно виділити головні з них. Такими, на наш погляд, є соціально-економічні та соціально-психологічні

¹ Сербін М. М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М. М. Сербін. – К., 2006. – С. 11.

² Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : монографія / Захаров В. П., Колб О. Г., Мирончук С. М., Міліщук Л. І. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2007. – С. 278.

явища і процеси, що відбуваються в місцях позбавлення волі, пов'язані з ізоляцією засуджених, що не дає змоги їм повністю задовольнити звичні життєві потреби. Ця обставина призводить до активного пошуку способів їх задоволення неправомірним способом.

Результати нашого дослідження дають можливість виділити три групи прогалин, що створюють реальні умови для вчинення незаконних передач заборонених предметів засудженим, які тримаються в УВП:

1) прогалини у сфері здійснення охорони засуджених, нагляду за ними та їх ізоляції;

2) хиби у кадровій, правовій та виховній роботі з особовим складом;

3) прогалини у правозастосовній діяльності адміністрації установи, що впливають на ефективність боротьби з розглядуваними правопорушеннями.

Діяльність оперативного відділу УВП під час перекриття каналів надходження до засуджених заборонених предметів організовується на підставі конкретних висновків, усебічного та глибокого аналізу, об'єктивного оцінювання та досконального планування заходів, спрямованих на перекриття каналів проникнення в охоронювану зону заборонених предметів. Аналіз й оцінювання оперативної обстановки, яка виникає в установі, має ґрунтуватися на всебічному й досконалому вивченні ряду даних, отриманих за допомогою як гласних, так і негласних заходів.

Як зазначалося вище, під час відбування покарання у засуджених із різних причин виникає необхідність отримання заборонених предметів і речей. Для виплати боргів за гру, незаконного придбання продуктів харчування та інших речей, розрахунку за отримання незаконних пільг засуджені намагаються отримати різним способом гроші, наркотичні речовини, цінні речі. Особи, які планують втечу або вчинення інших злочинів, намагаються придбати засоби пересування (у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання або дільницях соціальної реабілітації колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання або середнього рівня безпеки), топографічні карти, оптичні прилади, холодну зброю, формений одяг, документи.

Існує кілька основних способів отримання засудженими заборонених предметів, а саме:

- у посилках, передачах, бандеролях;
- занесення через КПП працівниками установи, родичами засуджених або іншими особами;

- завезення в колонію через транспортний КПП предметів, що сховані у транспорті або вантажі;
- перекидання через основну огорожу;
- виготовлення у самій установі.

Перекидання – один із ненадійних способів отримання засудженими заборонених предметів. Для того щоб здійснити перекидання, необхідно непомітно підійти до маскувальної огорожі та зробити вдалий кидок. Але, з урахуванням постійного спостереження за підступами з боку вартового та патрулювання працівниками установи, наявності протиперекидних загорож, постійного зв'язку варти та чергової зміни є змога негайно висуватися на місце перекидання та затримати порушників.

У зв'язку з тим, що на даний час засуджені мають право отримувати посилки та передачі вагою до 30 кг, це значно ускладнює їх огляд на предмет виявлення та вилучення заборонених предметів, тому що деякі з них мають дуже маленькі розміри (наприклад, кристали ефедрину). З метою їх виявлення та вилучення доцільно використовувати службових собак або мати інформацію про точне місцезнаходження подібних речовин.

Спільна робота працівників установи із засудженими дає змогу останнім залучати їх до занесення в колонію заборонених предметів, тому працівникам заборонено вступати у будь-які відносини, не пов'язані з інтересами служби, із засудженими та їх родичами.

2012 р. було порушено 44 кримінальні справи за зберігання, збут чи передачу наркотичних засобів (2011 р. – 51 справа). Не зміниться ситуація і в подальшому, зокрема протягом I півріччя 2013 р. за вчинення персоналом ДКВС України злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин було порушено 13 кримінальних проваджень, або 40 %.

Працівники установи, а також інші громадяни, які в силу своїх обов'язків мають змогу передати заборонені предмети засудженим шляхом приховування їх у транспорті або вантажі, мають постійно перебувати під контролем оперативних працівників.

У ролі організаторів доставки заборонених предметів до УВП, зокрема, наркотичних речовин, виступають колишні засуджені. Вони досить добре поінформовані про те, в яких установах наркотики користуються найбільшим попитом, знають шляхи їх доставки до засуджених. Такі особи курсують по різних регіонах, скуповують наркотичні речовини та доставляють їх до місць дислокації установ. Нерідко особи, які вже відбули покарання, спеціально оселяються в населених пунктах, розташованих у безпосередній близькості від УВП, із метою продажу засудженим наркотичних речовин.

Організатори такого злочину, урахувавши складність збуту наркотичних речовин, часто реалізують їх серед засуджених за багатоланковою системою. Насамперед вони добирають собі знайомих серед працівників установи, які отримують наркотики від збувачів і доставляють їх посередникам – засудженим. Останні, насамперед, поширюють наркотики серед інших засуджених. Така система збуту наркотиків дає змогу організаторам довго залишатися невідомими.

Засуджені розраховуються за наркотичні речовини безпосередньо або через родичів чи знайомих. У першому випадку вони повинні мати при собі гроші, які отримують різними способами. Наприклад, гроші поштою надсилаються родичами або знайомими на адресу працівників установи, з якими засуджені раніше про це домовляються, або передаються засудженим під час побачень. В інших випадках родичі чи знайомі засуджених пересилають гроші на адресу осіб, які збувають наркотичні речовини та мешкають поблизу установ.

Під час доставки та пересилки наркотичних речовин до установи збувачі роблять усе, щоб ці речовини не були виявлені за запахом й зовнішніми ознаками. З цією метою вони перевозять наркотичні речовини в герметичних посудинах, пакунках або разом із продуктами харчування, які мають специфічний запах. Родичі засуджених або інші особи, які пересилають наркотичні речовини в посылках або бандеролях, ретельно маскують їх. Ураховуючи те, що посылки, бандеролі, передачі ретельно перевіряються перед отриманням засудженими, вони вдаються до різних хитрощів: пересилають наркотичні речовини в ящиках із подвійним дном або стінками, у палітурках книжок, цукерках, закритих консервних банках тощо, ховають наркотичні речовини в пиріжки домашнього виготовлення, у тюбики зубної пасти, різні консерви, у шкаралупки грецьких горіхів і навіть курячих яєць (перед цим білок та жовток з яйця викачують за допомогою медичного шприца)¹.

Для доставки до УВП заборонених предметів засуджені вдаються до різних хитрощів. Наприклад, до оперативного відділу Бердянської виправної колонії Запорізької області (№ 77) надійшла інформація, що до засудженого Ш. приїде брат, який має привезти йому наркотичну речовину – марихуану. З метою викриття злочинних намірів гр. Ш. було заведено оперативно-розшукову справу, в ході якої у цього громадянина

¹ На територію Бучанської виправної колонії (№ 85), що на Київщині, намагалися перекинути заборонену речовину // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/737403;jsessionid=0DA4AA53AE0BC44ABF01597C10F879C7>.

під час особистого огляду виявлено та вилучено марихуану вагою 29,2 г, яка знаходилася у потайній кишені штанів. Матеріали про вилучення наркотичної речовини було передано до Бердянського РВ УМВС, де стосовно гр. Ш. порушено кримінальну справу.

З метою перекриття каналів надходження до установи предметів, що заборонені, оперативні відділи проводять комплекс заходів, які дають звести до мінімуму або зовсім усунути можливість отримання таких предметів засудженими.

На першому етапі здійснюється збирання та аналіз оперативної інформації стосовно осіб, які мають намір організувати канал доставки до установи заборонених предметів. Установлюються причини таких намірів (борги, бажання отримати матеріальні блага, тимчасово відволіктися від реалій життя, конфліктні стосунки із засудженими тощо). Обов'язково береться до уваги реальність можливостей того чи іншого засудженого налагодити такі канали. Після встановлення таких засуджених вони та їх кореспонденція беруться під постійний негласний контроль. З'ясовуються їх зв'язки із засудженими, працівниками установи, родичами та іншими громадянами.

На другому етапі аналізуються усі виявлені зв'язки засудженого та встановлюється коло осіб, які мають можливість придбати та організувати канал доставки до УВП заборонених предметів. Для перевірки і контролю за такими особами з числа родичів засуджених або інших громадян інформація надсилається до територіальних управлінь Національної поліції України.

Стосовно працівників проводиться спостереження за контактами в установі як серед засуджених, так і серед персоналу. Фіксується кожен контакт працівника із засудженим, схильним до встановлення позаслужбових зв'язків. Для більш повного з'ясування намірів такого засудженого в коло його спілкування вводиться найбільш підготовлений агент, який здатний надавати якісну оперативну інформацію. Під час надходження відомостей про реальні наміри осіб організувати канал доставки до УВП заборонених предметів та речовин заводиться оперативно-розшукова справа. Коли виникає можливість реалізації отриманої інформації, то вирішується питання про недопущення розшифровки джерела оперативної інформації. Для цього створюються усі умови, обговорюється його лінія поведінки після реалізації інформації.

Готуючись до затримання особи, яка намагається доставити засудженим заборонені предмети, треба передбачити необхідність документування такого факту, наявності свідків, понятих, фото-, відеозйомку, підготувати печатки та пакети (паперові, поліетиленові) для опечату-

вання вилучених заборонених предметів або речовин. Слід зазначити, що здебільшого у перші хвилини після затримання особа перебуває у шоковому стані, тому в цей період необхідно якомога більше отримати від неї інформації про допущене правопорушення.

Щодо особи, яку було затримано під час спроби передати заборонені предмети, приймається рішення згідно із законодавством, тобто все залежить від ваги або виду наркотичної речовини. В усіх випадках збираються необхідні матеріали та приймається рішення про порушення кримінального провадження або надіслання матеріалів до відділу Національної поліції за місцем мешкання правопорушника для вирішення питання згідно зі ст. 188 КУпАП.

Ураховуючи викладене, можна констатувати, що саме від належно організованої оперативно-розшукової роботи оперативних відділів УВП, вдалого поєднання гласних і негласних заходів залежить успіх суттєвого скорочення рівня надходження до засуджених заборонених предметів, а також виявлення і припинення недозволених зв'язків персоналу із засудженими, що неабияк сприяють вчиненню досліджуваних правопорушень. Окрім того, існуючий комплекс заходів необхідно постійно вдосконалювати, запроваджуючи здобутки передового як вітчизняного, так і міжнародного пенітенціарного досвіду у практичну діяльність органів і установ виконання покарань, збагачувати результатами сучасних наукових досліджень у цій сфері, а також більш активно спрямовувати роботу на модернізацію обладнання УВП.

Одним із головних завдань такої роботи є профілактика та попередження надзвичайних подій і правопорушень за участю персоналу. Відповідно до Положення, забезпечення дотримання законності і службової дисципліни, профілактика правопорушень і надзвичайних подій – це система організаційних, соціально-правових та виховних заходів щодо формування і розвитку в персоналу особистої відповідальності за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, Присяги, наказів керівництва, службових обов'язків, досягнення такого рівня правосвідомості персоналу, який забезпечуватиме своєчасне, повне і якісне вирішення поставлених завдань.

Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства України (ч. 5 ст. 102 КВК України), засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку і огляду. Важливу роль у перекритті каналів надходження заборонених предметів відіграє належне проведення оглядів передач, посилок і бандеролей, які отримують засуджені, та проведення особистих оглядів осіб, які прибувають в УВП на тривалі побачення із засудженими. Нормативні документи

ДПтС регламентують порядок здійснення цих заходів. Так, відповідно до п. 38 ПВР УВП, огляд передач здійснює молодший інспектор, який перевіряє їх вагу та асортимент. Вкладення перевіряються ретельно й акуратно. За необхідності хлібобулочні вироби та інші продукти розрізають, сипучі продукти пересипають, а інші ретельно оглядають. Особливу увагу приділяють консервним банкам та різним упаковкам, у яких можуть бути спиртні напої, наркотичні речовини, гроші та інші предмети, заборонені для зберігання та використання засудженим в УВП, за необхідності їх розкривають й оглядають. Згідно з п. 47 ПВР УВП, особа, яка прибула на тривале побачення, зобов'язана перед його проведенням здати гроші, цінні речі, а також предмети, заборонені для використання в установах. У разі наявності достатніх підстав убачати, що особа, яка прибула на побачення, має намір передати засудженому предмети, вироби та речовини, зберігання яких заборонено, або отримати від засудженого нелегальним шляхом заборонені речі, начальник установи оголошує такій особі про те, що побачення їй буде надано тільки тоді, коли вона погодиться на огляд її речей та одягу до і після побачення.

Також слід згадати про заходи щодо огляду осіб, які заходять на територію УВП, та перевірку транспортних засобів, які перебувають на території колонії. Так, згідно з п. 54 ПВР УВП, адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які перебувають на території колонії, а також вилучати заборонені речі й документи.

Необхідно звернути увагу і на проведення спеціальних операцій в УВП. Зокрема, до них належать операції під умовними назвами «Щит» і «Заслон», що проводяться відповідно до Інструкції з організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах.

Спеціальна операція «Щит» вводиться з метою забезпечення правопорядку в УВП у святкові дні та у випадках ускладнення оперативної обстановки. Під час її проведення особовий склад УВП переводиться на посилений варіант несення служби, що передбачає заходи, які спрямовані на підвищення готовності та пильності особового складу, збільшення чисельності варт та чергових змін, посилення контролю за несенням служби, а також низку заходів профілактичного характеру, у тому числі обшуки та огляди засуджених і приміщень, огляди об'єктів і території УВП.

Спеціальна операція «Заслон» проводиться з метою надійного перекриття каналів надходження в зони, що охороняються, УВП заборонених до використання речей і предметів, а також запобігання їх виго-

товленню засудженими. Спеціальна операція передбачає здійснення заходів з ліквідації каналів надходження заборонених предметів, речей та речовин, їх виявлення та вилучення в засуджених, проведення оглядів об'єктів та обшуків засуджених та території УВП, особистих оглядів осіб, які заходять на територію УВП.

Важливе значення в запобіганні проникненню заборонених предметів до УВП має належна охорона УВП. Відомчі нормативно-правові акти ДПтС України визначають, що охорона об'єктів – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення встановленого порядку відбування покарань й ізоляції засуджених, недопущення вчинення ними втеч та інших злочинів; запобігання проникненню на територію, що охороняється, сторонніх осіб та предметів, заборонених для зберігання і використання у виправних колоніях; зберігання матеріальних цінностей виправних колоній.

Серед заходів з охорони об'єктів УВП, що спрямовані на недопущення проникнення заборонених предметів до УВП, можна виділити такі:

– надійна охорона об'єктів УВП, патрулювання резервною групою варти прилеглої території УВП, оперативне реагування на здійснення перекидів заборонених предметів;

– заходи щодо огляду осіб, які заходять на територію УВП, та перевірка транспортних засобів, які перебувають на території колонії. Так, згідно з п. 54 ПВР УВП, адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які перебувають на території колонії, а також вилучати заборонені речі й документи.

Профілактика має будуватися на тому, що особи вчиняють:

– перекидання заборонених предметів. Перекидання здійснюються в місцях, найбільш уразливих у цьому відношенні. Як правило, перекидання заборонених предметів здійснюють родичі засуджених, особи з числа їхніх зв'язків на волі, окремі співробітники підрозділів охорони УВП та ін.;

– отримання засудженими заборонених предметів через посилки, бандеролі, передачі. Цей канал доставки можуть використовувати як родичі засуджених, так і інші особи.

Вважаємо за доцільне при висвітленні спеціально-кримінологічних заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП звернути увагу на алгоритм дій посадових осіб УВП при виявленні у засуджених таких заборонених предметів, як наркотичні речовини, що обумовлено, по-перше, їх поширенням в УВП, а по-друге,

підвищеним криміногенним впливом в силу того, що певна частина злочинів у названих установах вчиняється засудженими саме у стані не лише алкогольного, а й наркотичного сп'яніння. І від того, наскільки відповідальні працівники УВП зможуть оперативно виявити й правильно задокументувати факт вилучення таких речовин, залежить успіх запобігання їх подальшому поширенню серед засуджених.

Як показали результати проведеного дослідження, у 65 % випадків наркотичні речовини виявлялися та вилучалися черговою зміною УВП.

Зазначений високий відсоток (65 %) вилучень наркотичних речовин саме черговою зміною логічно пояснюється «географією перекриття» її представниками оперативно значущих (в т. ч. щодо проникнення заборонених предметів) ділянок УВП.

Так, при виявленні у засудженого речовини, що має схожість до наркотичної, або при отриманні сигналу про наявність такої речовини у будь-кого із засуджених ЧПНУ:

- спільно з молодшим інспектором або представником адміністрації проводить ретельний обшук і доставляє засудженого та осіб, які перебували з ним чи були присутні при обшуку, до кімнати ЧПНУ або на КПП;

- пропонує затриманому написати детальне пояснення (де взяв речовину, від кого отримав або хто передав, кому ніс і т. д.). Стверджувати, що вилучена речовина є наркотичною, недоцільно до отримання висновку експертизи;

- вилучає речовину у засудженого – обов'язково у присутності інших осіб. За фактом виявлення й вилучення складається детальний акт, який підписується ЧПНУ, молодшим інспектором, представником адміністрації та іншими засудженими, якщо вони були присутні при цьому;

- особам, які були присутні при вилученні речовини, пропонує детально викласти в письмовій формі, що їм відомо за даним фактом; засуджений після написання ним пояснення переодягається в інший одяг, і його поміщають до ДІЗО;

- спільно з молодшим інспектором житлової (виробничої) зони проводить ретельний обшук спального і робочого місця засудженого, вилучає усі особисті речі, листування й доставляє до кімнати ЧПНУ;

- викликає оперативного працівника, детально інформує його про виконану роботу та осіб, причетних до цього факту. Вилучену речовину й зібрані матеріали передають оперативному працівнику під підпис із зазначенням дати та прізвища на другому екземплярі акта;

- доповідає про подію та вжиті заходи начальнику установи, його

першому заступнику і діє за їх указівками.

Також слід пам'ятати, що до найбільш значущих детермінантів індивідуальної злочинної поведінки засуджених у кримінально-виконавчих установах закритого типу належать: вчинення засудженими насильницьких злочинів на ґрунті алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, гомосексуалізму, емоційної неврівноваженості та конформізму засуджених, відсутність належного освітнього рівня у засуджених, наявність у значної частини засуджених певних психічних відхилень, криміногенність середовища засуджених, недоліки в організації та проведенні профілактичної роботи; щодо скоєння злочинів, пов'язаних з порушенням порядку та умов відбування кримінального покарання – відсутність належного життєвого досвіду у засуджених, відсутність належного освітнього рівня, емоційна неврівноваженість та конформізм засуджених, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, гомосексуалізм, міжособистісні та міжгрупові конфлікти, криміногенність середовища засуджених¹.

Таким чином, у запобіганні проникненню заборонених предметів до УВП необхідна участь усіх частин і служб установи у взаємодії з підрозділами охорони. Це, однак, не означає, що концентрація зусиль усіх співробітників повинна бути спрямована тільки на вирішення однієї цієї задачі. Кожен підрозділ виконує власні суворо визначені функції, застосовуючи при цьому відповідні форми і методи роботи.

Вищенаведений комплекс заходів необхідно постійно вдосконалювати, запроваджуючи здобутки передового як вітчизняного, так і міжнародного пенітенціарного досвіду у практичну діяльність органів і УВП, збагачувати результатами сучасних наукових досліджень у цій сфері, а також більш активно спрямовувати роботу на модернізацію обладнання УВП.

Причини правопорушень (якими б вони не були і до якої сфери соціальної дійсності не належали) діють лише опосередковано – через особистість правопорушника. Вплив, який здійснюється на особистість за допомогою зовнішніх факторів, сам по собі не викликає протиправної поведінки; діяння, пов'язане з проникненням заборонених предметів до УВП, є в кінцевому результаті лише актом людської волі. Тому профілактика правопорушень в одному зі своїх головних аспектів – це попередження певних форм людської поведінки. Іншими словами, з урахуванням активної ролі особистості в генезисі протиправної поведінки,

¹ Боднар І. В. Кримінологічні засади запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Боднар. – Х., 2012. – С. 16.

попереджувальний вплив постійно повинен здійснюватися не тільки на зовнішні щодо неї фактори, а й на саму особистість.

З огляду на викладене, ми не можемо оминати увагою дослідження науковців, які вивчали теоретичні аспекти індивідуального рівня запобігання злочинам та іншим правопорушенням. Так, індивідуальна профілактика злочинів ученими-кримінологами визначається як сукупність взаємопов'язаних виховних та інших заходів впливу, що застосовуються до особи з метою попередження вчинення нею злочинів¹; як «діяльність, що проявляється у виявленні осіб, схильних до злочинів, у їх вивченні, у впливі на них, що забезпечує усунення неприйнятних нашому суспільству особистісних рис та ліквідацію негативного впливу несприятливих для формування особистості умов»²; як «діяльність державних органів і громадськості у виявленні осіб, що своєю поведінкою засвідчили схильність до злочинів, і спрямування на них попереджувального впливу засобами виховання, допомоги, контролю, який здійснюється з метою усунення чи нейтралізації конкретних причин і умов, що сприяють злочинам, за допомогою заходів, що не мають характеру покарання»³ та ін. Спільною рисою усіх цих визначень є те, що індивідуальна профілактика – це діяльність уповноважених органів з «індивідами», тобто окремими, конкретними людьми, носіями неповторних особливостей особистості, що сформувалися у результаті обставин їх розвитку, життєдіяльності та виховання. Ведучи мову про індивідуальне попередження, слід пам'ятати про взаємопов'язаність профілактичних заходів не тільки з типовою характеристикою особи злочинця та причинами злочинності, а й з особливостями такої особистості, умовами її формування. Індивідуальну профілактику варто проводити тоді, коли відомі цілі та наміри правопорушника, зрозумілі й оцінені його мотиви.

Слід повністю погодитися із В.О. Меркуловою стосовно того, що головна роль у реалізації засобів профілактики злочинів, виправленні засуджених під час відбування покарання належить персоналу УВП. Більш того, вчена вважає, що якість кримінально-виконавчих законодавчих положень з точки зору сприяння у вирішенні питання формування сприятливого соціально-психологічного простору в місцях позбавлення волі залишається поза належною увагою вчених. Ця проблема є досить

¹ Блувштейн Ю. Д. Профилактика преступлений / Ю. Д. Блувштейн, М. И. Зырин, В. В. Романов. – Минск : Университетское изд-во, 1986. – С. 121.

² Игошев К.Е. Введение в курс профилактики правонарушений / К. Е. Игошев, В. С. Устинов. – Горький, 1977. – С. 43.

³ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – С. 60–61.

широкою й охоплює різні кримінально-виконавчі інститути, які стосуються регулювання поведінки засуджених під час відбування покарання у виді позбавлення волі, зміни їх правового статусу залежно від поведінки (прогресивна система відбування покарання; дисциплінарна практика; поліпшені умови утримання тощо). Зокрема, потребують більшої чіткості та систематизації усі кримінально-виконавчі положення, які стосуються зміни правового статусу засудженої особи залежно від терміну відбутого покарання й характеру поведінки. Якщо розглядати дисциплінарну практику в місцях позбавлення волі як складову прогресивної системи виконання покарання, відповідного узгодження вимагають більшість норм, які в порядку заохочення надають певні пільги. До того ж потребує суттєвого наповнення додатковими пільгами та правами правовий статус особи, яка переводиться на поліпшені умови утримання (зараз це лише право додатково витратити на місяць певну кількість коштів)¹.

Аналіз кримінологічної літератури за напрямом запобігання злочинам свідчить, що індивідуальна профілактика злочинів здійснюється у двох формах – безпосередній та ранній. Г. А. Аванесов із цього приводу зазначав, що виникає необхідність здійснення не тільки безпосередньої профілактики (коли об'єктом профілактичного впливу виступає особа, яка перебуває, умовно кажучи, у стані, наближеному до вчинення злочину), а й ранньої профілактики (тут об'єктом впливу є особистість, яка характеризується негативно, перебуває, однак, на стадії, умовно кажучи, ще віддаленій від вчинення злочину)². Ю. М. Антонян так само виділяє ранню профілактику, завдання якої – не допустити формування мотивів можливої злочинної поведінки, і безпосередню профілактику, що має на меті виявлення мотивів злочинної поведінки і проведення заходів щодо їх усунення³. Основними критеріями розмежування профілактики на ранню і безпосередню є, по-перше, час, який «віддаляє» особу від моменту можливого вчинення злочину; по-друге, міра «соціальної зіпсованості» особи. Індивідуальний профілактичний вплив має здійснюватися не тільки, а іноді навіть не стільки на особистість саму по собі, скільки на особистість у її взаємозв'язках із соціальним мікросередовищем, найближчим оточенням. Роль мікросередовища у форму-

¹ Меркулова В. О. Запобігання пенітенціарної злочинності: сутність та напрями реформування кримінально-виконавчого законодавства / В. О. Меркулова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 192–193.

² Аванесов Г. А. Криминология / Г. А. Аванесов. – М. : Академия МВД СССР, 1984. – С. 403.

³ Антонян Ю. М. Насилие. Человек. Общество : монография / Антонян Ю. М. – М. : ВНИИ МВД России, 2011. – 247 с.

ванні поведінки надто велика, щоб припускати, що його вплив на особу зникає, коли здійснюється профілактика.

Для проведення профілактики серед осіб, які проносять заборонені предмети, О.В. Старков рекомендує такі заходи:

1) виявлення громадян, які вступають у незаконні зв'язки із засудженими або сприяють цьому, перш за все за місцем дислокації УВП;

2) запровадити для родичів засуджених і для усіх осіб, яким дозволено побачення, декларації асортименту та кількості продуктів харчування та інших принесених ними з собою предметів, які вони повинні заповнювати власноруч;

3) для деяких родичів та інших близьких для засудженого осіб, раніше викритих у пронесенні заборонених предметів, було б корисним ввести підписку про те, що вони не несуть з собою нічого забороненого і попереджаються про адміністративну відповідальність, а при криміналізації – і про кримінальну за пронесення заборонених предметів¹.

Для проведення профілактики серед засуджених щодо поводження із забороненими предметами пропонуємо нагадати про те, що носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї; інші передбачені законом форми незаконного поводження зі зброєю тягнуть кримінальну відповідальність, про що під особистий підпис необхідно повідомляти засуджених.

Слід зазначити, що індивідуально-профілактична діяльність щодо проникнення заборонених предметів до УВП, виходячи з особливостей засуджених, які користуються ними, може досягатися двома шляхами. Перший шлях – вплив на засудженого з метою схилити його до відмови від протиправних намірів. Вплив на засудженого в цьому випадку може бути здійснено: безпосередньо оперативним працівником УВП; негласним апаратом; засудженим із числа близьких зв'язків; родичами засудженого; представником активу засуджених. Другий шлях використовується, коли, незважаючи на застосований виховний вплив, засуджений не відмовляється від намірів придбати заборонені предмети. У цих випадках застосовуються тактичні прийоми, пов'язані з примусом, метою яких є створення умов, що виключають можливість придбання заборонених предметів: поміщення засудженого, за наявності законних підстав, у ДІЗО або переведення до ПКТ (ОК); переведення до іншого відділення, виробничої ділянки або іншої УВП; роз'єднання групи, що

¹ Старков О. В. Криминопеналогія : учеб. пособие / Старков О. В. – М. : Экзамен, 2004. – С. 311.

сформувалася з метою придбання заборонених предметів¹.

Головний напрям в індивідуально-профілактичній роботі – це виявлення особи, яка замишляє або готує вчинення того чи іншого правопорушення, пов'язаного з проникненням заборонених предметів до УВП.

Пошукову роботу стосовно осіб, які становлять оперативний інтерес для запобігання проникненню заборонених предметів до засуджених, необхідно здійснювати в першу чергу серед:

- засуджених, схильних до вживання наркотичних засобів та спиртних напоїв;
- засуджених, які мають намір придбати заборонені предмети;
- осіб, які замишляють, готують і здійснюють доставку заборонених предметів, а також осіб, які підтримують із ними зв'язки на протиправній основі як всередині УВП, так і за її межами².

При цьому основними джерелами отримання такої інформації можуть бути:

- негласний апарат;
- розвідувальні опитування засуджених із числа близьких зв'язків профілакуємої особи;
- цензура кореспонденції профілакуємої особи;
- родичі і близькі засудженого;
- співробітники інших відділів і служб УВП;
- результати оперативно-режимних заходів (аудіо-, відеоконтролю, обшуку та ін.)³.

Також слід пам'ятати, що більше 60 % суб'єктів злочинів в УВП – це особи, які належали до категорії порушників, що мали по два й більше дисциплінарні стягнення, але злісними порушниками визнані не були, оскільки за формальними підставами не підпадали під дію статті 133 КВК України⁴.

У зв'язку із цим індивідуальна профілактика проникнення заборонених предметів до УВП має ґрунтуватися на тому, що ініціаторами таких дій найчастіше є особи з чіткою антисоціальною установкою, які не

¹ Крачун В. Д. Оперативно-розсыскные меры по предупреждению проникновения запрещенных предметов к лицам, содержащимся в исправительных колониях : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 / В. Д. Крачун. – Владимир, 2006. – С. 18.

² Там само, с. 19.

³ Там само, с. 19.

⁴ Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

бажають ставати на шлях виправлення.

Отже, заходи запобігання проникненню заборонених предметів до УВП полягають в такому.

За результатами аналізу вітчизняних і зарубіжних кримінологічних доктрин обґрунтовано позицію, що найбільш оптимальною системою запобігання проникненню заборонених предметів до УВП є її диференціація за такими рівнями: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний.

До загальносоціальних належать і належне її фінансування, і соціально-правовий захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, і підвищення рівня його компетентності, і оптимізація законодавства у сфері виконання та відбування покарань.

Ураховуючи, що однією з детермінант проникнення заборонених предметів до УВП є корупційні зв'язки персоналу установ і засуджених та їх родичів, то на загальносоціальному рівні запобігання на соціально-економічні причини корупції та інших форм корисливих зловживань по службі слід впливати шляхом усунення недосконалої оплати праці посадових осіб, які перебувають на державній службі; шляхом надання та забезпечення додаткових соціальних прав і гарантій.

За результатами дослідження обґрунтовано, що необхідно істотне підвищення грошового забезпечення співробітників органів і установ виконання покарань, доведення його до того рівня, при якому б співробітники цінували свою роботу і дорожили нею, боячись її втратити. Зазначено, що у контексті вироблення загальносоціальних заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП важлива роль має відводитися підвищенню рівня професійної компетентності співробітників цих установ.

Обґрунтовано, що ефективність методик, які реалізуються в рамках спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинам, вчинюваним в УВП, а також порушенням установленого порядку виконання покарання, залежить від якісного складу співробітників органів і установ виконання покарань. У зв'язку з цим запропоновано ввести до системи підготовки персоналу УВП такий спецкурс, як «Організація діяльності установ виконання покарань щодо запобігання злочинам і порушенням режиму», розроблено проект відповідного тематичного плану.

Обґрунтовано важливість оперативно-розшукової діяльності у запобіганні проникненню заборонених предметів до УВП. Підкреслено роль взаємодії оперативних підрозділів УВП з іншими службами Національної поліції у процесі запобігання проникненню заборонених пред-

метів до УВП.

Розроблення заходів профілактики даного виду правопорушень ґрунтується на даних за результатами дослідження місць, видів і способів проникнення до УВП заборонених речей і предметів, а саме: КПП для автотранспорту – провезення, використання тайників; КПП для пропуску осіб, кімнати побачень – пронесення, використання тайників; приміщення для приймання посилок, бандеролей, передач – приховування в посылках, бандеролях, передачах; заборонені зони – перекидання; виробничі об'єкти – приховування в тайниках.

З метою підвищення ефективності внутрішньої взаємодії у цьому напрямі запропоновано впровадження у практику роботи УВП комплексних планів із запобігання проникненню заборонених предметів, у яких необхідно відображати узгоджені дії усіх відділів і служб УВП, спрямовані на недопущення вчинення даного протиправного діяння.

Констатовано, що вітчизняна система виконання покарань перебуває у стані активного оновлення нормативно-правового забезпечення. Поки що не зрозуміло, чи буде враховано у ньому кращі світові практики, що потребує імплементації із прогресивних надбань як загальносвітової, так і регіональної (європейської) правової системи.

Ці питання однозначно вимагають свого подальшого дослідження, оскільки впровадження міжнародного пенітенціарного досвіду у теорію та практику забезпечення процесу виконання та відбування покарання (режиму), в першу чергу щодо поводження із засудженими, зобов'язує Україну створити такі умови відбування покарання, коли людину просто позбавляють волі, а не честі та гідності, можливості користуватися усіма благами цивілізації, проте ізольовано. Тільки з урахуванням такого підходу можна буде забезпечити належний стан запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

Зміни, що відбулися та відбуваються у правовому регулюванні виконання покарань (в першу чергу щодо ліквідації Державної пенітенціарної служби України з поступовим її перетворенням на Державну кримінально-виконавчу службу України з підпорядкуванням Міністерству юстиції України), свідчать про негативні тенденції щодо запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, оскільки саме в цей час такі діяння мають динаміку до зростання. Також не слід забувати про УВП, що залишилися поки що на непідконтрольних Україні територіях – про запобігання проникненню заборонених предметів там ми можемо говорити лише з певним ступенем ймовірності.

Зарубіжний досвід запобігання проникненню заборонених пред-

метів до УВП нами вивчався здебільшого пострадянських та європейських країн. Якісно на цьому фоні відрізняються країни Балтії та Грузія, для яких міжнародні стандарти поводження із засудженими стали звичною нормою, а тому і запобігання проникненню заборонених предметів до УВП також відрізняється. Для європейських країн характерними є майже нульові показники такого небезпечного явища, що зумовлено матеріально-технічним оснащенням установ виконання покарань та належним грошовим забезпеченням персоналу цих установ.

Підвищення ефективності внутрішньої взаємодії персоналу УВП, оформленої у вигляді нормативно-правового документа, дозволить покращити стан запобігання проникненню заборонених предметів. Проте, без усунення усіх інших детермінант такого явища та без зміни особистого ставлення персоналу установ до якості виконуваної ними діяльності, а також без подолання корупційної складової в системі відбування покарань, реально та дієво запобігати проникненню заборонених предметів буде важко.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у створенні науково обґрунтованої системи запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, розроблення на цій основі пропозицій з удосконалення чинного законодавства та практики його застосування. Основними науковими і практичними результатами є такі:

1. Результати історико-правового аналізу наукових і методичних розробок засвідчили, що проблема проникнення заборонених предметів до УВП не залишалася без уваги не тільки практичних працівників, а й учених. Разом із тим установлено, що наукові дослідження, спрямовані на вирішення проблем запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, переважно ґрунтуються на нормативно-правовій основі, яка втратила чинність, або на законодавстві інших держав. Застосована методологія дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, що включає у себе систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів із визначеною процедурою їх застосування, дала змогу обґрунтувати достовірність отриманих результатів, спрямованих на удосконалення практики діяльності УВП із запобігання проникненню заборонених предметів до засуджених, а також відповідного галузевого законодавства.

2. Наведено додаткові аргументи стосовно того, що суспільна небезпечність проникнення заборонених предметів до УВП полягає не лише в порушенні нормальної діяльності цих інституцій, стану оперативної обстановки в них, а й зниженні ефективності застосування до засуджених заходів виправного впливу, а також у створенні умов, що сприяють порушенню ними режиму відбування покарання, а в окремих випадках і вчиненню злочинів з використанням заборонених предметів (на цей факт вказало 86,9 % респондентів).

3. Сформульовано визначення поняття «правова основа запобігання проникненню заборонених предметів до УВП» – це система правових норм, які передбачені в законах і підзаконних нормативно-правових актах, що створюють правові передумови для реалізації заходів і застосування сил з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють проникненню заборонених предметів до УВП, установлення осіб, від яких можна очікувати вчинення діянь, пов'язаних з обігом заборонених предметів в УВП, та здійснення на них

попереджувально-профілактичного впливу з метою недопущення з їх боку протиправної поведінки. За результатами дослідження сучасної пенітенціарної криміногенної обстановки, пов'язаної з проникненням заборонених предметів до УВП, як порушенням діяльності цих установ, обґрунтовано позицію про криміналізацію подібних діянь та диференціацію кримінальної відповідальності за їх вчинення при обтяжуючих обставинах. Шляхом аналізу норм кримінально-виконавчого законодавства та відомчих нормативно-правових актів доведено необхідність більш чіткої деталізації інституту заборони проникнення заборонених предметів до УВП, оскільки у практичних працівників часто виникають труднощі застосування відповідних норм.

4. Серед найбільш значущих причин і умов проникнення заборонених предметів до УВП визначено: криміногенна мотивація на придбання (пронесення) наркотиків, зброї, грошей тощо; психічне та психофізіологічне середовище засуджених та осіб, які проносять заборонені предмети; стабільно-нелегальна «постачальницька» криміногенна ситуація, що характеризується відносно тривалою, протиправною взаємодією осіб, що проносять заборонені речовини, та засуджених, які їх отримують; недоліки в соціальному мікросередовищі, що впливають як на мотиваційні, так і на ситуаційні процеси, а саме: технічні умови (відсутність або технічна недосконалість відповідних засобів охорони й нагляду в УВП), організаційно-управлінські недоліки (неналежний рівень організації та здійснення оперативно-розшукової діяльності, соціально-виховної, індивідуально-профілактичної роботи, хиби в кадровому забезпеченні тощо).

5. За результатами аналізу соціально-демографічних, соціально-рольових і морально-психологічних ознак осіб, які вчиняли пронесення заборонених предметів до УВП, виявлено типові ознаки й особливості, найбільш характерні для досліджуваної категорії осіб. Установлено, що серед персоналу УВП переважають особи рядового, молодшого та середнього начальницького складу. Шляхом дослідження соціально-демографічних, соціально-рольових і морально-психологічних ознак розроблено типологічний портрет атестованого співробітника УВП, який вчиняє пронесення заборонених предметів до УВП: це особа віком 18–30 років (56 %), одружена і має сім'ю (79 %), має вищу освіту (36 %), стаж служби до 5 років (65 %), обіймає посаду, пов'язану з виконанням наглядової, виховної або виробничої функції в УВП і тісним безпосереднім контактом із засудженими, із переважанням корисливих мотивів від здійснення оперативно-службової діяльності.

6. Визначено поняття «система запобігання проникненню

заборонених предметів до УВП» – це сукупність суб'єктів запобігання злочинам та іншим правопорушенням, економічних, правових, організаційних і матеріально-ресурсних заходів, здійснюваних на різних рівнях щодо виявлення та усунення причин проникнення заборонених предметів до УВП і умов, що цьому сприяють, а також безпосереднього профілактичного впливу на об'єкти запобіжної діяльності.

7. Серед першочергових заходів запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, коли суб'єктами правопорушень виступають співробітники цих установ, запропоновано: поліпшення матеріального становища співробітників УВП (65,8 %); оперативнорозшукове перекриття співробітників, схильних до встановлення недозволених (неслужбових) зв'язків із засудженими (41,2 %); більш якісний добір кандидатів на службу в УВП (30,0 %); посилення суворості відповідальності за пронесення заборонених предметів УВП (13,5 %).

8. Запропоновано низку заходів спеціально-кримінологічного характеру, зокрема: організація та проведення комплексних профілактичних операцій «Щит» і «Заслон»; від маскувальної огорожі установи встановлення 50-метрової межі режимної зони; створення додаткових цілодобових спостережних постів, обладнаних засобами зв'язку з черговою частиною установи; спільне патрулювання працівників УВП і ОВС по зовнішньому периметру установи; забезпечення патрульних груп радіофікованими транспортними засобами для організації переслідування порушників; контроль за листуванням засуджених; включення об'єктів УВП у принципову схему комплексного використання сил і засобів територіальних управлінь Національної поліції у великих населених пунктах; обмін інформацією між адміністрацією УВП і територіальними управліннями Національної поліції; технічне оснащення персоналу УВП. У рамках підвищення ефективності діяльності УВП щодо запобігання проникненню заборонених предметів до засуджених запропоновано алгоритм дій посадових осіб УВП при виявленні у засуджених заборонених предметів (на прикладі наркотичних речовин).

9. З метою запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, обґрунтованим вбачається удосконалення галузевого нормотворення у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А. Криминология / Г.А. Аванесов. – М. : Академия МВД СССР, 1984. – 500 с.
2. Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика / Аванесов Г. А. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – 526 с.
3. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования / Аванесов Г. А. – М. : Юрид. лит., 1972. – 334 с.
4. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / Алексеев С. С. – М., 1966. – 187 с.
5. Антонян Ю. М. Личность преступника – индивидуальная профилактика преступлений : сопоставление и выводы / Ю. М. Антонян // Личность преступников и индивидуальное воздействие на них : сб. науч. тр. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1989. – С. 3–10.
6. Антонян Ю. М. Насилие. Человек. Общество : монография / Антонян Ю. М. – М. : ВНИИ МВД России, 2011. – 247 с.
7. Анциферов К. Взятничество в истории русского законодательства (до периода сводов) / К. Анциферов // Журнал гражданского и уголовного права. Кн. 2. – СПб., 1884. – С. 1–54.
8. Баглай І. П. Наукові здобутки / І. П. Баглай // Українська пенітенціарна наука. Наукові здобутки школи «Інтелект». – 2-ге вид. – К. : ПП «Заграй», 2013. – С. 31–41.
9. Баглай І. П. Оперативно-розшукова діяльність як один із основних засобів забезпечення режиму у місцях позбавлення волі / І. П. Баглай // Захист прав і свобод людини і громадянина в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Бровари, 11–12 лют. 2010 р.). – Чернігів : КП «Видавництво Чернігівські обереги», 2010. – С. 64–66.
10. Бадира В. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі : монографія / В. А. Бадира, Т. А. Денисова. – Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2009. – 168 с.
11. Бандурка О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов // Вісник Криминологічної асоціації України : зб. наук. праць. – 2015. – № 2 (10). – С. 168–177.
12. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
13. Барабанов Н. П. Организация деятельности исправительных учреждений по предупреждению и пресечению массовых беспорядков, захватов заложников, побегов : монография / Барабанов Н. П. – Рязань : Изд-во Акад. права и управления Минюста России, 2003. – 363 с.

14. Барабанов Н. П. Теоретические, организационные, криминологические, психологические и правовые основы предупреждения и пресечения чрезвычайных ситуаций криминального характера (побегов, захватов заложников, массовых беспорядков) в исправительных учреждениях : монография / Н. П. Барабанов, В. Н. Савардунова. – Рязань, 2008. – 364 с.
15. Бахин В. П. Преступная деятельность : понятие, характеристика, принципы, изучение : монография / Бахин В. П., Карпов Н. С., Цымбал П. В. ; под ред. П. В. Мельника. – К. : АГНС Украины, 2001. – 275 с.
16. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. – М. : Стелс, 1995. – 304 с.
17. Блувштейн Ю. Д. Профилактика преступлений / Ю. Д. Блувштейн, М. И. Зырин, В. В. Романов. – Минск, 1986. – 286 с.
18. Богатирьев И. Г. Виправний центр як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / Богатирьев И. Г., Зубов Д. О., Маковій В. В. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 232 с.
19. Богатирьев И. Г. Державна кримінально-виконавча служба України (історія та сучасність) / І. Г. Богатирьев, О. І. Богатирьова. – Д. : ПП «Ліра ЛТД», 2007. – 352 с.
20. Богатирьев И. Г. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / Богатирьев И. Г., Богатирьова О. І., Пузирьев М. С. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 96 с.
21. Богатирьев И. Г. Кримінально-виконавча характеристика наркозалежних осіб в умовах позбавлення волі : монографія / Богатирьев И. Г., Голець В. В., Коломієць Н. В. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 244 с.
22. Богатирьев И. Г. Криминологічні засади запобігання злочинам корупційної спрямованості у пенітенціарній системі України : навч. посібник / І. Г. Богатирьев, В. О. Лисенко. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 196 с.
23. Богатирьев И. Г. Методичні рекомендації щодо застосування Кримінального процесуального кодексу України органами і установами, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України / І. Г. Богатирьев, М. С. Пузирьев. – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – 28 с.
24. Богатирьев И. Г. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань : монографія / Богатирьев И. Г., Джужа О. М., Ільтяй М. П. – Дніпропетровськ : РВВ Дніпропетровськ. ун-т внутр. справ, 2009. – 188 с.
25. Богатирьев И. Г. Пенітенціарні установи України (теоретико-правове дослідження) : наукове видання (трьома мовами) / Богатирьев И. Г. – К., 2013. – 444 с.
26. Богатирьев И. Г. Правові та криминологічні ознаки правопорушень, пов'язаних із проникненням заборонених речей і предметів в уста-

нови виконання покарань та недозволених зв'язків персоналу із засудженими / І. Г. Богатирьов // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 551–556.

27. Боголюбова Т. А. Прокурорский надзор за соблюдением законов в борьбе с наркоманией : метод. пособие / Т. А. Боголюбова, К. А. Толпекин. – М. : Всесоюз. науч.-исслед. ин-т проблем укрепления законности и правопорядка, 1991. – 60 с.

28. Боднар І. В. Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Боднар. – Х., 2012. – 19 с.

29. Бодюл Є. М. Правові, організаційні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із проникненням заборонених речей і предметів в установи виконання покарань, та недозволим (неслужбовим) зв'язкам персоналу із засудженими / Є. М. Бодюл // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 569–575.

30. Быстрых В. И. Социально-правовая характеристика неправомерного поведения осужденных в ИТУ : учеб. пособие / Быстрых В. И. – Рязань : РВИШ МВД СССР, 1987. – 115 с.

31. Ведмідський О. В. Роль і місце слідчого Державної кримінально-виконавчої служби України у запобіганні пенітенціарній злочинності / О. В. Ведмідський // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 берез. 2017 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 165–167.

32. Витченко А. М. Механизм правового регулирования социалистических общественных отношений, его понятие и структура / А. М. Витченко // Вопросы теории государства и права : сб. статей. – Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та, 1968. – Вып. 1. – С. 65–92.

33. Временник Демидовского юридического лицея. Кн. 54. – Ярославль, 1891. – 255 с.

34. Гаврилюк Е. Д. Предупреждение преступлений и правонарушений, совершаемых осужденными в воспитательных колониях : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминалогия; уголовно-исполнительное право» / Е. Д. Гаврилюк. – Рязань, 2005. – 220 с.

35. Гаухман Л. Д. Предупреждение преступности : лекция / Гаух-

ман Л. Д. – М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1991. – 20 с.

36. Глушков В. О. Вдосконалення оперативно-розшукового законодавства України / В. О. Глушков // Міжнародний юридичний вісник : зб. наук. праць. – Вип. 1 (1). – 2014. – С. 39–45.

37. Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 42–50.

38. Голіна В. В. Теоретичні та практичні проблеми втілення кримінологічної політики запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 52–54.

39. Голова ДПтС України поінформував суспільство про результати та завдання реформування кримінально-виконавчої системи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/printable_article/673481.jsessionid=18F2454404F74D2AC61035A758CA8203.

40. Горбачевський В. Я. Кримінологічний аналіз умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень в установах виконання покарань / В. Я. Горбачевський, В. В. Топчій // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 4 (89). – С. 72–78.

41. Горобцов В. И. Правовое регулирование борьбы с недозволенными связями с лишенными свободы : лекции / Горобцов В. И. – Омск : Высшая школа милиции МВД СССР, 1988. – 28 с.

42. Горох О. П. Гуманізація кримінальної відповідальності шляхом звільнення від покарання / О. П. Горох // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства : матеріали Міжнарод. науково-практ. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ : РВВ Івано-Франківського ун-ту права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 42–51.

43. Горяинов К. К. Криминологическая обстановка : методологические аспекты / Горяинов К. К. – М., 1991. – 98 с.

44. Гришин В. А. Борьба с тяжкими преступлениями против личности в ВТК / Гришин В. А. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. – 45 с.

45. Джужа О.М. Запобігання поширенню СНІДу правовими засобами (правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аспект) / О. М. Джужа. – К., НАВСУ, 1994. – 192 с.

46. Джужа О. М. Сутність основних детермінант злочинності в установах виконання покарань / О. М. Джужа // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужа. – К. : НАВС, 2013. – С. 120–151.

47. До Кременчуцької ВК управління ДПтС у Полтавській області (№ 69) намагалися здійснити перекид заборонених речей // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/736866>.

48. Долгова А. И. Предмет и задачи анализа преступности / А. И. Долгова, С. В. Тюрин // Методика анализа преступности. – М., 1986. – 118 с.

49. Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2005 році : доповідь // Аспект : інформ. бюл. – Донецьк : Донец. меморіал, 2005. – № 2(15). – С. 3–48.

50. Дрёмин В. Н. Преступность как социальная практика : институциональная теория криминализации общества : монография / Дрёмин В. Н. – Одеса : Юрид. лит., 2009. – 616 с.

51. Дука О. А. Організація нагляду за засудженими у кримінально-виконавчих установах : навч. посібник / О. А. Дука, І. М. Копотун ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – 222 с.

52. Дука О. А. Причини, умови та характерні ознаки осіб, які вчиняють дії, пов'язані з проникненням заборонених речей і предметів в установи виконання покарань, та недозволених зв'язків персоналу із засудженими / О. А. Дука // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 557–568.

53. Еремкин М. П. Предупреждение служебных преступлений в ИУ / М. П. Еремкин // Пенитенциарная криминология : учебник ; под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – С. 560–566.

54. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_068.

55. Журавська З. В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Журавська Зоряна Валентинівна. – К., 2010. – 263 с.

56. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

57. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби

України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

58. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

59. Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посібник / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін. ; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 296 с.

60. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі / Джужа О. М., Василевич В. В., Колб О. Г., Наливайко В. С. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи та О. Г. Колба. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2010. – 544 с.

61. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : науч.-практ. изд. / А. Ф. Зелинский. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 237 с.

62. Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пособие / А. Ф. Зелинский. – Х. : Рубикон, 2000. – 240 с.

63. Зубов Д. О. Запобігання злочинам, що вчиняються у кримінально-виконавчих установах відкритого типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Зубов. – Х., 2013. – 18 с.

64. Игошев К. Е. Введение в курс профилактики правонарушений / К. Е. Игошев, В. С. Устинов. – Горький, 1977. – 93 с.

65. Изучение факторов, влияющих на состояние, структуру и динамику преступности в исправительно-трудовых учреждениях / Журавлев М. П., Каретников И. В., Марков А. Я и др. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1978. – 98 с.

66. Івано-Франківщина : до Коломийської ВК (№ 41) не потрапили заборонені предмети // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/736910>.

67. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за I квартал 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/717019>.

68. Іщенко А. В. Наукове забезпечення протидії злочинності / Іщенко А. В., Карпов Н. С., Кондратьєв Я. Ю. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2002. – 223 с.

69. Калининвич Л. Н. Правовые и организационные основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : учеб. пособие / Калининвич Л. Н. – Мн. : МВШ МВД СССР, 1988. – 91 с.

70. Каминский А. Искоренение лихоимства / А. Каминский // Вест-

ник полиції. – 1916. – № 19. – С. 563–541.

71. Каретников И. В. Обстоятельства, детерминирующие преступность в исправительно-трудовых колониях : учеб. пособие / Каретников И. В. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1986. – 56 с.

72. Каретников И. В. Организационно-методические основы комплексного планирования профилактики правонарушений в ИТУ / Каретников И. В., Василега О. П., Дановский С. Л. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1981. – 73 с.

73. Каретников И. В. Предупреждение преступлений в исправительно-трудовых колониях : учеб. пособие / Каретников И. В. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1987. – 88 с.

74. Каретников И. В. Характеристика преступлений, совершенных в исправительно-трудовых колониях : учеб. пособие / Каретников И. В. – М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1986. – 60 с.

75. Квашиш В. Е. Воспитательная работа по предупреждению побегов осужденных из ИТУ / В. Е. Квашиш, Ю. К. Шевелев ; под ред. И. М. Голобородько. – М., 1971. – 56 с.

76. Киреев М. П. Уловки, применяемые в ИТУ для передачи запрещенных предметов : учеб. пособие / Киреев М. П., Овчинников В. А., Чепелев А. В. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1990. – 56 с.

77. Кирилюк А. В. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина : навч. посібник / А. В. Кирилюк, О. М. Джужа. – К. : НВТ «Правник», 1997. – 118 с.

78. Коваленко В. В. Щодо сутності та визначення економічної злочинності / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 5–10.

79. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

80. Кокурин А. В. Осужденные к пожизненному лишению свободы / А. В. Кокурин, В. И. Селиверстов // По материалам специальной переписи осужденных и лиц, содержащихся под стражей, 12–18 ноября 2009 г. / под ред. д.ю.н. проф. В. И. Селиверстова. – Вып. 4. – М. : ИД «Юриспруденция», 2011. – 100 с.

81. Колб О. Г. Поняття, сутність та зміст спеціально-кримінологічного запобігання в установі виконання покарань України / О. Г. Колб // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужа. – К. : НАВС, 2013. – С. 259–263.

82. Колб О. Г. Правове регулювання та суб'єкти спеціально-кримінологічного запобігання в органах та установах Державної пенітенціарної служби України / О. Г. Колб // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – С. 264–272.

83. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Колб Олександр Григорович. – К., 2007. – 509 с.

84. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Г. Колб. – К., 2007. – 32 с.

85. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

86. Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України : монографія / В. Я. Конопельський. – Одеса : ОДУВС, 2014. – 474 с.

87. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1332838698986714>.

88. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – 472 с.

89. Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів / І. М. Копотун // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 486–491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kimvzp.pdf>.

90. Копотун І. М. Кримінологічні заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із проникненням заборонених предметів до установ виконання покарань, та недозволенним (неслужбовим) зв'язкам персоналу із засудженими / І. М. Копотун // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2013. – С. 61–63.

91. Користін О. Є. Щодо сучасної детермінації економічної злочин-

ності та концептуалізації напрямів протидії / О. Є. Користін // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 20–23.

92. Костюк М. Ф. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступностью в исправительных учреждениях : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / М. Ф. Костюк. – М., 2000. – 35 с.

93. Крачун В. Д. Оперативно-розыскные меры по предупреждению проникновения запрещенных предметов к лицам, содержащимся в исправительных колониях : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. Д. Крачун. – Владимир, 2006. – 22 с.

94. Криминология : учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, В. В. Лунеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2004. – 640 с.

95. Криминология и профилактика преступлений : методические материалы к практическим занятиям. – М. : Академия управления МВД России, 2000. – 54 с.

96. Криминология и профилактика преступлений : рабочая программа. – М. : Академия управления МВД России, 1998. – 68 с.

97. Криминология : учебник / Герцензон А. А., Звирбуль В. К., Зотов Б. Л. и др. ; редкол. : Карпец И. И., Кудрявцев В. Н., Кузнецова Н. Ф., Сахаров А. Б. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Юрид. лит., 1976. – 400 с.

98. Криминология : учебник / Звирбуль В. К., Клочков В. В., Кузнецова Н. Ф. и др. ; отв. ред. : Звирбуль В. К., Кузнецова Н. Ф., Миньковский Г. М. – М. : Юрид. лит., 1979. – 304 с.

99. Криминология : учебник / Кондрашков Н. Н., Коробейников Б. А., Кузнецова Н. Ф. и др. ; под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. – М. : Юрид. лит., 1988. – 384 с.

100. Криминология : учебник / под ред. В.В. Орехова. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1992. – 216 с.

101. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

102. Кримінальний кодекс Української РСР : введено в дію з 1 квіт. 1961 р. Законом Української РСР від 28 груд. 1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.

103. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 листоп. 2012 р. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с.

104. Кримінально-виконавче право України: практикум : навч. посібник / В. Д. Людвік, В. Ф. Примаченко, А. І. Терещенко та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Шаблистоного. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. – 176 с.
105. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
106. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 груд. 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
107. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужи. – К. : НАВС, 2013. – 620 с.
108. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. – К. : Атіка, 2012. – 368 с.
109. Кримінологія : навч. посібник / Джужа О. М., Василевич В. В., Іванов Ю. Ф. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Прецедент, 2006. – 208 с.
110. Кримінологія : підруч. для студентів вищ. навч. закладів / Джужа О. М., Кондратьєв Я. Ю., Кулик О. Г. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
111. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
112. Кримінологія : навч.-метод. посібник / Джужа О. М., Мойсеєв Є. М., Василевич В. В. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К., 2003. – 400 с.
113. Кудрявцев В. Н. Причини правонарушень / Кудрявцев В. Н. – М. : Наука, 1976. – 286 с.
114. Кузнецова Н. Ф. Классификация причин преступности в криминологии / Н. Ф. Кузнецова // Вопросы изучения преступности и борьбы с нею : сборник материалов III Всесоюзного научного семинара по проблемам криминологии. – М. : Изд-во Всесоюзного института по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1975. – С. 59–69.
115. Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : монографія / Кузьмічов В. С. – К. : НВТ «Правник», 2000. – 449 с.
116. Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2-х кн. / Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.
117. Курс советской криминологии. Предупреждение преступности.

– М. : Юрид. лит., 1986. – 318 с.

118. Кутковский В. В. К вопросу о сущности оперативно-розыскной деятельности и ее значение в борьбе с преступностью в исправительных учреждениях / В. В. Кутковский // Уголовно-исполнительная система России : материалы науч.-практ. конф. – М., 2005. – Ч. 2. – С. 281–283.

119. Куц В. М. Сучасні уявлення про сутність злочинності та протидію її проявам / В. М. Куц // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 берез. 2017 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 155–158.

120. Лазаренко В. В. Кримінологічна характеристика особи працівника кримінально-виконавчої установи, який вчиняє злочини у сфері службової діяльності / В. В. Лазаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С. 88–91.

121. Лапицкий Ю. А. Организационно-правовые аспекты деятельности отрядов специального назначения в борьбе с преступностью в ИТУ / Ю. А. Лапицкий // Проблемы совершенствования борьбы с преступностью на современном этапе : матер. Междунар. научного семинара молодых ученых (Рязань, 20 июня 1995 г.). – Рязань : Изд-во Ин-та права и экономики МВД России, 1996. – С. 141–144.

122. Лисенко В. О. Запобігання злочинам корупційної спрямованості у Державній кримінально-виконавчій службі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. О. Лисенко. – Х., 2014. – 19 с.

123. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Литвак Олег Михайлович. – Х., 2001. – 370 с.

124. Литвак О. М. Латентна злочинність : деякі аспекти / О. М. Литвак // Право України. – 2003. – № 1. – С. 63–64.

125. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / Литвинов О. М. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 446 с.

126. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сергій Юрійович Лукашевич. – Х., 2001. – 200 с.

127. Майоров А. Методологические основы борьбы с наркотизмом в исправительных учреждениях / А. Майоров // Уголовное право. – 2005. – № 5. – С. 101–104.

128. Максимов В. А. Роль, задачи и деятельность режимных аппаратов ИТК по предупреждению проникновения и использования запрещен-

них предметів в ИТУ : лекція / В. А. Максимов, А. В. Михайличенко. – Домодедово : ВИПК МВД СССР, 1987. – 30 с.

129. Марков А. Я. Выявление в процессе расследования причин и условий, способствующих совершению побегов из ИТУ / А. Я. Марков, А. Н. Волобуев. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1979. – 40 с.

130. Медведев С. И. Расследование побегов из мест лишения свободы : лекция / Медведев С. И. – Уфа : УВШ МВД СССР, 1991. – 45 с.

131. Медицький І. Б. Запобігання злочинності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Медицький І. Б. – Івано-Франківськ : Вид. Віктор Дяків, 2008. – 220 с.

132. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Мельник Микола Іванович. – К., 2002. – 392 с.

133. Меркулова В. О. Запобігання пенітенціарної злочинності: сутність та напрями реформування кримінально-виконавчого законодавства / В. О. Меркулова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 190–193.

134. Меркулова В. О. Поліпшені умови тримання в установах по виконанню покарання у виді позбавлення волі: тенденції законодавчого регулювання / В. О. Меркулова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 14–18.

135. Михлин А. С. Злостное неповиновение требованиям администрации исправительно-трудового учреждения : учеб. пособие / Михлин А. С., Бриллиантов А. В., Метелкин М. Б. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 56 с.

136. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнято 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

137. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права : прийнято 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

138. Монтескье Ш. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М., 1955. – 799 с.

139. На територію Бучанської виправної колонії (№ 85), що на Київщині, намагались перекинути заборонену речовину // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/737403.jsessionid=0DA4AA53AE0BC44ABF01597C10F879C7>.

140. Надання органам кримінально-виконавчої служби слідчих фу-

нкцій забезпечити оперативне реагування на кримінальні правопорушення та слугуватиме їх профілактиці, – Мін'юст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minjust.gov.ua/ua/news/48866>.

141. Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Оболенцев Валерій Федорович. – Х., 2001. – 183 с.

142. Обушевский И. Ф. Правовые и криминологические проблемы борьбы с незаконной передачей запрещенных предметов лицам, содержащимся в исправительно-трудовых колониях (по материалам Украинской ССР) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Обушевский Иван Федорович. – К., 1991. – 198 с.

143. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році. – К. : Інформ. бюл. Голов. упр. виконання покарань МВС України, 2000. – № 4. – 84 с.

144. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений : учебник для слушателей Академии управления МВД России / под ред. проф. В. Д. Малкова, доц. А. Ф. Токарева. – М. : Академия управления МВД России, 2000. – 320 с.

145. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : монографія / Захаров В. П., Колб О. Г., Мирончук С. М., Міліщук Л. І. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2007. – 442 с.

146. Основы оперативно-розыскной деятельности : учебник. – СПб. : Санкт-Петербургский ун-т МВД России, 1999. – 382 с.

147. Пахомов В. Д. Профилактика побегов из мест лишения свободы : метод. рекомендации / Пахомов В. Д., Волобуев А. Н., Киреев М. П. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 52 с.

148. Пенитенциарная криминология : учебник / под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – 567 с.

149. Правові засади оперативно-розшукової діяльності : навч. посібник (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / Антонов К. В., Вишня О. В., Сачко О. В., Халимон С. І. ; за ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – Х. : Харків юридичний, 2009. – 348 с.

150. Практикум з кримінального права (Загальна частина) : навч. посібник / О. В. Ведмідський, В. Д. Людвік, В. Ф. Примаченко та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Шаблистого. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 352 с.

151. При спробі доставки було вилучено заборонені предмети в Івано-Франківському СІЗО облуправління ДПтС // Державна пенітенціарна

служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/737409.jsessionid=0DA4AA53AE0BC44ABF01597C10F879C7>.

152. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII // *Голос України*. – 2017. – № 1.

153. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого : Закон України від 08.04.2014 № 1186-VII // База даних «Законодавство України / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1186-18?test=Up9Mf3o6frcB8e2ZibE/Wb.HI4mEs80msh8Ie6>.

154. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 черв. 2003 р. № 2713-15 // *Відомості Верховної Ради України*. – 2005. – № 30. – Ст. 409.

155. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

156. Про додаткові заходи щодо підвищення ефективності протидії злочинності і корупції в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах у світлі вимог постанови координаційної наради керівників правоохоронних органів України від 26 квіт. 2012 р. : засідання колегії Державної пенітенціарної служби України (м. Київ) від 22 трав. 2012 р., протокол № 5РК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/641798>.

157. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

158. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 груд. 2003 р. № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03/print1328558184814949>.

159. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лют. 1995 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

160. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

161. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 8 листоп. 2012 р. № 631/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15127.html>.

162. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 105.

163. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1906-15>.

164. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

165. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

166. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 груд. 2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>.

167. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

168. Про основи діяльності з профілактики правопорушень : Закон Республіки Білорусь від 10 листопада 2008 №453-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mosk.minsk.gov.by/docs/orop/zakon-122.doc>.

169. Про профілактику правопорушень : Закон Республіки Казахстан від 29 квітня 2010 року № 271-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30657323.

170. Про профілактику правопорушень : Закон Республіки Узбекистан від 14 травня 2014 року № ЗРУ-371 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.senat.uz/ru/laws/zru-371_14.05.2014.html.

171. Про профілактику правопорушень : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>.

172. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 берез. 1993 р. № 2 [Елект-

ронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-93>.

173. Про утворення Інституту кримінально-виконавчої служби : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. № 201-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/201-2011-p>.

174. Профілактика злочинів : підручник / Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.

175. Пузирьов М. С. Пенітенціарний вектор розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань / М. С. Пузирьов // Ступенева професійна освіта у вітчизняному та європейському освітньому просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 7 черв. 2012 р.). Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2012. – С. 256–260.

176. Пузирьов М. С. Попередження проникнення до засуджених в установах виконання покарань закритого типу заборонених предметів, що можуть стати знаряддям нападу / М. С. Пузирьов // Проблеми запобігання злочинності в органах і установах виконання покарань : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 груд. 2006 р.). – Чернігів, 2007. – С. 94–97.

177. Пузирьов М. С. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання пенітенціарній злочинності / М. С. Пузирьов // Богатирьов І. Г. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : ВД «Дакор», 2014. – С. 57–65.

178. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : КІВС, 1997. – № 2. – С. 5–10.

179. Расторопов С. В. Борьба с умышленным причинением тяжкого вреда здоровью граждан в исправительных колониях / С. В. Расторопов. – М., Рязань : Рязанский филиал Московского ин-та экономики, менеджмента и права, 2000. – 254 с.

180. Результати проведення в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах спеціальних операцій під умовними найменуваннями «За-слон» та «Щит» // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/722862>.

181. Ремнев В. И. Социалистическая законность в государственном управлении / Ремнев В. И. ; отв. ред. Мельников А. А. – М. : Наука, 1979. – 301 с.

182. Роша А. Н. Стимулирование служебной деятельности работника

милиции : учеб. пособие / А.Н. Роша. – М., 1991. – 88 с.

183. Саркисов Г. С. Преступления осужденных : причины и предупреждение. Основные проблемы пенитенциарной криминологии / Г. С. Саркисов, Г. Ф. Хохряков ; отв. ред. Сахаров А. Б. – Ереван : Айастан, 1988. – 280 с.

184. Сауляк В. К. Проблемы борьбы с побегами осужденных из мест лишения свободы. Уголовно-правовой и криминологический аспекты / Сауляк В. К., Квашиш В. Е., Шевелев Ю. К. – К. : КВШ МВД СССР, 1978. – 80 с.

185. Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР / Сахаров А. Б. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – 279 с.

186. Сербін М. М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М. М. Сербін. – К., 2006. – 15 с.

187. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник [пер. з рос.] / Скакун О. Ф. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

188. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській криминології : монографія / Н. В. Сметаніна ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2016. – 192 с.

189. Советская криминология : учебник / под ред. А. А. Герцензона, И. И. Карпеца, В. Н. Кудрявцева. – М. : Юрид. лит., 1966. – 320 с.

190. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів : монографія / Т. І. Созанський. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 240 с.

191. Созанський Т. І. Кримінально-виконавче право України в таблицях і схемах : навч. посібник / С. Я. Бурда, Т. І. Созанський. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 116 с.

192. Соколовский В. И. Расследование побегов из исправительно-трудовых колоний : пособие / Соколовский В. И. – Л. : Высш. полит. училище МВД СССР, 1983. – 78 с.

193. Старков О. В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Старков Олег Викторович. – М., 1998. – 429 с.

194. Старков О. В. Криминопенология : учеб. пособие / Старков О. В. – М. : Экзамен, 2004. – 480 с.

195. Старков О. В. Основы криминопенологии : монография / Старков О. В. – Уфа : УЮИ МВД РФ, 1997. – 263 с.

196. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права : Проблемы Особенной части / Стручков Н. А. – М. : Юрид. лит., 1985. – 256 с.

197. Теоретические основы предупреждения преступлений / отв. редактор Звирбуль В. К. и др. – М., 1977. – 255 с.

198. Ткачевский Ю. М. Ответственность за преступления, совершаемые в местах лишения свободы / Ткачевский Ю. М. – М., 1967. – 39 с.
199. Трубников В. М. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными / В. М. Трубников, Ю. В. Шинкарьов // Зб. нормативних актів з кримінально-виконавчого права України – Х. : Харків юридичний, 2008. – С. 78–89.
200. Фейербах А. О подкупе / А. Фейербах ; пер. с нем. Е. П. Анциферовой // Журнал гражданского и уголовного права. Кн. 6. – СПб., 1884. – С. 63–100.
201. Филатова Т. В. К вопросу о предмете, методах, некоторых персоналиях зарубежной и отечественной криминологии / Т. В. Филатова // Государство и право. Юридические науки. – 2013. – Вып. 4. – С. 54–64.
202. Фирсаков С. В. Наркоманы, отбывающие лишение свободы. По материалам специальной переписи осужденных и лиц, содержащихся под стражей, 12–18 ноября 2009 г. / под ред. д.ю.н. проф. В. И. Селиверстова. – Вып. 8. – М. : ИД «Юриспруденция», 2011. – 104 с.
203. Фріс П. Л. Кримінологічна (профілактична) політика і права людини / П. Л. Фріс // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 271–275.
204. Халимон С. І. Вдосконалення організації оперативно-розшукової діяльності в органах і установах виконання покарань / І. П. Баглай, С. І. Халимон // Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – № 2. – С. 112–120.
205. Халимон С. І. Оперативно-розшукове запобігання злочинності в установах виконання покарань / С. І. Халимон // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джузи. – К. : НАВС, 2013. – С. 276–288.
206. Хохрин С. А. Правовые и организационные проблемы перекрытия каналов проникновения в пенитенциарные учреждения запрещенных предметов / С. А. Хохрин // Вестник Воронежского ин-та МВД России. – 2012. – Вып. 3. – С. 75–78.
207. Чепелев А. В. Предупреждение незаконных связей с осужденными (вопросы правоприменения) : учеб. пособие / Чепелев А. В. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1991. – 48 с.
208. Чепелев А. В. Предупреждение проникновения, изготовления и хранения запрещенных предметов в исправительно-трудовых колониях : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / А. В. Чепелев. – М., 1988. – 23 с.

209. Шаблистий В. В. Вплив заходів індивідуальної профілактики злочинів на забезпечення безпеки людини / В. В. Шаблистий // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2015. – № 3 (77). – С. 209–214.

210. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія / В. В. Шаблистий. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2015. – 420 с.

211. Шаблистий В. В. Криминологическая безопасность близких родственников лиц, виновных в нарушении уголовно-правового запрета / В. В. Шаблистий // Криминология: вчера, сегодня, завтра : журнал Санкт-Петербургского международного криминологического клуба. – 2013. – № 2 (29). – С. 91–94.

212. Шнайдер Г. И. Криминология / Г. И. Шнайдер ; под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова ; пер. с нем. – М. : Изд. группа «Прогресс»–«Универс», 1994. – 504 с.

213. Якименко Л. Г. Обґрунтування актуальності дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / М. С. Пузирьов, Л. Г. Якименко // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2013. – № 2. – С. 381–387.

214. Якименко Л. Г. Деякі запобіжні заходи щодо проникнення заборонених речей та предметів у виправні колонії Державної пенітенціарної служби України / Л. Г. Якименко // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2014. – № 1 (спец. вип.) [Пенітенціарна ідея Георгія Радова : минуле, сьогодення, майбутнє... : матеріали круглого столу (Київ, 6 лют. 2014 р.)]. – С. 175–178.

215. Якименко Л. Г. Загальна характеристика проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань / Л. Г. Якименко // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2013. – С. 434–437.

216. Якименко Л. Г. Загальносоціальні заходи перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей та речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори Державної пенітенціарної служби України / Л. Г. Якименко // Право і суспільство : науковий журнал. – 2014. – № 2. – С. 183–188.

217. Якименко Л. Г. Індивідуальні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / Л. Г. Якименко //

Науковий вісник Міжнародного гуманіст. ун-ту. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 11/12. – С. 301–305.

218. Якименко Л. Г. Причины и условия проникновения запрещенных предметов в учреждения исполнения наказаний / Л. Г. Якименко // Фемида : респ. юрид. науч.-практ. журнал. – 2014. – № 10 (226). – С. 29–32.

219. Якименко Л. Г. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / Л. Г. Якименко // Сучасна наука – пенітенціарній практиці : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.) ; відп. ред. І. М. Копотун, С. Г. Стеценко. – К. : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. – С. 285–288.

220. Якименко Л. Г. Стан наукового розроблення проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / Л. Г. Якименко // Модернізація системи професійної підготовки пенітенціарного персоналу : питання філософії права, педагогіки й психології, теорії і практики : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 6 черв. 2014 р.) ; Чернігівський юридичний коледж ДПтС України. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. – С. 253–257.

221. Якименко Л. Г. Суспільна небезпека проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань / Л. Г. Якименко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 197–199.

222. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : монографія / І. С. Яковець. – Х. : Право, 2013. – 392 с.

223. Яковлев А. М. Борьба с рецидивной преступностью / Яковлев А. М. – М. : Наука, 1964. – 224 с.

224. Яковлев А. М. Теория криминологии и социальная практика / Яковлев А. М. ; отв. ред. Кудрявцев В. Н. – М. : Наука, 1985. – 247 с.

Наукове видання

**Шаблистий Володимир Вікторович
Якименко Лариса Григорівна**

**ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ
ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ
ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

Монографія

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
В. В. Шаблистого*

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуда*
Дизайн – *В.А. Ситник*

Підп. до друку 27.06.2015 р. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Умов.-друк. арк. 10,25. Обл.-вид. арк. 10,50. Тираж – 150 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи та ДДУВС
49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013

ПП «Ліра ЛТД»
49038, м. Дніпро, вул. Наукова, 5, тел. (056) 731-96-57
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 188 від 19.09.2000 р.